

Марушева О.Г.

ДОГОВІРНЕ ПРАВО

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

Харків

2016

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ХАРКІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ХАРЧУВАННЯ ТА ТОРГІВЛІ**

Кафедра економічної теорії та права

О.Г. Марушева

ДОГОВІРНЕ ПРАВО

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

**Харків
Монограф
2016**

Рецензент:
канд. юрид. наук., доц. Захаров В.В.

Схвалено Вченою радою ХДУХТ
Протокол від «25» лютого 2016 року №7

Схвалено редакційно-видавничою радою ХДУХТ
Протокол від «24» лютого 2016 року №3

Марушева О.Г.

Договірне право: конспект лекцій / О. Г. Марушева. – Харків :
«Монограф», 2016. – 107 с.

Конспект лекцій є стислим викладенням теоретичного матеріалу дисципліни, містить основні положення курсу та розкриває зміст ключових термінів. В виданні викладено методологічні та практичні аспекти укладання договорів.

© Марушева О.Г., 2016
© Харківський державний
університет харчування
та торгівлі, 2016

ВСТУП

Розширення сфери договірного регулювання суспільних відносин. підвищення значення договору як одного із джерел сучасного цивільного права вимагає поглибленого вивчення курсу договірного права студентами вищих навчальних закладів.

Договірне право можна визначити як систему правових норм, розміщених у Цивільному кодексі України, інших актах законодавства та норм-вимог розміщених в інших джерелах права, які встановлюють: принципи договірних відносин, правила та порядок укладення договору, зміст договору, тобто права та обов'язки сторін, порядок виконання договірних зобов'язань правові наслідки неналежного виконання (невиконання) договірних зобов'язань та способи захисту порушених прав сторін договору.

Курс лекцій відповідає навчальній програмі і охоплює як загальні положення про договір, так і окремі інститути договірного права з метою поглиблення знань про договірне право як частину зобов'язального права.

Лекційний матеріал викладено в традиційному порядку. У ньому послідовно розглядаються питання виконання, забезпечення та припинення договірних зобов'язань. При цьому акцентується увага на їхніх окремих видів.

Лекція 1 (2 год.) Тема. Загальна характеристика системи договорів

1. Поняття та значення системи договорів.
2. Критерії формування системи договорів.
3. Принципи побудови системи договорів.
4. Змішані договори.
5. Поняття змішаного договору.
6. Види змішаних договорів.

1. Поняття та значення системи договорів.

Поняття і значення договору

У цивільному праві поняття договору є одним з основних. Ще римські юристи зазначили, що договори (*contractus*) є найбільш розповсюдженим джерелом виникнення цивільних зобов'язань і надавали їм особливого значення.

Договором є домовленість двох або більше сторін, що спрямована на встановлення, зміну чи припинення цивільних прав та обов'язків.

Договір є однією з найпоширеніших підстав виникнення зобов'язання і являє собою різновид правочину. Поняття «правочин» ширше від поняття «договір». Правочини можуть бути односторонніми, двосторонніми й багатосторонніми. Будь-який договір завжди є правочином, але не кожний правочин виступає як договір, оскільки в договорі, як в юридичному факті, виявляється воля не однієї сторони, а двох чи декількох сторін. Відповідно, на договори поширюються правила щодо умов дійсності правочинів, підстав визнання їх недійсними й інші положення про правочини.

В сучасних умовах особливо зросла роль договору як основної форми, в якій реалізуються товарно-грошові відносини в суспільстві, з'явилися принципово нові види договірних відносин та отримали подальшого розвитку ті, які перебували в зародку (лізинг, консигнація, факторинг, довірче управління майном, концесія).

2. Критерії формування системи договорів.

Однією із фундаментальних засад, на яких відбувається регулювання договірних відносин, є свобода договору, про що свідчить ст. 3 ЦК. Окрім можливості вибору контрагента та визначення змісту договору свобода договору включає також:

- а) вільний вияв волі особи на вступ у договірні відносини;
- б) свобода вибору сторонами форми договору;

- в) право сторін укласти як договори, передбачені законом, так і договори, законом не передбачені, але йому не суперечать;
- г) право сторін за своєю угодою змінювати, розривати або продовжувати дію укладеного ними договору;
- д) визначати способи забезпечення договірних зобов'язань;
- є) право встановлювати форми (міри) відповідальності за порушення договірних зобов'язань тощо.

Визначальним моментом договору є згода сторін.

Свобода договору передбачає вільний вибір контрагента.

Так, законодавець, з метою забезпечення відшкодування шкоди, заподіяної життю, здоров'ю та майну потерпілих внаслідок дорожньо-транспортної пригоди Законом України «Про обов'язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів» від 1 липня 2004 р. передбачив обов'язковість страхування цього виду цивільної відповідальності, але власники транспортних засобів не обмежені у праві вибору страхової компанії.

Кожна особа вільна у своєму виборі укласти чи не укласти договір. Водночас, принцип свободи договору не можна розглядати як абсолютний і необмежений. Необмежена свобода договору може становити небезпеку не лише для розвитку підприємництва, нормальної конкуренції, а і для суспільства в цілому. Тому, не випадково в кожній державі передбачений цивілізований комплекс законодавчих заходів, які дозволяють виходячи із необхідності захисту публічних інтересів, обмежувати свободу договору.

Так, наприклад, Закон України «Про поставки продукції для державних потреб» від 22 грудня 1995 р. в певних випадках зобов'язує суб'єктів господарської діяльності будь-якої форми власності укласти контракт на виконання державного замовлення.

Сторони вільні у виборі виду договору. Вони можуть укласти договір, який безпосередньо передбачений ЦК України чи іншим нормативним актом, так і договір, який поєднує в собі ознаки кількох видів договорів, так званий **змішаний** договір, тобто, договір який містить в собі елементи різних моделей, передбачених законом чи іншими правовими актами тощо. До відносин сторін за змішаним договором застосовуються у відповідній частині правила щодо договорів, елементи яких містяться в змішаному договорі, якщо інше не впливає із укладеного сторонами договору.

У сторін є можливість виявити своє бачення змісту договору. Вони можуть відмовитися від традиційних положень і перерозподілити обов'язки в договорі за своїм розсудом.

2. Класифікація договорів

Система договорів передбачає і їх класифікацію. Значення класифікації цивільних договорів полягає в тому, що керуючись певними критеріями, ми можемо поділити договори на групи із схожою правовою регламентацією, що дозволить удосконалювати законодавство, кодифікувати його в потрібному напрямі.

Сенс класифікації цивільних договорів полягає в тому, щоб на підставі обраних критеріїв поділити договори на групи, що об'єднують зобов'язання із схожою правовою регламентацією і розмежують зобов'язання з різним правовим регулюванням.

Оскільки договір є різновидом правочину, то класифікація договорів може проводитися за тими ж критеріями, що й класифікація правочинів (*нонсенсуальні й реальні, відплатні й безоплатні* тощо).

Розмежування договорів на відплатні та безвідплатні носить легальний характер. Так, ст. 626 ЦК містить презумпцію від-платності договору, якщо інше не встановлено договором, законом або не впливає із суті договору. Це положення обумовлено існуванням еквівалентно-оплатних засад, на яких будується сучасна ринкова економіка країни. Тому договори, які у вітчизняному законодавстві традиційно вважалися безвідплатними (договір доручення, договір зберігання), виступають сьогодні як договори відплатні. Безвідплатними залишилися договори, природа яких виключає зустрічні вимоги (дарування, позичка).

Договорам властиві й певні особливості, що зумовлюють їх поділ.

Так, за правилами формування змісту договори поділяються на *іменні* й *безіменні*. Іменні договори це ті, які мають легальну назву, представлені в ЦК України або в інших нормативних актах, що визначають їх поняття, коло прав та обов'язків сторін (закони «Про лізинг», «Про оренду державного та комунального майна»).

Безіменні договори безпосередньо законодавством не регулюються, але сторонами на практиці застосовуються (агентський договір, інжиніринг тощо). Подальший розвиток товарно-грошового обігу обумовлює появу нових за змістом цивільно-правових договорів, які поступово з безіменних перетворюються на іменні. Так, в ЦК УРСР 1963 р. з'явився раніше невідомий

вітчизняному законодавству договір *довічного утримання*. В новому ЦК України окремі глави відведені безіменним раніше договорам, які поступово отримали визнання і самостійне значення в цивільному обігу - договори факторингу, франчайзингу, ренти.

Право повинно забезпечувати необхідний юридичний механізм регулювання тих договірних відносин, які з'являються в суспільстві в зв'язку з постійною еволюцією економічного розвитку.

Договір являє собою двосторонній правочин. Як і правочини, договори також можуть бути *односторонніми, двосторонніми* та *багатосторонніми*. Але для розмежування цих видів договорів застосовуються зовсім інші критерії, ніж для розмежування односторонніх, двосторонніх та багатосторонніх правочинів. Якщо правочини поділяються на односторонні та двосторонні залежно від того, чи необхідна для їх виникнення, зміни чи припинення правовідносин воля однієї чи декількох сторін, наприклад, заповіт і договір купівлі-продажу, то односторонні і двосторонні договори розрізняються за характером розподілу прав та обов'язків між сторонами.

В односторонньому договорі одна сторона має лише суб'єктивні права, а інша - лише суб'єктивні обов'язки. Так, за договором позики позичальник зобов'язується повернути позикодавцю таку ж суму грошових коштів або ж таку ж кількість речей того ж роду та такої ж якості, які були передані у власність, а позикодавець має право вимагати повернення грошей чи речей.

У двосторонніх договорах правами і обов'язками наділені обидві сторони. Кожна з них виступає одночасно і як кредитор, і як боржник. Так, за договором купівлі-продажу на продавця покладається обов'язок передати майно у власність покупця, і, водночас, належить право вимагати, щоб покупець прийняв це майно і сплатив за нього певну грошову суму. На покупця відповідно покладається обов'язок прийняти майно і сплатити за нього певну грошову суму, водночас покупцеві належить право вимагати передачу проданого йому майна. Більшість цивільно-правових договорів є двосторонніми.

Багатосторонні договори - це договори, які укладаються більш як двома сторонами. Такими, зокрема можуть бути договори про спільну діяльність, в яких можуть брати участь три і більше сторони. До них застосовуються загальні положення про договір, якщо це не суперечить багатосторонньому характеру цих договорів.

Практичне значення цього поділу полягає в тому, що в двосторонніх договорах кожна із сторін, за загальним правилом, може не виконувати свої обов'язки, якщо контрагент не надає їй зустрічного задоволення. Черговість виконання встановлюється або безпосередньо в договорі, або впливає із закону. Так, в роздрібній торгівлі для того, щоб стати власником товару

покупець зобов'язаний сплатити в касу гроші, отримати чек і надати його продавцю.

Договір, як правило, є підставою для виникнення правовідносин лише для сторін, які його уклали. Цивільному праву відомі договори на користь третьої особи, коли права за договором набуває особа, яка безпосередньо не приймала участь в укладанні договору.

Договором на користь третьої особи є договір, в якому боржник зобов'язаний виконати свій обов'язок на користь третьої особи, яка встановлена або не встановлена в договорі.

Прикладом такого договору є договір змішаного страхування життя, за яким у випадку смерті застрахованого, страхова сума виплачується вигодонабувачеві - зазначеній в договорі третій особі. Договір на користь третьої особи необхідно розмежовувати від договору про виконання третій особі, за яким третя особа не набуває самостійного права вимоги.

Розрізняють також договори **мінові** та **алеаторні**. **Мінові договори** - це договори, при укладанні яких сторонам відоме співвідношення та обсяг прав і обов'язків сторін. Так, при укладанні договору купівлі-продажу, покупець передбачає, що за передану продавцю конкретну суму грошей він набуде у власність передбачену договором річ. А продавець відповідно розуміє, що замість майна, яке він втратить, він отримує певну суму грошей. Більшість договорів в цивільному праві - мінові.

Алеаторні договори - це договори на ризик, тобто при укладанні договору сторони не можуть чітко визначити межі виконання своїх обов'язків, а втрата чи збагачення однієї із сторін залежить від випадку. Так, при укладанні договору довічного утримання не можна визначитися, для кого він вигідний, оскільки смерть відчужувача може припинити договір через день, а може і через тридцять років. До алеаторних можна віднести договір страхування майна, оскільки настання страхового випадку і, відповідно, виплата страхового відшкодування від волі сторін не залежить. Алеаторним вважається і договір ренти.

Розрізняють також договори комерційні і фідучіарні (довірчі). До останніх можна віднести безоплатний договір зберігання, доручення. Сторона, яка укладає договір, повинна бути впевнена в порядності контрагента.

Договори основні та додаткові (акцесорні). Додатковий договір не може самостійно існувати, проте недійсність додаткового договору не впливає на долю основного договору. Найбільш поширеними різновидами додаткових договорів є договори, спрямовані на забезпечення виконання певних зобов'язань - порука, застава, завдаток.

У ЦК України, на відміну від ЦК УРСР, закріплені нові види договорів: *публічний договір*, договір *приєднання*, *попередній* договір.

З урахуванням значення договору для задоволення приватних або публічних інтересів розрізняють публічні договори та приватно-правові. Під останніми розуміють усі договори, де жодною із сторін не є підприємець.

Публічним визнається договір, в якому однією із сторін є підприємець, що взяв на себе обов'язок здійснювати продаж товарів, виконання робіт або надання послуг кожному, хто до нього звертається. До таких організацій відносяться підприємства роздрібної торгівлі, зв'язку, транспорту загального користування, медичні установи тощо. Зокрема, до публічних договорів можна віднести: договір роздрібної купівлі-продажу (ч. 2 ст. 698 ЦК); договір прокату (ч. 3 ст. 787 ЦК); договір побутового підряду (ч. 2 ст. 865 ЦК); договір перевезення транспортом загального користування (ч. 2 ст. 915); договір зберігання речей у камерах схову організацій, підприємств транспорту (ч. 1 ст. 972 ЦК); договір банківського вкладу, в якому вкладником є фізична особа (ч. 2 ст. 1058 ЦК) та деякі інші.

Підприємець, за загальним правилом, не повинен надавати переваги одній особі перед іншою щодо укладання публічного договору. Умови публічного договору (ціна товару, робіт, послуг) повинні бути встановлені однакові для всіх споживачів. Виключення допускається, якщо законодавчим актом передбачені пільги певним категоріям споживачів, наприклад, при наданні готельних послуг (інвалідам та ветеранам Великої Вітчизняної війни, Героям Радянського Союзу і Героям України тощо).

Договір *приєднання* - це договір, умови якого визначені однією із сторін у формулярах або в інших стандартних формах і можуть бути прийняті іншою стороною шляхом приєднання до запропонованого договору в цілому. Особливість цього договору полягає в тому, що його умови і зміст розробляє і формулює, як правило, сторона, що передає товар, виконує роботу, надає послуги й посідає монопольне або домінуюче становище на ринку. Споживач же може або укласти договір, погодившись із запропонованими йому стандартними умовами, або ухилитися від укладання договору. Здебільшого споживач, який зацікавлений у виконанні певної роботи чи послуги, в силу монопольного становища контрагента не має можливості відмовитися від укладання такого договору. Договори приєднання використовуються, зазвичай, підприємствами транспорту, зв'язку, побутового обслуговування, кредитними, страховими організаціями у відносинах із споживачем.

В системі договорів самостійне місце посідають **договори основні та попередні**. Попереднім є договір, сторони якого зобов'язуються протягом певного строку (у певний термін) укласти договір в майбутньому на умовах, встановлених попереднім договором. В господарській практиці склалися

традиційна процедура ведення переговорів щодо укладення договорів в майбутньому (створення спільних підприємств, реалізація спільних проектів тощо). Результатами переговорів є складення певного документу - договір про наміри, протокол про майбутнє співробітництво, попередній договір тощо. Такий документ може породжувати правові наслідки лише за умови, що він відповідає всім ознакам попереднього договору, передбаченого ст. 635 ЦК.

Попередній договір має бути укладеним у формі, встановленій для основного договору, а якщо форма основного договору не встановлена - у письмовій формі.

Він повинен містити умови, які б дозволили визначити його предмет й інші істотні умови основного договору, строк, протягом якого сторони зобов'язані укласти основний договір.

До передніх договорів можна віднести договір поруки, який укладається для забезпечення зобов'язань, які виникнуть в майбутньому, договір про організацію перевезень вантажів тощо.

Сторона, яка необґрунтовано ухиляється від укладення договору, передбаченого попереднім договором, повинна відшкодувати іншій стороні заподіяні збитки, якщо інше не передбачено законом чи договором.

Договір *про наміри* (протокол про наміри) не породжує цивільно-правових наслідків, якщо в ньому прямо не виражено волі сторін надати йому сили попереднього договору.

Система цивільно-правових договорів за юридичною та економічною ознаками може бути побудована на тих же засадах, що і система зобов'язань, які виникають із договорів.

За **правовими наслідками** в юридичній літературі традиційно виділяють наступні групи цивільно-правових договорів:

1) *договори про передачу майна у власність, повне господарське відання або оперативне управління* (купівля-продаж, поставка, контракція, постачання енергетичними та іншими ресурсами через приєднану мережу, міна, дарування, рента, довічне утримання, позика тощо);

2) *договори про передачу майна в тимчасове користування* (майновий найм, оренда, прокат, лізинг, договір найму житла, позичка тощо);

3) *договори про виконання робіт* (побутовий підряд, будівельний підряд, підряд на капітальне будівництво, підряд на проектні та пошукові роботи, виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт тощо);

4) договори про передачу результатів творчої діяльності (авторські, ліцензійні договори, договори про передачу науково-технічної продукції тощо (доручення, комісія, зберігання, охорона експедиція);

5) договори про надання послуг (перевезення, страхування, доручення, комісія, зберігання, охорона, про посередницькі послуги, кредитний договір тощо);

6) договори про спільну діяльність (установчий договір, договір про науково-технічне співробітництво тощо).

У законодавстві, судовій практиці, в юридичній літературі широко вживається термін «господарський договір», під яким розуміють ділові правочини між суб'єктами господарювання щодо розподілу між ними кореспондуючих господарських прав та обов'язків, необхідних для досягнення мети. Цим поняттям традиційно охоплюється частина цивільно-правових договорів, які укладаються юридичними особами - суб'єктами господарської діяльності (договір поставки, договір підряду на капітальне будівництво, договір оренди).

3. Принципи побудови системи договорів.

Принципи права- це основні керівні засади(ідеї) які знаходять своє закріплення в нормах права.

Ст. 3 ЦК безпосередньо визначені загальні засади:

1. Неприпустимість свавільного втручання у сфері особистого життя людини.
2. Неприпустимість позбавлення права власності, крім випадків встановлених Конституцією та ЗУ
3. Свобода договору
4. Свобода підприємницької діяльності
5. Судовий захист порушеного права
6. Справедливість, опоропорядність, розумність
7. Принцип диспозитивності, принцип належного і реального виконання.
8. Принцип моральності

4.Змішані договори.

Передумовою, завдяки якій стало можливим виникнення змішаного договору, є право сторін укладати як договори, передбачені законом, так і договори, які законом не передбачені, але йому не суперечать. Це право – один з елементів, що складають зміст свободи договору. З метою спрощення товарообороту, економії часу сторін при укладенні договору, а також захисту інтересів слабшої сторони в договорі, держава, поряд із загальним регулюванням договірних відносин, створила різні моделі, що відображають специфіку окремих різновидів договорів, які складаються в цивільному обороті. Отже, договір вважається таким, що передбачений законом, якщо Цивільний кодекс або

інший нормативний акт виділяє його в окремих тип (вид) і надає йому відповідну правову регламентацію. Однак набір поіменованих договорів будь-якої країни завжди відстає від потреб обороту. Тому поява договорів, не передбачених законом в цілому і змішаних зокрема, є об'єктивною необхідністю суспільного розвитку. Для змішаного договору характерне поєднання елементів (умов), притаманних іншим типам або видам договорів. Виділення типів проводиться на основі економічних і юридичних ознак, це так званий комбінований критерій. У разі, коли договори подібні як за матеріальними відносинами, що лежать в їх основі, так і за істотними умовами, об'єктивно необхідними для виникнення зобов'язання, вони співвідносяться один з одним не як тип, а як різновиди одного і того ж договірної типу. Коли укладений договір опосередковує два чи декілька різнорідних відносин та об'єднує умови, об'єктивно необхідні для формування зобов'язань різних типів, він стає змішаним договором (концепція О.С. Йоффе).

5. Поняття змішаного договору.

Відтак, змішаним є договір, у якому поєднуються елементи договорів різних типів, що передбачені законодавством, і, разом з тим, не можна вважати змішаним договір, який поєднує різні види одного типу договору. Обов'язки, передбачені законом щодо різних типових договорів, можуть покладатися змішаним договором частково на одну сторону, частково – на іншу або поєднуватися на одній стороні. В юридичній літературі для позначення змішаного договору використовуються терміни “інтегрований”, “конгломерований”, “комплексний”. Конгломеровані та інтегровані договори є різновидами змішаних договорів і відрізняються тим, що конгломерований породжує два або декілька зобов'язань, а інтегрований – одне зобов'язання. Однак дослідження показало, що змішаний договір може породжувати лише одне зобов'язання, тому вживання згаданих термінів для його позначення є невдалим. Комплексним є договір, умови якого базуються на нормах та інститутах різних галузей права (наприклад, цивільного і адміністративного, трудового тощо). Комплексний договір породжує два і більше різних зобов'язань, які мають єдину господарську мету і групуються навколо одного з них, яке є основним.

Укладення змішаних договорів. Форма договорів наголошується на важливості такої стадії договірної роботи, як погодження умов майбутнього договору. Саме на цій стадії закладається фундамент майбутніх договірних відносин між сторонами, визначаються “правила гри”, а також передбачаються засоби, що забезпечують їх дотримання. Специфіка укладення змішаного договору може проявлятися тоді, коли він оформляється не одним документом, а шляхом обміну листами, телеграмами тощо, і тоді виникає питання, чи вважати такий договір змішаним. Якщо істотні умови договору були передбачені сторонами в різних документах і вони є елементами різних договорів, у разі, коли вони спричиняють виникнення єдиного зобов'язання,

такий договір слід вважати змішаним. При виборі форми змішаного договору необхідно враховувати вимоги цивільного законодавства як загальні, до всіх договорів, так і спеціальні, для окремих їх видів. Однак, оскільки будь-який змішаний договір містить елементи різних договорів, можлива ситуація, коли закон буде встановлювати різні вимоги щодо окремих елементів змішаного договору. Незважаючи на те, що змішаний договір є складним за своїм змістом, він усе ж є одним договором і становить єдине зобов'язання, а тому враховуючи, що спеціальні норми щодо форми договорів, як правило, є імперативні, їх слід поширювати на договір в цілому. Виходячи з цього правила, визначаються правові наслідки недотримання вимог щодо форми змішаного договору. Сторони, поєднуючи в договорі умови різних цивільно-правових договорів, пов'язують здійснення своїх прав та обов'язків, передбачених одним з цих договорів, зі здійсненням прав та обов'язків, передбачених іншим договором. Тому у разі визнання неукладеним однієї з частин змішаного договору, через недотримання форми, неукладеним слід вважати увесь договір.

Умови змішаних договорів

Ключове значення мають істотні умови договору, які диференціюються на три групи умов, а саме: умови, що визначені законом як істотні (до них слід включити і умову про предмет); умови, які хоча в законі і не визнані істотними, але є такими через їх необхідність для договорів даного виду (типу); умови, стосовно яких згода повинна бути досягнута че-рез те, що одна зі сторін наполягає на їх включенні до договору. Ці умови формують договори в цілому та їх окремі типи (види) зокрема, вони є необхідними і достатніми для того, щоб договір вва-жався здатним породжувати права та обов'язки його сторін. У контексті розгляду умов змішаних договорів значення набуває з'ясування поняття “елементів різних договорів”. Очевидно, що під елементами договорів маються на увазі умови договорів різних типів. Оскільки ці умови мають бути характерними для певних договорів, то слід розуміти, що вони (умови) повинні бути такими, що визначені законом як істотні або є необхідними для договорів даного виду. Проте враховуючи те, що об'єднання в договорі цих умов відбувається виключно за бажанням сторін, вони стають такими, щодо яких за заявою хоча б однієї із сторін має бути досягнуто згоди. В цьому, на наш погляд, полягає особливість змішаних договорів – у них усі істотні умови є такими, щодо яких за заявою сторін має бути досягнуто згоди, тобто є виключно ініціативні, хоча основою їх є умови, передбачені законом. Основною метою укладення змішаного договору є досягнення єдиної кінцевої мети без подрібнення правового регулювання шляхом укладення декількох договорів. Поєднання різних елементів у змішаному договорі не може мати механічний характер, воно повинно бути органічним, взаємодоповнюючим, мати специфічну мету договору. Умови, які взаємо виключають одна одну, не можуть бути присутніми у змішаному договорі.

Ще одним моментом, який слід враховувати при застосуванні правил про недійсність правочинів до змішаних договорів, є ст. 217 ЦК України, яка вказує, що недійсність окремої частини правочину не має наслідком

недійсності інших його частин і правочину в цілому, якщо можна припустити, що правочин був би вчинений і без включення до нього недійсної частини.

Частини змішаного договору, що є елементами різних договорів, належать до істотних умов, і тому не можна припускати, що договір був би укладений і без включення до нього однієї з цих частин. Таким чином, наведена норма в більшості випадків не може бути застосована до змішаного договору. Якщо в такому договорі визнається недійсним якийсь із його елементів, що належить до істотних умов, то недійсним повинен визнаватись договір у цілому.

При розгляді умов змішаних договорів постало також питання, чи вважати змішаним договір, який містить елементи одного і того самого типу договору, але обов'язки за цими елементами розподіляються між обома договірними сторонами. Якщо виходити із буквального тлумачення ч. 2 ст. 628 ЦК, то змішаний договір може містити елементи саме різних договорів, а не одного типу. Суть змішаного договору зводиться до того, що в ньому поєднуються елементи саме різних типів договорів, і це зумовлює відповідне правило про застосування до такого договору положень актів цивільного законодавства про договори, елементи яких містяться у ньому.

Способи забезпечення зобов'язань за змішаними договорами

Оскільки, як правило, способи забезпечення зобов'язань мають похідний характер від основного зобов'язання, їх прив'язка до нього має бути чіткою та однозначною. Особливо це актуально для змішаних договорів, які є досить складними. Наприклад, встановлюючи заставу як спосіб забезпечення зобов'язання за змішаним договором, сторони повинні чітко зафіксувати в договорі застави умови, які відносяться до забезпеченого заставою зобов'язання. Від кола цих умов буде залежати, в якій частині порушення змішаного договору буде тягнути за собою звернення стягнення на предмет застави.

Поряд із способами забезпечення зобов'язань, що прямо закріплені в законі (неустойка, порука, гарантія, завдаток, застава, притримання), договором або законом можуть бути встановлені інші види забезпечення. Саме конструкція змішаного договору дозволяє використовувати деякі способи забезпечення виконання зобов'язань, не передбачені законом, такі як “зворотний” договір купівлі-продажу і купівля-продаж із відкладальною умовою. Зміст “зворотного” договору купівлі-продажу полягає в тому, що банк купує у продавця (фактичного позичальника) якесь майно й одночасно зобов'язується продати це ж майно через певний час за певну ціну. Юридично цей договір є сукупністю двох договорів купівлі-продажу, які, як правило, оформляються у вигляді єдиного документа. Різняться ці договори тільки ціною (ціна договору зворотного продажу вища) і строками виконання (перший договір виконується безпосередньо після укладення, а другий – через визначений термін). Правова конструкція договору зворотного продажу майна з відкладальною умовою передбачає одночасне укладення таких договорів: 1) кредитного договору; 2) договору купівлі-продажу майна; 3) договору (попереднього договору) “зворотного” продажу майна з відкладальною умовою, а нею є факт повернення

позичальником банківського кредиту з відсотками у встановлений строк. Використання купівлі-продажу з відкладальною умовою є найбільш ефективним засобом захисту інтересів кредитора за грошовими зобов'язаннями порівняно з іншими способами, прямо передбаченими в ЦК.

Особливості виконання змішаних договорів зосереджено увагу на принципах та особливостях виконання змішаних договорів. Виконання договору полягає у вчиненні боржником на користь кредитора певних дій або в утриманні від певних дій, що становлять предмет зобов'язання. Договір може передбачати декілька предметів зобов'язання, з яких виконане воно повинно бути лише одним. У такому випадку йдеться про альтернативне зобов'язання, тобто зобов'язання, в якому боржник зобов'язаний вчинити одну з двох або кількох дій.

Альтернативні зобов'язання не можна ототожнювати із зобов'язаннями, що виникають із змішаних договорів, оскільки в перших боржник має можливість вибрати один з декількох обов'язків, а в других – він повинен виконати всі обов'язки, передбачені змішаним договором. Проте не слід виключати випадки, коли у змішаному договорі може бути також включене альтернативне зобов'язання.

Як показує практика, потреба у використанні конструкції змішаного договору може виникати саме на стадії виконання договору. В одних випадках це зумовлюється необхідністю нейтралізації наслідків неналежного виконання чи невиконання договору. В інших випадках використання змішаного договору є вигідним з точки зору оптимізації оподаткування відповідних операцій. Як правило, для запобігання невідповідним наслідкам невиконання чи неналежного виконання договору він з самого початку оформляється як змішаний. При цьому початок дії одного з його елементів ставиться в залежність від певної (відкладальної) обставини – неналежне виконання чи невиконання іншого елемента договору. Проте можливі ситуації, коли вже на стадії виконання в договір з тих же мотивів вносяться зміни, які перетворюють його на змішаний. Ще однією особливістю виконання змішаних договорів є те, що іноді окремі зобов'язання, передбачені змішаним договором, можуть не виконуватися, і це не буде порушенням договору, наприклад, договір “страхування-абандона”.

Відповідальність за змішаними договорами

Традиційно до форм цивільно-правової відповідальності відноситься відшкодування збитків і сплата неустойки. Однак, проаналізувавши норми Цивільного кодексу України, можна стверджувати, що до форм відповідальності також належить втрата завдатку. Особливості цивільно-правової відповідальності за порушення зобов'язань, що виникають із змішаних договорів, тісно пов'язані з їх правовою природою. Щоб правильно застосувати норми закону щодо того чи іншого елемента договору, необхідно чітко визначити, елементи яких саме договорів поєднані в ньому, а також момент, у який розпочинаються і закінчуються відносини, що стосуються різних частин договору. Зробити це іноді досить складно з огляду на тісне переплетення в

договорі різних елементів. Крім того, потрібно правильно визначити, порушення яких норм, якого виду договору є підставою відповідальності, оскільки відповідальність за порушення різних видів договорів має свої особливості, бо від цього може залежати вид, розмір та порядок притягнення до відповідальності.

У деяких випадках саме така конструкція, як змішаний договір, дозволяє ефективно врегулювати певні відносини. Так, найбільш прийнятним договором, який регулює відносини між акціонерним товариством і виконавчим органом, а також управителем, повинен стати в умовах ринкової економіки змішаний цивільно-правовий договір, а управителі (в тому числі і директори) за цим договором повинні мати статус підприємця.

Щодо правових наслідків, які можна застосовувати за порушення зобов'язання, що виникають із змішаних договорів, необхідно враховувати ту обставину, що, незважаючи на поєднання у змішаному договорі елементів різних договорів, він все ж є одним договором, і тому в результаті порушення навіть однієї умови є підстава для припинення зобов'язання внаслідок розірвання договору.

Елементи змішаного договору не є самостійними, і тому невиконання або неналежне виконання хоча б одного з них є порушенням зобов'язання в цілому.

Прикладом змішаного договору є агентський договір стосовно вчинення двох видів юридичних дій – придбання агентом інтересах довірителя пакету акцій від власного імені, а також управління цими цінними паперами (здійснення прав акціонера) від імені довірителя. В першому випадку йдеться про комісійні відносини, в другому – довірена особа виступає представником.

Інший приклад змішаного договору – договір купівлі-продажу, в якому покупець замість сплати купівельної ціни приймає на себе обов'язок виконати певну роботу. Відносини в даному випадку можна розділити на купівлю-продаж та договір підряду.

Лекція 2 (2 год.) Тема. Виконання договорів

1. Поняття та принципи виконання договору.
2. Суб'єкти виконання договору.
3. Виконання договору належними сторонами.
4. Місце, строк та спосіб виконання договору.

1. Поняття та принципи виконання договору.

Виконання договору - вчинення боржником і кредитором дій (чи утримання від дій), спрямованих на здійснення прав та виконання обов'язків, що випливають із договору (передача майна, виконання роботи тощо).

Договір вважається виконаним, якщо передбачені ним дії виконані повністю і належним чином, тобто з дотриманням усіх вимог, передбачених законом, договором.

Чинне законодавство закріплює такі основні принципи виконання зобов'язань: принципи реального і належного виконання зобов'язань. Ці принципи традиційно розглядаються як основні цивільно-правові засади виконання зобов'язання.

Будь-яке зобов'язання, у тому числі й договірне, має тимчасовий характер. Учасники цивільного обороту укладають договори заради певного правового результату, який досягається виконанням зобов'язання, що виникає з договору. Договір є обов'язковим для виконання сторонами (ст. 629 ЦК). Виконання договірних зобов'язань повинно здійснюватися відповідно до умов договору, загальних положень щодо виконання зобов'язань, визначених у гл. 48 ЦК, та спеціальних правил стосовно виконання окремих видів договірних зобов'язань.

Виконання договірного зобов'язання - це вчинення боржником на користь кредитора або третьої особи певних дій, що становлять предмет виконання договірного зобов'язання. Виходячи з того, що дії боржника є правомірними і спрямовані на припинення договірного зобов'язання, вони за своєю юридичною природою є правочинами. Отже, на них поширюються загальні правила щодо правочинів.

Виконання договірного зобов'язання завжди полягає у вчиненні боржником певних дій, визначених у договорі. Пасивна поведінка боржника, тобто утримання від певних дій, не може розглядатися як виконання договірного зобов'язання. Відповідно до умов договору дії боржника можуть бути різноманітними: передача речі кредитору у власність або тимчасове користування, сплата грошової суми, виконання роботи, надання послуги тощо. Щоб виконання договірного зобов'язання призвело до припинення правовідносин між його сторонами, воно має відповідати певним загальним правилам, які називаються принципами виконання зобов'язань. Традиційно виділяють принципи: а) реального виконання (ст. 622 ЦК); б) належного

виконання (ст. 526 ЦК); в) добросовісності, розумності та справедливості (п. 6 ч. 1 ст. 3 ЦК).

Принцип реального виконання зобов'язання передбачає, що боржник має вчинити саме ті дії, які складають зміст договору, тобто виконати зобов'язання в натурі. Кредитор заінтересований саме у виконанні боржником обов'язку, визначеного договором, адже тільки це призведе до задоволення його потреб. Наприклад, наймач, укладаючи договір найму, бажає одержати в користування певну річ, а не грошову компенсацію. Саме тому кредитор має право витребувати у боржника річ, визначену індивідуальними ознаками (ст. 620 ЦК), або виконати зобов'язання за рахунок боржника (ст. 621 ЦК). Як правило, не допускається заміна реального виконання договірною зобов'язання іншими діями, зокрема, передачею кредитору грошового еквівалента предмета виконання. Крім того, у разі порушення боржником договірною зобов'язання сплата неустойки і відшкодування збитків, як правило, не звільняють його від виконання зобов'язання в натурі. Однак чинне законодавство, враховуючи інтереси кредитора, передбачає обмеження сфери дії принципу реального виконання зобов'язання. Так, боржник звільняється від обов'язку виконати зобов'язання в натурі у разі передання ним кредитором відступного (ст. 600 ЦК), відмови кредитора від прийняття виконання, яке внаслідок прострочення втратило для нього інтерес (ст. 612 ЦК) або відмови кредитора від договору в разі порушення боржником зобов'язання, якщо право на таку відмову встановлено договором або законом (ст. 615 ЦК).

Зобов'язання припиняється лише виконанням, проведеним належним чином (ст. 599 ЦК).

Принцип належного виконання зобов'язання закріплений у ст. 526 ЦК, згідно з якою зобов'язання має виконуватися належним чином відповідно до умов договору та вимог ЦК, інших актів цивільного законодавства, а за відсутності таких умов та вимог - відповідно до звичаїв ділового обороту або інших вимог, що звичайно ставляться. При цьому, виходячи із положень ст. 6 ЦК, виконання договірною зобов'язання, у першу чергу, повинно відповідати умовам договору.

Важливим принципом цивільного права є **принцип недопустимості односторонньої відмови від виконання зобов'язання і недопустимості односторонньої зміни його умов** за винятком випадків, передбачених законом. Якщо ж така відмова мала місце, то вона, як правило, розглядається як підстава для застосування міри відповідальності.

2. Суб'єкти виконання договору.

Суб'єктами виконання зобов'язання є кредитор і боржник. Зазвичай вони є тими особами між якими відбувається виконання зобов'язання. Це безпосередньо впливає із визначення зобов'язання, закріпленого ст. 151 ЦК України: одна особа (боржник) зобов'язана вчинити на користь іншої особи (кредитора) відповідну дію.

В деяких випадках характер і якість виконання певних зобов'язань залежить від особистих властивостей боржника. Так, з особистістю автора, з яким укладено договір літературного замовлення на художній або літературний твір, пов'язується і виконання зобов'язання.

Необхідність особистого виконання може впливати не тільки із суті зобов'язання, а й із безпосередньої домовленості сторін або з прямої вказівки закону. Так, на підставі ст. 333 ЦК України за договором підряду, де підрядчиком виступає громадянин, останній зобов'язаний виконати роботу особистою працею. За таких обставин необхідною умовою належного виконання зобов'язання визнається виконання його особисто боржником. Це правило поширюється на випадки, коли це: 1) передбачено законом; 2) встановлено угодою сторін; 3) впливає із суті зобов'язання.

Проте, за загальним правилом, виконання зобов'язання особисто боржником не впливає ні на характер, ні на якість виконання зобов'язання. Для кредитора зазвичай не має значення, чи він отримує гроші або інше майно безпосередньо від боржника або від будь-якої іншої особи, що діє за його дорученням. Саме на такі випадки розрахований інститут передоручення виконання зобов'язання третій особі, передбачений ст. 164 ЦК України. Боржник може покласти виконання обов'язку, який лежить на ньому, на третю особу (передоручення зобов'язання), а кредитор має право доручити третій особі право прийняти виконання (переадресування виконання). Однак цей інститут може застосовуватися за наявності однієї з названих умов, які передбачені у ст. 164 ЦК України: 1) якщо таке переадресування або передоручення передбачено безпосередньо законом; 2) якщо третя особа адміністративно підпорядкована тій стороні, яка застосовує покладення своїх обов'язків або передачу своїх прав на третю особу; 3) якщо третя особа пов'язана з однією із сторін відповідного зобов'язання договором. Разом з тим слід підкреслити, що відповідальність за невиконання або неналежне виконання зобов'язання у випадках покладення відповідних прав або обов'язків на іншу (третю) особу несе та сторона, яка є учасником договору, якщо законодавством не передбачено, що ця відповідальність покладається безпосередньо на виконавця. Від передоручення і переадресування слід відрізнити заміну осіб у зобов'язанні. Якщо при передорученні боржник залишається суб'єктом зобов'язання і відповідно несе відповідальність за дії призначеного ним виконавця, при переадресуванні виконання кредитор також залишається суб'єктом виконання, і тому призначена ним третя особа претензій до боржника пред'явити не може.

Заміна осіб у зобов'язанні пов'язана з тим, що попередні учасники зобов'язань вибувають з цих відносин, а їх права та обов'язки у повному обсязі переходять до суб'єктів, які їх замінюють. Заміна осіб у зобов'язанні може набувати форми заміни кредитора або заміни боржника. Заміна кредитора — це уступка кредитором своїх прав вимоги за зобов'язанням іншій особі. Вона має назву цесії. Кредитор, який поступається своїм правом вимоги за зобов'язанням

третій особі, називається цедентом, а особа, якій кредитор поступається своїм правом вимоги за зобов'язанням — цесіонарієм. Для цесії (уступки вимоги) необхідною є угода між старим і новим кредитором, тобто між цедентом і цесіонарієм. Згоди боржника на здійснення цесії не потрібно, оскільки вона ніякою мірою не погіршує його становище. Дійсно, для боржника не має значення кому передавати виконання зобов'язання — старому чи новому кредиторіві. Якщо у зв'язку з цесією (заміною кредитора) необхідні додаткові витрати боржника для виконання, ці витрати відносяться на рахунок кредитора. Крім того, на підставі ст. 200 ЦК України боржник зберігає всі заперечення проти нового кредитора, які він міг протиставити попередньому кредиторіві. Так, якщо продавець продав річ покупцеві, а потім передав свої права вимоги третій особі (відбулася заміна кредитора — цесія), покупець зберігає відповідні права, які належать йому в договорі купівлі-продажу щодо нового учасника цих відносин. За умов, коли покупець знайде в придбаній речі дефекти, він вправі посилатися на них при розрахунках з новим учасником договору купівлі-продажу — цесіонарієм. Проте, хоч при уступці вимоги згоди боржника не потрібно, старий кредитор (цедент) зобов'язаний повідомити боржника про цесію, яка відбулася, а також передати документи, які засвідчують право вимоги, новому кредиторіві (цесіонарію). У протилежному разі відповідно до ст. 199 ЦК України боржник може виконати зобов'язання старому кредиторіві і не нестиме відповідальність перед цесіонарієм, який набуває права витребувати виконання лише від цедента, а не від боржника. Вимога, що передається іншій особі в порядку цесії, переходить до нього в тому обсязі, в якому вона раніше належала цедентіві. Для цесіонарія зберігають силу всі засоби забезпечення зобов'язання (застава, завдаток, порука тощо) відповідно до ч. 3 ст. 197 ЦК України. Якщо боржник ухиляється від виконання, то тільки до нього і може бути пред'явлена вимога з боку цесіонарія. Однак при уступці вимоги щодо фактично недійсного, неіснуючого зобов'язання перед цесіонарієм відповідатиме цедент, тобто попередній кредитор. Інакше кажучи, цедент відповідає перед цесіонарієм за недійсність переданої йому вимоги, але не відповідає за невиконання цього зобов'язання боржником (ч. 2 ст. 197 ЦК). За загальними правилами ЦК України, цесія може застосовуватися у будь-яких зобов'язаннях, винятки встановлені лише для вимог, уступка яких суперечить закону, договору, який може виключати уступку будь-якої вимоги або якщо вимога пов'язана безпосередньо з особою кредитора (ч. 1 ст. 197 ЦК). Так, ч. 2 ст. 197 ЦК України безпосередньо забороняє уступку вимоги про відшкодування майнової шкоди, яка спричинена ушкодженням здоров'я або заподіянням смерті. У сучасних умовах у зв'язку з активним запровадженням ринкових принципів господарювання інститут цесії значно поширився у підприємницьких відносинах. Внаслідок переведення боргу (заміни боржника) попередній боржник вибуває із зобов'язання і замінюється новим. Для переведення боргу безперечно потрібна згода нового боржника, оскільки якщо договір як вольовий акт не може вчинятися без волевиявлення кожного із контрагентів, то тим більше не можна поза своєю волею стати боржником уже існуючого зобов'язання. Але переведення боргу не можна здійснити і без згоди

кредитора. Цим переведення боргу відрізняється від цесії (уступки вимоги). Таке положення зрозуміло, оскільки для боржника зазвичай не має значення особа кредитора, якому він має вручити виконання, але для кредитора не однаково, хто буде виступати перед ним як боржник, оскільки виконання безумовно залежить і від платоспроможності боржника та від інших ознак, які характеризують особу боржника. Саме виходячи з цього, на підставі ч. 3 ст. 201 ЦК України і порука, і застава, встановлені третьою особою на забезпечення виконання зобов'язання, з переведенням боргу припиняються, якщо поручитель або заставадавець не висловили своєї згоди відповідати також і за нового боржника.

Новий боржник має право виставляти проти вимог кредитора всі ті заперечення, які основані на відносинах між кредитором і первісним боржником (ч. 2 ст. 201 ЦК). Сфера застосування переведення боргу обмежується тими самими межами, що встановлені для цесії. Стосовно форми уступка вимоги і переведення боргу підпорядковуються загальним правилам, які встановлені щодо форми угод. Так, ст. 202 ЦК України передбачає, що уступка вимоги і переведення боргу, які основані на угоді, здійсненій у письмовій формі, мають бути також вчинені у простій письмовій формі. Однак невиконання цієї умови не тягне за собою недійсності угоди про уступку вимоги або переведення боргу. В цьому разі застосовуються загальні правила, передбачені ст. 46 ЦК України.

3. Виконання договору належними сторонами.

Виконання зобов'язання вважається належним, якщо воно виконано ***належними суб'єктами, належним предметом і способом, у належному місці та в належний строк.***

Як правило, боржник зобов'язаний виконати свій обов'язок, а кредитор - прийняти виконання особисто (ч. 1 ст. 527 ЦК). Це положення має диспозитивний характер, адже інше може бути встановлено договором або законом, впливати із суті самого зобов'язання чи звичаїв ділового обороту. Особисте виконання боржником договірною зобов'язання, зазвичай, необхідне у випадках, якщо його певні якості, наприклад, професійні, мають істотне значення для кредитора. Так, за законом особисто боржником виконуються договір доручення (ст. 1005 ЦК), договір управління майном (ст. 1038 ЦК), договір на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт тощо. Якщо ж кредитор заінтересований лише в належному виконанні договірною зобов'язання, а особа виконавця є для нього байдужа, боржник може передоручити виконання договірною зобов'язання іншій особі, яка не є стороною договору. При цьому таке передоручення здійснюється на підставі домовленості між боржником та особою, на яку покладено обов'язок виконання. Кредитор, у свою чергу, зобов'язаний

прийняти виконання, здійснене іншою особою. Виходячи з того, що при передорученні виконання не відбувається заміна боржника в договірному зобов'язанні, відповідальність перед кредитором за його невиконання (неналежне виконання) іншою особою несе боржник. За умови виникнення в особи небезпеки втратити право на майно боржника (право оренди, застави тощо) внаслідок звернення кредитором стягнення на це майно вона може задовольнити вимогу кредитора і без згоди на це боржника. У такому разі виконання договірного зобов'язання іншою особою здійснюється з її власної ініціативи, а не за передорученням.

Що стосується особи, на користь якої здійснюється виконання зобов'язання, то вона може визначатися як в момент укладення договору (договір на користь третьої особи), так і після укладення договору, але до моменту його виконання. В останньому випадку має місце переадресування кредитором виконання на користь іншої особи. Так, відповідно до п. 43 Статуту залізниць України вантажовідправник має право змінити зазначеного в накладній вантажоодержувача без зміни станції призначення.

Предметом виконання договірного зобов'язання є конкретна річ, робота чи послуга або певна грошова сума, яку відповідно до змісту договору боржник повинен, відповідно, передати, виконати, надати чи сплатити на користь кредитора або відповідно до умов договору на користь третьої особи. Предмет виконання залежить від виду договірного зобов'язання і має відповідати вимогам, що встановлюються договором, законом, а у разі їх відсутності - вимогам, що звичайно пред'являються. Так, предмет виконання може мати такі характеристики: якість, кількість, асортимент, комплектність тощо. Вимоги до предмета виконання бажано точно зазначати в договорі, щоб уникнути суперечок щодо належного виконання боржником свого обов'язку.

Спосіб виконання договірного зобов'язання - це порядок вчинення боржником дій щодо виконання зобов'язання. Спосіб виконання договірного зобов'язання, зазвичай, визначається в договорі. Наприклад, за договором поставки товар має поставлятися періодично окремими партіями. Однак у більшості випадків здійснюється одноразове виконання договірного зобов'язання в повному обсязі. Виконання ж зобов'язання частинами вважається неналежним, якщо такої спосіб виконання прямо не встановлено договором, актами цивільного законодавства або не впливає із суті зобов'язання чи звичаїв ділового обороту. Кредитор має право не приймати від боржника виконання його обов'язку частинами, якщо це не відповідає його інтересам.

Певні особливості має спосіб зустрічного виконання зобов'язання (ст. 538 ЦК). Зустрічним виконанням зобов'язання є виконання свого обов'язку однією із сторін, яке відповідно до договору обумовлене виконанням другою стороною свого обов'язку. При зустрічному виконанні зобов'язання сторони повинні виконувати свої обов'язки одночасно, якщо інше не встановлено договором, актами цивільного законодавства, не впливає із суті зобов'язання або звичаїв ділового обороту. Такої спосіб виконання зобов'язання обумовлює право однієї сторони зупинити виконання свого обов'язку, відмовитися від його виконання частково або в повному обсязі у разі невиконання другою стороною свого

обов'язку або за наявності очевидних підстав вважати, що вона не виконає його у встановлений строк (термін) або виконає не в повному обсязі.

Строк договору (ст. 631 ЦК) **та строк (термін) виконання договірних зобов'язань** можуть не співпадати. Час виконання договірних зобов'язань може визначатися в договорі шляхом зазначення: 1) строку (періоду часу, протягом якого виконується зобов'язання); 2) терміну (дати виконання зобов'язання або події, яка неминуче має настати в майбутньому) першому випадку. Належним є виконання зобов'язання в будь-якій день зазначеного строку. При цьому необхідно враховувати загальні положення щодо обчислення строків (статті 253-255 ЦК). Наприклад, якщо в договорі поставки зазначено, що постачальник зобов'язаний надати покупцеві товар у другому кварталі, то строком виконання цього обов'язку є період з 1 квітня по 30 червня включно. У другій ситуації належним є виконання, яке здійснено у відповідний день (календарну дату) або з настанням відповідної події, наприклад, виконання договору перевезення вантажу з початком навігації.

Іноді строк (термін) виконання боржником обов'язку не встановлений договором чи законом визначений моментом пред'явлення вимоги. У цьому разі кредитор має право вимагати виконання договірних зобов'язань в будь-який час. При цьому боржнику для належного виконання надається семиденний строк від дня пред'явлення вимоги кредитором. Договором або законом може бути встановлений обов'язок негайного виконання договірних зобов'язань або передбачений інший строк, який надається боржникові для виконання. Наприклад, якщо за договором роздрібної купівлі-продажу з використанням автоматів покупцеві не надається оплачений товар, продавець повинен на вимогу покупця негайно надати покупцеві товар або повернути сплачену ним грошову суму (ст. 703 ЦК).

Дострокове виконання договірних зобов'язань можливе, якщо тільки інше не встановлено договором, актами цивільного законодавства або не впливає із суті зобов'язання чи звичаїв ділового обороту. Зазвичай дострокове виконання зобов'язання вважається належним, якщо воно відповідає інтересам кредитора. Наприклад, дострокова поставка продукції може призвести до здійснення кредитором додаткових витрат на її зберігання, що, безумовно, негативно вплине на його становище. Отже, наведене дострокове виконання договірних зобов'язань суперечить інтересам кредитора і вважається таким, що порушує строк його виконання.

Місце виконання зобов'язання, як правило, встановлюється в договорі. Якщо в договорі не вказано місце виконання, воно визначається відповідно до загальних положень, закріплених у ст. 532 ЦК.

Боржник, який виконав зобов'язання, має право вимагати від кредитора підтвердження факту такого виконання (ст. 545 ЦК). Підтвердження виконання зобов'язання може бути розписка кредитора про одержання виконання частково або в повному обсязі, повернення боргового документа тощо. Якщо кредитор відмовляється повернути борговий документ або видати розписку, боржник має право затримати виконання зобов'язання. У цьому разі настає прострочення кредитора (ст. 613 ЦК).

Виконання деяких видів зобов'язань потребує врахування їх специфіки. Зокрема, це стосується **зобов'язань зі множинністю осіб, а також альтернативних, факультативних, регресних та грошових зобов'язань.**

Альтернативним є зобов'язання, в якому боржник зобов'язаний вчинити одну з двох або кількох дій (ст. 539 ЦК). Отже, при укладенні договору предмет зобов'язання зазначається альтернативно. Наприклад, боржник зобов'язується передати кредитору певну річ або сплати вартість цієї речі. Тільки в момент виконання альтернативного зобов'язання здійснюється визначення конкретного предмета виконання із зазначених у договорі варіантів. Учинення боржником будь-якої дії, що визначена договором, вважається належним виконанням альтернативного зобов'язання. При цьому право вибору предмета зобов'язання має боржник, якщо інше не встановлено договором, актами цивільного законодавства, не впливає із суті зобов'язання або звичаїв ділового обороту. Отже, договором може бути встановлено, що право вибору предмета виконання альтернативного зобов'язання належить кредиторіві. У певних випадках право кредитора визначати предмет виконання альтернативного зобов'язання закріплено в актах цивільного законодавства, зокрема, право покупця у разі передання йому товару неналежної якості (ст. 678 ЦК), право замовника у разі неналежної якості роботи підрядника (ст. 858 ЦК) тощо.

На відміну від альтернативного, **факультативне** зобов'язання має конкретно-визначений предмет виконання. Разом з тим у договорі передбачено можливість заміни боржником зазначеного предмета зобов'язання іншим у випадку настання певних обставин. Наприклад, договором визначено, що у разі загибелі індивідуально-визначеної речі боржник зобов'язаний сплатити кредиторіві певну грошову суму. Якщо ж зазначені в договорі обставини відсутні, боржник не може замінювати предмет виконання.

При множинності осіб на боці боржника та (або) кредитора має місце часткове або солідарне зобов'язання. Такі зобов'язання можуть також виникати із договору. Виконання зазначених договірних зобов'язань має певну специфіку. У законі закріплено презумпцію, що зобов'язання зі множинністю осіб є **частковим**, якщо інше не встановлено договором або законом (ст. 540 ЦК). Це означає, що кожний із боржників повинен виконати зобов'язання тільки в певній частці, що визначена договором або актами цивільного законодавства. Якщо ж розмір частин обов'язку боржників не встановлений, то вони вважаються рівними. Боржник, який виконав свою частину обов'язку, вибуває із зобов'язання. Отже, кредитор не може вимагати від нього виконання зобов'язання в цілому, якщо інші боржники не виконали зобов'язання у своїй частині. За наявності в частковому зобов'язанні кількох кредиторів кожний із них має право вимагати від боржника виконання обов'язку на його користь у певній, як правило, рівній частці.

Солідарне зобов'язання має місце лише у випадках, встановлених договором або законом (ст. 541 ЦК). Наприклад, солідарним є зобов'язання, предмет якого неподільний. У разі солідарної вимоги кредиторів (солідарних кредиторів) кожний із них має право пред'явити боржникові вимогу в повному обсязі. До

пред'явлення вимоги одним із солідарних кредиторів боржник має право виконати свій обов'язок будь-кому із них на свій розсуд. Виконання боржником свого обов'язку одному із солідарних кредиторів у повному обсязі припиняє зобов'язання та звільняє боржника від виконання іншим солідарним кредиторам. При цьому солідарний кредитор, який одержав виконання від боржника, зобов'язаний передати належне кожному з решти солідарних кредиторів у рівній частці, якщо інше не встановлено договором між ними.

У разі солідарного обов'язку боржників (солідарних боржників) кредитор має право вимагати виконання обов'язку частково або в повному обсязі як від усіх боржників разом, так і від будь-кого з них окремо. Кредитор, який одержав виконання обов'язку не в повному обсязі від одного із солідарних боржників, має право вимагати недоодержане від решти солідарних боржників. Солідарні боржники залишаються зобов'язаними доти, доки їх обов'язок не буде виконаний у повному обсязі. Виконання солідарного обов'язку в повному обсязі одним із боржників припиняє обов'язок решти солідарних боржників перед кредитором. Як бачимо, обов'язок солідарних боржників ґрунтується на принципі "один за всіх - всі за одного". Саме тому такий вид зобов'язання зі множинністю осіб на боці боржника вважається найбільш прийнятним для кредитора, який може пред'явити вимогу виконання обов'язку в повному обсязі до одного платоспроможного боржника.

Регресне (зворотне) зобов'язання виникає у разі виконання боржником основного зобов'язання замість іншої особи. У регресному зобов'язанні боржник, який задовольнив вимоги кредитора, сам набуває прав останнього. Так, право на зворотну вимогу (регрес) до солідарних боржників має той із них, хто повністю виконав договірне зобов'язання. Субсидіарний боржник (поручитель, гарант), який виконав договірне зобов'язання замість основного боржника, також набуває права на зворотну вимогу до останнього.

Грошовим є договірне зобов'язання, за яким гроші виступають як предмет або ціна договору. Особливість грошового зобов'язання, перш за все, полягає в тому, що воно не може припинитися неможливістю його виконання (ст. 625 ЦК). При виконанні грошового зобов'язання важливо розрізнити такі поняття, як "валюта боргу" і "валюта платежу". Валюта боргу - це грошові одиниці, в яких виражається зобов'язання. Відповідно до ст. 524 ЦК договірне зобов'язання може бути виражене як у грошовій одиниці України - гривні, так і в її грошовому еквіваленті в іноземній валюті. При цьому грошове зобов'язання має виконуватися в гривнях (ч. 1 ст. 533 ЦК). Іншими словами, валютою платежу є валюта України. Якщо в договорі визначено грошовий еквівалент в іноземній валюті, сума, що підлягає сплаті в гривнях, визначається за офіційним курсом відповідної валюти на день платежу, якщо інший порядок її визначення не встановлений договором або законом чи іншим нормативно-правовим актом. Використання іноземної валюти, а також платіжних документів в іноземній валюті при здійсненні розрахунків на території України за зобов'язаннями допускається тільки у випадках, порядку та на умовах, встановлених законом. Сьогодні порядок використання іноземної валюти при

здійсненні розрахунків на території України регулюється Декретом КМУ “Про систему валютного регулювання і валютного контролю”, що має силу закону, і Законом України “Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті”¹⁰.

Якщо при здійсненні платежу виявляється недостатність його суми для виконання грошового зобов’язання в повному обсязі, у першу чергу відшкодовуються витрати кредитора, пов’язані з одержанням виконання, потім сплачуються проценти й неустойка і в останню чергу - основна сума боргу. Виходячи з презумпції відплатності договорів (ч. 5 ст. 626 ЦК) в грошових зобов’язаннях, предметом яких є безпосередньо гроші, за користування ними сплачуються проценти, розмір яких встановлюється договором, законом або іншим актом цивільного законодавства. Тільки фізичні особи, укладаючи договір, можуть встановити безпроцентне користування чужими грошовими коштами, наприклад, за договором позики (ст. 1048 ЦК).

Законом встановлюється особливий спосіб виконання грошового зобов’язання шляхом внесення боргу в депозит нотаріуса (ст. 537 ЦК). Боржник має право виконати грошове зобов’язання в такій спосіб у разі:

- 1) відсутності кредитора або уповноваженої ним особи в місці виконання зобов’язання;
- 2) ухилення кредитора або уповноваженої ним особи від прийняття виконання або іншого прострочення з їхнього боку;
- 3) відсутності представника недієздатного кредитора.

Зазначений перелік підстав внесення грошових сум у депозит нотаріуса є вичерпним. Своєчасне внесення грошових сум у депозит нотаріуса вважається належним виконанням боржником свого обов’язку. Нотаріус видає боржникові квитанцію про внесок або на його прохання робить напис про внесок у документі, що встановлює заборгованість. Про внесення боргу в депозит нотаріус повідомляє кредитора і на його вимогу видає йому належні грошові суми.

Лекція 3 (2 год.) Тема. Види забезпечення виконання договорів.

1. Види забезпечення виконання договору.
2. Форма правочину щодо забезпечення виконання договору.
3. Окремі види забезпечення виконання договору.
4. Неустойка. Поручка. Гарантія. Застава. Притримання. Завдаток. Страхування.

1. Види забезпечення виконання договору.

Ефективне функціонування економіки будь-якої країни певною мірою залежить від належного виконання договірних зобов'язань суб'єктами господарської діяльності. Римські юристи зазначали: *«Pacta sunt servanda»* - договори повинні виконуватися. Зазвичай контрагенти добросовісно виконують взяті на себе за договором зобов'язання. Водночас в умовах переходу до ринкової економіки зростає ймовірність невиконання боржником своїх зобов'язань. Відмова держави від диктату в договірній політиці не може обумовити послаблення договірної дисципліни. Причиною невиконання може бути як пряма недобросовісність боржника, так і збіг обставин, внаслідок яких він не зміг виконати зобов'язання, непослідовність економічної, податкової політики, вина третіх осіб перед боржником та інші причини.

Учасники цивільного обороту зацікавлені в застосуванні різного роду гарантій виконання зобов'язань, значення яких незмірно зростає. Зобов'язальне право в об'єктивному розумінні буде більш надійним, якщо воно забезпечує реальне здійснення прав кредитора.

В сучасному цивільному праві розроблена і функціонує спеціальна система засобів, метою яких є забезпечення стабільного становища кредитора в договірних правовідносинах.

Види забезпечення виконання зобов'язань - це сукупність заходів, за допомогою яких сторони цивільно-правових відносин впливають одна на одну з метою належного виконання передбаченого договором зобов'язання під загрозою вчинення певних дій, які обумовлять настання негативних наслідків майнового характеру для боржника, незалежно від того чи понесе кредитор фактичні збитки чи ні.

Види (способи) забезпечення виконання зобов'язання мають виконувати такі завдання:

- 1) створювати кредитору реальні можливості для задоволення його інтересів у випадку невиконання чи неналежного виконання зобов'язання боржником;
- 2) усувати негативні наслідки, які можуть настати для кредитора у зв'язку з невиконанням зобов'язання;

3) попереджувати потенційних правопорушників про негативні наслідки майнового характеру, які можуть настати при невиконанні чи неналежному виконанні договірною зобов'язання.

В ст. 546 ЦК України до видів (способів) забезпечення виконання зобов'язань віднесено: а) неустойку (штраф, пеня); б) поруку; в) гарантію; г) заставу; д) притримання; є) завдаток.

Водночас передбачено, що договором або законом можуть бути встановлені інші види забезпечення виконання зобов'язання. Не можна не погодитися з Н.С. Кузнєцовою, що сучасні тенденції розвитку законодавства щодо способів забезпечення виконання зобов'язання передбачають значне розширення кола таких правових засобів, якими може скористатися кредитор з метою встановити додаткові гарантії, спрямовані на забезпечення виконання зобов'язання.

Серед інших видів забезпечення виконання зобов'язання називають «фідучіарну заставу», «умовну продажу», «відмовно товарні види забезпечення виконання зобов'язання», під якими розуміють відмову від наданого товару при невиконанні продавцем своїх обов'язків тощо.

Види забезпечення виконання зобов'язань мають спільну мету - надати кредитору додаткову можливість отримати належне йому за зобов'язанням. Кожен із встановлених законом видів (способів) обумовлює виникнення поруч з головним (основним) зобов'язанням нового зобов'язання, яке є додатковим до головного, тобто має *акцесорний* характер.

Таким чином, виявляється, що додатковим зобов'язанням можна забезпечувати лише дійсні вимоги, тобто такі, які реально існують на момент укладання правочину. Якщо недійсним буде основне зобов'язання, то, відповідно, недійсними стають і будь-які способи забезпечення його виконання.

Види забезпечення виконання зобов'язань встановлюються в інтересах кредитора. Тому при уступці вимоги до нового кредитора переходять усі права, які забезпечують виконання зобов'язання. Водночас у разі переводу боргу зберігають свою чинність лише ті способи забезпечення зобов'язань, які стосуються зобов'язань між кредитором і боржником (неустойка, завдаток), а не між ними і третіми особами (порука, гарантія).

Залежно від підстав класифікації в юридичній літературі розрізняють такі види (способи) забезпечення виконання зобов'язань:

1. За кількістю учасників забезпечувальних правовідносин:

а) двосторонні (кредитор, боржник);

б) багатосторонні (кредитор, боржник, третя особа - гарант, поручитель).

2. За підставами встановлення:

- а) як законом, так і договором (неустойка, застава, завдаток, утримання);
- б) виключно договором (порука, гарантія).

3. За формою встановлення:

- а) проста письмова (неустойка, порука, застава, гарантія);
- б) нотаріальна (застава нерухомості, транспортних засобів).

4. За ступенем визначеності:

- а) вид і розмір, визначений на момент укладання договору;
- б) розмір залежить від характеру і строку невиконання зобов'язання;
- в) вид і розмір сторонами не визначений.

5. За характером забезпечувальних засобів:

- а) боржник втрачає заздалегідь визначену грошову суму (завдаток, неустойку);
- б) боржник втрачає визначене заздалегідь майно (застава);
- в) окрім майна боржника стягнення може бути звернене на майно третіх осіб (поручитель, гарант);
- г) виключається можливість володіння, користування та розпорядження боржником певним майном (утримання).

б. За процедурою задоволення інтересів кредитора:

- а) стягнення проводиться з майна боржника, яке перебуває у кредитора (застава, притримання);
- б) проводяться грошові стягнення (неустойка);
- в) до відповідальності притягуються треті особи (поручитель, гарант).

Незважаючи на загальну спільну мету, кожен із способів забезпечення виконання зобов'язань має свої особливості. *Завдаток і неустойка* забезпечують виконання зобов'язання боржником в натурі під загрозою настання для нього невігідних майнових наслідків.

Порука та гарантія забезпечують кредитору більшу ймовірність задоволення його грошових вимог, оскільки у разі невиконання боржником зобов'язання, є можливість звернутися за їх задоволенням до третьої особи.

Застава, з одного боку, забезпечує виконання боржником зобов'язання в натурі, а з іншого - гарантує кредитору задоволення його інтересів у разі невиконання боржником основного зобов'язання.

Вибір виду забезпечення виконання в багатьох випадках залежить від суті зобов'язання або може передбачатися імперативною нормою закону. Так, для зобов'язань, які виникають з договору позики чи кредитного договору, характерним способом забезпечення є застава, гарантія, порука. Зобов'язання щодо виконання робіт чи надання послуг, звичайно, забезпечуються неустойкою, зобов'язання з участю громадян, що виникають із договорів відчуження майна, забезпечуються завдатком.

Види забезпечення зобов'язань умовно можна поділити на *зобов'язально-правові* та *речово-правові*. До першого виду відноситься неустойка, порука, гарантія та завдаток, до другого - застава і притримання.

Для речово-правових видів (способів) характерне те, що інтереси кредитора можуть бути забезпечені за рахунок майна, яке перебуває у володінні кредитора. Зобов'язально-правові способи змушують боржника виконати належно зобов'язання під страхом настання негативних наслідків, які пов'язані із зобов'язальними вимогами.

Види забезпечення виконання зобов'язання є різновидом цивільно-правових зобов'язань. Водночас специфічні ознаки способів забезпечення виконання зобов'язань дозволяють відмежувати їх від схожих цивільно-правових інститутів.

По-перше, юридична природа видів забезпечення виконання зобов'язань виключає можливість їх самостійного виникнення та існування, оскільки вони виступають як акцесорні зобов'язання. *По-друге*, в певних випадках види забезпечення виконання зобов'язань є доказом укладання основного договору (завдаток). *По-третьє*, їх виникнення органічно пов'язане з існуванням головного зобов'язання (неустойка) або ж є передумовою виникнення головного зобов'язання (порука). *По-четверте*, забезпечувальні засоби дають можливість кредитору отримати майнове задоволення у випадку неналежного виконання головного зобов'язання кредитором. *По-п'яте*, загроза настання негативних наслідків майнового характеру внаслідок застосування забезпечувальних способів стимулює боржника до належного виконання зобов'язання.

2. Форма правочину щодо забезпечення виконання договору.

Форма правочину — це спосіб вираження волі осіб, які беруть у ньому участь. Ст. 205 ЦКУ передбачає існування двох форм правочину.

У *простій письмовій формі* правочин можна вчинити шляхом складання певного документу (договору, довіреності), підписаного особами, які беруть участь у правочині. Правочин також може бути вчинений шляхом обміну листами, телеграмами тощо, підписаними особами, які їх посилають.

Правочин вважається вчиненим у *письмовій формі з нотаріальним посвідченням*, коли укладений документ завірений державним або приватним нотаріусом, а у місцях, де нема нотаріусу, іншою посадовою особою, уповноважену законом вчиняють нотаріальні угоди.

Можливе вираження волі мовчанням. Воно має правове значення тільки у тому випадку, якщо законом або угодою сторін йому надане таке значення. Так, якщо орендар продовжує користуватися майном після спливу строку договору при відсутності заперечень з боку орендодавця, договір вважається поновленим на тих самих умовах на невизначений строк. У цьому випадку подовження орендних відносин відбувається фактично шляхом мовчазної згоди сторін.

За загальним правилом, усно можуть вчинятися правочини, які повністю виконуються сторонами у момент його вчинення. Характерною рисою таких правочинів є збіг у часі двох стадій їх розвитку — виникнення та припинення шляхом виконання. Це правочини, фізичних осіб між собою на суму, що не перевищує двадцятикратний розмір неоподаткованого мінімуму доходу громадян.

Ч.2 ст. 207 ЦКУ передбачає обов'язок організації, які оплатили товари або послуги, вимагати від контрагента письмового підтвердження отриманої суми грошей та підстав для їх отримання.

Згідно із ст. 208 ЦКУ у простій письмовій формі мають укладатися правочини між юридичними особами, правочини між фізичною та юридичною особою (крім випадків, коли момент вчинення правочину збігається з виконанням), правочини фізичних осіб між собою, на суму, що не перевищує у двадцять і більше разів розмір неоподаткованого мінімуму доходів громадян, інші правочини, для яких письмова форма передбачена законом.

Нотаріальне посвідчення правочину означає, що його зміст, час і місце здійснення, наміри суб'єктів правочину, його відповідність закону та інші обставини офіційно зафіксовані нотаріусом, і розглядаються як встановлені і достовірні. П. 27 Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України включає перелік правочинів, які підлягають обов'язковому нотаріальному посвідченню. За погодженням суб'єктів, які вчиняють правочин,

нотаріальному посвідченню підлягає будь який правочин, навіть якщо ця вимога не є обов'язковою.

3. Окремі види забезпечення виконання договору.

Статтею 546 ЦК встановлені різні види забезпечення виконання зобов'язання. За характером дій кредитора у разі порушення основного зобов'язання їх прийнято поділяти на дві групи:

- зобов'язальні, в яких кредитор має право вимагати вчинення певних дій на його користь іншою особою (що надала забезпечення)
- речово-правові, в яких кредитор має самостійне право накладати стягнення на майно (речове право на чуже майно).
- До зобов'язальних способів належать: неустойка, порука, гарантія та завдаток.
- До речово-правових способів належать: застава і притримання.
- Згідно з ч.2 ст. 546 ЦК договором або законом можуть бути встановлені інші види забезпечення виконання зобов'язання.

Іншим видом, встановленим законом може бути додаткова (субсидіарна) відповідальність учасників Товариства з додатковою відповідальністю за боргами товариства (ст. 151 ЦК); визнання дійсним правочину, який не був нотаріально посвідчений внаслідок ухилення від нотаріального посвідчення однієї із сторін (ст.220 ЦК). У договорі може бути покладено ризик випадкової загибелі речі на іншу особу, яка не є власником (наприклад, наймача).

Неустойка

- Ч.1 ст. 549 ЦК *неустойкою* (штрафом, пенею) є грошова сума або інше майно, які боржник повинен передати кредиторіві у разі порушення боржником зобов'язання.

- **Форми неустойки:**

- **Штраф** – це неустойка, що обчислюється у відсотках від суми невиконаного або неналежно виконаного зобов'язання.

- **Пеня** – це неустойка, що обчислюється у відсотках від суми несвоєчасно виконаного грошового зобов'язання за кожен день прострочення виконання.

Види неустойки:

1) штрафна;

- 2) залікова;
- 3) альтернативна;
- 4) виключна.

У ч.2 ст. 552 ЦК встановлено загальне правило штрафної неустойки (сплата (передання) неустойки не позбавляє кредитора права на відшкодування збитків, завданих невиконанням або неналежним виконанням зобов'язання).

Право на неустойку виникає незалежно від наявності збитків у кредитора. Відсотки на неустойку не нараховуються.

Порука і гарантія

Ч.1 ст. 553 за *договором поруки* поручитель поручається перед кредитором боржника за виконання ним свого обов'язку.

Порукою може забезпечуватися виконання зобов'язання частково або у повному розмірі.

Ч.1 ст. 560 ЦК за *гарантією* банк, або інша фінансова установа, страхова організація (гарант) гарантує перед кредитором (бенефіціаром) виконання боржником (принципалом) свого обов'язку.

Відмінності між порукою і гарантією:

- 1) порука виникає на підставі договору, гарантія встановлюється одностороннім правочином;
- 2) поручителем може виступити будь-який учасник цивільних відносин, а гарантом – лише банк, інша фінансова установа, страхова організація;
- 3) у разі порушення основного зобов'язання поручитель разом з боржником несуть солідарну відповідальність перед кредитором, гарант відповідає (сплачує грошову суму) виключно відповідно до умов наданої гарантії;
- 4) у разі виконання зобов'язання поручителем до нього переходять усі права кредитора, гарант після виконання зобов'язання визначеного гарантією отримує право регресу до боржника.

Завдаток

Ч.1 ст. 570 *завдатком* є грошова сума або рухоме майно, що видається кредитором боржником у рахунок належних з нього за договором платежів, на підтвердження зобов'язання і на забезпечення його виконання.

Функції завдатку:

- 1) забезпечувальна;
- 2) цивільно-правової відповідальності;
- 3) доказову;
- 4) компенсаційну;
- 5) відступного;
- 6) платіжну.

- Основною функцією завдатку є забезпечення виконання договірною зобов'язання. Відповідно до ч.1 ст. 571 ЦК якщо порушення зобов'язання сталося з вини боржника, завдаток залишається у кредитора. Якщо порушення зобов'язання сталося з вини кредитора, він зобов'язаний повернути боржникові завдаток та додатково сплатити суму у розмірі завдатку або його вартості. Втрата завдатку однією стороною або повернення його у подвійному розмірі другою стороною є мірою цивільно-правової відповідальності. На цій підставі можна зробити висновок про те, що завдаток виконує функцію цивільно-правової відповідальності. Завдаток виконує функцію підтвердження факту укладення договору, або як її ще називають, доказову функцію. Відповідно до ч.1 ст. 570 ЦК України завдаток видається на підтвердження зобов'язання, тобто є доказом того, що договірне правовідношення, виконання якого ним забезпечується, дійсно виникло. Оскільки, сторона, відповідальна за невиконання договору, зобов'язана відшкодувати другій стороні збитки із зарахуванням суми завдатку, він може виконувати також компенсаційну функцію. Відповідно до ч.2 ст. 571 ЦК сторона, винна у порушенні зобов'язання, має відшкодувати другій стороні збитки в сумі, на яку вони перевищують розмір (вартість) завдатку, якщо інше не встановлено договором. Норма ч.2 ст. 571 ЦК, є диспозитивною. Тому, сторони зобов'язання, яке забезпечується завдатком, можуть передбачити інше співвідношення між збитками і завдатком. Так, у договір може бути включена умова, згідно з якою, в разі залишення завдатку у сторони, якій його було видано, або повернення подвійного розміру завдатку стороні яка його видала, заподіяні збитки цій стороні не відшкодовуються. За наявності такої умови завдаток виконуватиме функцію відступного.

- В юридичній літературі поширеною є думка про платіжну функцію завдатку. Ця функція виводиться з ч.1 ст. 570 ЦК України, відповідно до якої грошова сума, що є завдатком, видається однією з договірних сторін в рахунок належних з неї за договором платежів другій стороні.

- Грошовою сумою, що сплачується в рахунок належних за договором платежів є також *аванс*. Однак, між завдатком та авансом є суттєва різниця- аванс ніколи не виконує забезпечувальної функції, тобто, не тягне за собою правових наслідків, передбачених для завдатку. У ч.2 ст. 570 ЦК встановлено *презумпцію „авансу”*.

Застава

Ст. 552 ЦК. В силу *застави* кредитор (заставодержатель) має право у разі невиконання боржником (заставодавцем) зобов'язання, забезпеченого заставою, одержати задоволення за рахунок заставленого майна переважно перед іншими кредиторами цього боржника, якщо інше не встановлено законом (право застави).

Види застав.

- I. За підставою виникнення:

- 1) на підставі договору;
- 2) на підставі закону (ст. 164 Кодексу торговельного мореплавства України);
- 3) на підставі рішення суду.

- II. За предметом застави (Законом України „Про заставу” від 2.10.1992 р.):

- 1) іпотека (застава нерухомого майна – Закон України „Про іпотеку” від 5.06.2003 р.;
- 2) транспортних засобів та космічних об'єктів;
- 3) товарів в обороті або у переробці;
- 4) заклад (застава рухомого майна);
- 5) майнових прав;
- 6) цінних паперів.

Сторони у правовідношенні застави

- Заставодавцем може бути боржник або третя особа (майновий поручитель).

- Заставодавцем може бути власник речі або особа, якій належить майнове право, а також особа, якій власник речі або особа, якій належить майнове право, передали річ або майнове право з правом їх застави.

Момент виникнення права застави

Право застави виникає з моменту укладення договору застави, а у випадках, коли договір підлягає нотаріальному посвідченню, - з моменту його нотаріального посвідчення. Якщо предмет застави відповідно до договору або закону повинен перебувати у володінні заставодержателя, право застави виникає в момент передання йому предмета застави.

Стаття 586. Користування та розпоряджання предметом застави.

- З моменту, встановленого законом.
- З моменту набрання законної сили рішенням суду.
- Права заставодавця на заставлене майно

Заставодавець має право користуватися предметом застави відповідно до його призначення, у тому числі здобувати з нього плоди та доходи, якщо інше не встановлено договором і якщо це впливає із суті застави.

Заставодавець має право відчужувати предмет застави, передавати його в користування іншій особі або іншим чином розпоряджатися ним лише за згодою заставодержателя, якщо інше не встановлено договором.

Заставодавець має право заповідати заставлене майно. Правочин, яким обмежується право заставодавця заповідати заставлене майно, є нікчемним.

Заставодержатель має право користуватися переданим йому предметом застави лише у випадках, встановлених договором. За договором на заставодержателя може бути покладений обов'язок здобувати з предмета застави плоди та доходи.

Звернення стягнення на предмет застави здійснюється за рішенням суду, якщо інше не встановлено договором або законом.

Реалізація предмета застави, на який звернене стягнення, провадиться шляхом його продажу з публічних торгів, якщо інше не встановлено договором або законом. Порядок реалізації предмета застави з публічних торгів встановлюється законом.

Притримання

Суть права *притримання* полягає в тому, що кредитор, у якого знаходиться річ, призначена для передачі боржнику або особі, вказаній боржником, у випадку невиконання боржником у термін зобов'язання з оплати цієї речі або компенсації кредитору пов'язаних з нею витрат і інших збитків, має право

утримувати її у себе доти, доки відповідне зобов'язання не буде виконане. Слід звернути увагу на те, що право притримання виникає на підставі прямої вказівки закону (ст. 594 ЦК) і не потребує, щоб воно було передбачено договором між кредитором та боржником. Оскільки ч. 1 ст. 594 ЦК не має диспозитивного характеру, акцесорне забезпечувальне зобов'язання, яке тут виникає, не залежить від волі боржника та кредитора. Відмовитись від права на притримання не можна, бо така відмова буде вважатися нікчемною. Разом з тим, притримання — це право, а не обов'язок кредитора. Тому скористатися ним він може саме за своїм бажанням. Право притримання виникає з моменту настання строку (терміну) виконання зобов'язання боржником. До цього моменту кредитор не має права залишати в себе річ, яку має передати за договором боржнику (наприклад, продавець зобов'язаний передати річ покупцеві незалежно від сплати її вартості, якщо інше не передбачене договором між ними). Отже, право притримання виникає лише в разі прострочки платежу. Після передачі речі боржнику на виконання основного зобов'язання кредитор не має права вимагати її повернення для здійснення притримання, або забирати її назад у боржника, навіть якщо у нього існує така можливість. Право на притримання припиняється: 1) у разі припинення основного зобов'язання. Це впливає з акцесорності забезпечувального зобов'язання; 2) задоволенням вимог кредитора за рахунок речі, яку він притримує (ст. 597 ЦК); 3) у разі припинення зобов'язань з підстав, передбачених у главі 50 ЦК. Отже, за загальним правилом, підставою виникнення забезпечувального зобов'язання є закон. Проте, це безумовно стосується лише випадків притримання майна, яке знаходиться у кредитора у зв'язку з існуванням певного зобов'язання, до виконання якого він і притримує майно. Якщо майно знаходиться у кредитора у зв'язку з одним зобов'язанням, а під загрозою невиконання опиняються обов'язки того самого боржника за іншими зобов'язаннями щодо цього кредитора, то притриманням речі вимоги кредитора можуть забезпечуватися лише за умови, що інше не встановлене договором сторін або законом. Вимоги кредитора, що притримує річ, задовольняються з її вартості в обсязі й в порядку, передбачених для задоволення вимог, забезпечених заставою (ст.ст. 591, 597 ЦК). Кредитор має право притримання речі, що знаходиться у нього, незалежно від набуття прав на неї третіми особами, якщо ці права виникли після того, як річ опинилася в притриманні кредитора (ст. 594 ЦК). Проте, оскільки до кредитора, що притримує річ, внаслідок притримання право власності не переходить, він не має права користуватися майном, що притримується. Кредитор зобов'язаний негайно повідомити про притримання боржника. Він відповідає за втрату, пошкодження або псування майна, що притримується, якщо не доведе, що це сталося не з його вини. Крім того, на ньому лежить ризик випадкової загибелі або випадкового пошкодження речі, якщо інше не передбачене законом. Отже, кредитор від відповідальності за втрату, пошкодження або псування майна фактично звільняється лише у випадку, коли це сталося внаслідок дії непереборної сили. Боржник, що є власником речі, яка притримується, зберігає право розпорядження нею. Проте, реалізуючи майно, він зобов'язаний

повідомити набувача речі про факт її притримання і права кредитора. Невиконання цієї вимоги може мати для нього істотні негативні наслідки. Наприклад, за договором купівлі-продажу покупець має право вимагати зниження ціни або розірвання договору купівлі-продажу, якщо він не був попереджений (не знав і не міг знати) про права третіх осіб на товар (ст. 659 ЦК).

Лекція 4. (2 год.) Відповідальність за порушення договорів

1. Поняття, ознаки та функції відповідальності.
2. Поняття відповідальності за порушення договорів. Ознаки відповідальності.
3. Функції відповідальності.
4. Види відповідальності.
5. Кримінальна відповідальність. Адміністративна відповідальність. Цивільно-правова відповідальність. Дисциплінарна відповідальність. Матеріальна відповідальність. Фінансова відповідальність.

1. Поняття, ознаки та функції відповідальності.

В основі адміністративної відповідальності лежить адміністративне правопорушення, кримінальної відповідальності - злочин, дисциплінарної - дисциплінарний проступок, матеріальної - спричинення матеріальної шкоди.

Адміністративна відповідальність встановлюється законами й підзаконними актами чи їхніми нормами про адміністративні правопорушення. У цих актах визначаються склади адміністративних правопорушень і санкції, а в деяких випадках - і порядок їх застосування. На відміну від цього, кримінальна відповідальність встановлюється виключно законами; дисциплінарна - законодавством про працю, а також іншими законами, підзаконними актами, що встановлюють особливості положення окремих категорій працівників; матеріальна відповідальність - законодавством про працю, цивільним законодавством, а в окремих випадках - і нормами адміністративного права.

Під формою цивільно-правової відповідальності розуміють форму вираження додаткових обтяжень, що покладаються на правопорушника.

Відповідальність може наступити у формах: відшкодування збитків, сплати неустойки, втрати завдатку, конфіскації майна і т.п. Найбільш поширеною формою є відшкодування збитків. Обов'язок боржника відшкодувати збитки має загальний характер і є чинним в усіх випадках, якщо законом або договором не передбачено іншого. Інші форми цивільно-правової відповідальності застосовуються тільки тоді, коли це передбачено законом чи угодою. Форму цивільно-правової відповідальності у вигляді відшкодування збитків називають загальною формою цивільно-правової відповідальності, всі інші форми - спеціальними формами.

Види цивільно-правової відповідальності.

Цивільно-правова відповідальність поділяється на види. В основу такого поділу можуть бути покладені різні критерії. Залежно від підстав виникнення розрізняють договірну та позадоговірну відповідальність.

Договірна відповідальність виступає у вигляді санкції за порушення договору. Якщо боржник вчасно не передає речі, не виконує роботи або виконує її неналежним чином, то він повинен відшкодувати кредиторів збитки, заподіяні таким невиконанням, а у випадках, передбачених законом або договором, - сплатити і неустойку. При цьому у більшості випадків вважається, що попереднє зобов'язання боржника залишилось, і кредитор має право вимагати його виконання.

Загальні засади відповідальності за порушення цивільно-правових зобов'язань містяться у гл. 51 ЦК України. Розділом V ГК України встановлені особливості відповідальності за правопорушення у сфері господарювання; відповідно, відповідальність за такі правопорушення вважається господарсько-правовою.

Згідно зі ст. 216 ГК України учасники господарських відносин несуть господарсько-правову відповідальність за правопорушення у сфері господарювання шляхом застосування до правопорушників господарських санкцій на підставах і в порядку, передбачених законодавством та договором. Господарськими санкціями, у свою чергу, визнаються заходи впливу на правопорушника у сфері господарювання, в результаті застосування яких для нього настають несприятливі економічні та/або правові наслідки. Підставою господарсько-правової відповідальності учасника господарських відносин є вчинене ним правопорушення у сфері господарювання. Він відповідає за невиконання або неналежне виконання господарського зобов'язання чи порушення правил здійснення господарської діяльності, якщо не доведе, що ним вжито усіх залежних від нього заходів для недопущення господарського правопорушення. У разі якщо інше не передбачено законом або договором, суб'єкт господарювання за порушення господарського зобов'язання несе господарсько-правову відповідальність, якщо не доведе, що належне виконання зобов'язання виявилось неможливим внаслідок дії непереборної сили, тобто надзвичайних і невідворотних обставин за даних умов здійснення

господарської діяльності. Обставини непереборної сили і форс-мажорні обставини за законодавством є випадками звільнення сторін від господарсько-правової відповідальності. На практиці ці поняття почасти ототожнюються, проте в юридичній літературі вже з'являються розробки, що їх розрізняють. За змістом ст. 218 ГК України непереборною силою є надзвичайні і невідворотні обставини за даних умов здійснення господарської діяльності. Виникнення цих явищ не залежить від волі, свідомості і бажання як конкретного суб'єкта, так й інших людей. Враховуючи це, в літературі висловлюється думка, що непереборною силою можуть бути лише стихійні природні явища. Підтвердження цієї тези можна знайти в Правилах надання населенню послуг з водо-, теплопостачання та водовідведення, затв. постановою Кабінету Міністрів України від 30 грудня 1997 р. № 1497, які визначають непереборну силу як наслідки надзвичайних ситуацій техногенного, природного або екологічного характеру. Проте вже Закон України від 6 квітня 2000 р. № 1641-III "Про майнову відповідальність за порушення умов договору підряду (контракту) про виконання робіт на будівництві об'єктів" під непереборною силою розуміє надзвичайні обставини та події (землетрус, ураган, шторм, повінь; війна та воєнні події, зруйнування внаслідок дії вибухових приладів, що знаходяться у землі; радіаційне, хімічне зараження, інші надзвичайні та невідворотні події), які не можуть бути передбачені сторонами під час укладення відповідного договору та в разі виникнення яких неможливо вжити відповідних заходів. Тобто Закон до подій стихійного характеру додає події суспільного життя.

Непереборна сила - це універсальна обставина, що звільняє від відповідальності як у договірних, так і в деліктних зобов'язаннях; форс-мажорні обставини звільняють від відповідальності за невиконання або неналежне виконання лише договірних зобов'язань, суб'єктами яких є сторони за договором. Непереборна сила визнається підставою для звільнення від відповідальності незалежно від того, чи було відповідне положення зазначене в договорі, чи ні; умовою ж застосування форс-мажорних обставин є посилення на них у договорі

Не вважаються обставинами, що звільняють сторону від відповідальності, зокрема, порушення зобов'язань контрагентами правопорушника, відсутність на ринку потрібних для виконання зобов'язання товарів, відсутність у боржника необхідних коштів (ч. 2 ст. 218 ГК України). Згідно з ч. 2 ст. 217 ГК України у сфері господарювання за ініціативою учасників господарських відносин застосовуються такі види господарських санкцій: - відшкодування збитків; - штрафні санкції; - оперативно-господарські санкції. Відшкодування збитків Відповідно до ч. 2 ст. 224 ГК України під збитками розуміються витрати, зроблені управненою стороною, втрата або пошкодження її майна, а також не одержані нею доходи, які управнена сторона одержала б у разі належного виконання зобов'язання або додержання правил здійснення господарської діяльності другою стороною. До складу збитків, що підлягають відшкодуванню особою, яка допустила господарське правопорушення, включаються: - вартість втраченого, пошкодженого або знищеного майна, визначена відповідно до вимог законодавства; - додаткові витрати (штрафні санкції, сплачені іншим

суб'єктам, вартість додаткових робіт, додатково витрачених матеріалів тощо), понесені стороною, яка зазнала збитків внаслідок порушення зобов'язання другою стороною; - неoderжаний прибуток (втрачена вигода), на який сторона, яка зазнала збитків, мала право розраховувати у разі належного виконання зобов'язання другою стороною; - матеріальна компенсація моральної шкоди у випадках, передбачених законом. При визначенні розміру збитків, якщо інше не передбачено законом або договором, враховуються ціни, що існували за місцем виконання зобов'язання на день задоволення боржником у добровільному порядку вимоги сторони, яка зазнала збитків, а у разі якщо вимогу не задоволено у добровільному порядку, - на день подання до суду відповідного позову про стягнення збитків. Виходячи з конкретних обставин, суд може задовольнити вимогу про відшкодування збитків, беручи до уваги ціни на день винесення рішення суду. ГК України дозволяє сторонам господарського зобов'язання за взаємною згодою заздалегідь визначити погоджений розмір збитків, що підлягають відшкодуванню, у твердій сумі або у вигляді відсоткових ставок залежно від обсягу невиконання зобов'язання чи строків порушення зобов'язання сторонами. Не допускається погодження між сторонами зобов'язання щодо обмеження їх відповідальності, якщо розмір відповідальності для певного виду зобов'язань визначений законом. Учасник господарських відносин, який вчинив господарське правопорушення, зобов'язаний вжити необхідних заходів щодо запобігання збиткам у господарській сфері інших учасників господарських відносин або щодо зменшення їх розміру, а у разі якщо збитків завдано іншим суб'єктам, - зобов'язаний відшкодувати на вимогу цих суб'єктів збитки у добровільному порядку в повному обсязі, якщо законом або договором сторін не передбачено відшкодування збитків в іншому обсязі. Сторона, яка порушила своє зобов'язання або напевно знає, що порушить його при настанні строку виконання, повинна невідкладно повідомити про це другу сторону. У протилежному випадку ця сторона позбавляється права посилається на невжиття другою стороною заходів щодо запобігання збиткам та вимагати відповідного зменшення розміру збитків. Сторона господарського зобов'язання позбавляється права на відшкодування збитків у разі якщо вона була своєчасно попереджена другою стороною про можливе невиконання нею зобов'язання і могла запобігти виникненню збитків своїми діями, але не зробила цього, крім випадків, якщо законом або договором не передбачено інше. Відшкодування збитків, завданих неналежним виконанням зобов'язання, не звільняє зобов'язану сторону від виконання зобов'язання в натурі, крім випадків, зазначених у ч. 3 ст. 193 ГК України.

Згідно зі ст. 230 ГК України *штрафними санкціями* визнаються господарські санкції у вигляді неустойки, яку учасник господарських відносин зобов'язаний сплатити у разі порушення ним правил здійснення господарської діяльності, невиконання або неналежного виконання господарського зобов'язання (інститут неустойки розглядався нами в попередньому параграфі). Сплата штрафних санкцій за невиконання або неналежне виконання господарського

зобов'язання, так само як і відшкодування збитків, не звільняє боржника від виконання зобов'язання в натурі, крім випадків, передбачених у ч. 3 ст. 193 ГК України.

Згідно зі ст. 235 ГК України *оперативно-господарськими санкціями* є заходи оперативного впливу на правопорушника з метою припинення або попередження повторення порушень зобов'язання, що використовуються самими сторонами зобов'язання в односторонньому порядку. При цьому до суб'єкта, який порушив господарське зобов'язання, можуть бути застосовані лише ті оперативно-господарські санкції, застосування яких передбачено договором. Тобто для можливості застосування оперативно-господарських санкцій необхідне їх пряме передбачення у договорі. У господарських договорах сторони можуть передбачати використання, зокрема, таких видів оперативно-господарських санкцій: - одностороння відмова від виконання свого зобов'язання управненою стороною, із звільненням її від відповідальності за це - у разі порушення зобов'язання другою стороною; - відмова від оплати за зобов'язанням, яке виконано неналежним чином або достроково виконано боржником без згоди другої сторони; - відстрочення відвантаження продукції чи виконання робіт внаслідок прострочення виставлення акредитива платником, припинення видачі банківських позичок тощо; - відмова управненої сторони зобов'язання від прийняття подальшого виконання зобов'язання, порушеного другою стороною, або повернення в односторонньому порядку виконаного кредитором за зобов'язанням (списання з рахунку боржника в безакцептному порядку коштів, сплачених за неякісну продукцію, тощо); - встановлення в односторонньому порядку на майбутнє додаткових гарантій належного виконання зобов'язань стороною, яка порушила зобов'язання: зміна порядку оплати продукції (робіт, послуг), переведення платника на попередню оплату продукції (робіт, послуг) або на оплату після перевірки їх якості тощо; - відмова від встановлення на майбутнє господарських відносин із стороною, яка порушує зобов'язання. Наведений перелік оперативно-господарських санкцій, встановлений у частині першій цієї статті, не є вичерпним. Сторони можуть передбачити у договорі також інші оперативно-господарські санкції. Відповідно до ст. 237 ГК України підставою для застосування оперативно-господарських санкцій є факт порушення господарського зобов'язання другою стороною. Оперативно-господарські санкції застосовуються стороною, яка потерпіла від правопорушення, у позасудовому порядку та без попереднього пред'явлення претензії порушнику зобов'язання. Порядок застосування сторонами конкретних оперативно-господарських санкцій визначається договором. У разі незгоди з застосуванням оперативно-господарської санкції заінтересована сторона може звернутися до суду з заявою про скасування такої санкції та відшкодування збитків, завданих її застосуванням. Оперативно-господарські санкції можуть застосовуватися одночасно з відшкодуванням збитків та стягненням штрафних санкцій.

Адміністративна та кримінальна відповідальність

В основі адміністративної відповідальності лежить адміністративне правопорушення, кримінальної відповідальності - злочин, дисциплінарної - дисциплінарний проступок, матеріальної - спричинення матеріальної шкоди. Суб'єктами адміністративної відповідальності виступають як фізичні особи, так і колективні утворення, а за кримінальної відповідальності - тільки фізичні особи. Особливість адміністративної відповідальності полягає в тому, що адміністративні стягнення накладаються спеціально уповноваженими органами виконавчої влади і посадовими особами чи суддями; кримінальне покарання накладається виключно судами. Між адміністративним правопорушенням та особою, яка накладає адміністративне стягнення, відсутні службові стосунки. За цією ознакою адміністративна відповідальність відрізняється від дисциплінарної, для якої наявність таких взаємин є необхідною умовою. На відміну від кримінального покарання, яке автоматично тягне за собою наявність судимості, застосування адміністративної відповідальності таких наслідків не передбачає. Адміністративне стягнення згідно з чинним законодавством діє протягом року з моменту його застосування. Заходи адміністративної відповідальності застосовуються відповідно до законодавства, що регламентує провадження по справах про адміністративні правопорушення. Кримінальні справи розглядаються згідно з кримінально-процесуальним законодавством. Отже, адміністративна відповідальність має особливості, що вирізняють її від інших видів відповідальності. Причому основна особливість - це те, що необхідною підставою для її застосування є наявність адміністративного правопорушення, а заходом впливу має бути адміністративне стягнення.

Фінансово-правова відповідальність

Для фінансово-правової відповідальності характерні всі ознаки юридичної відповідальності.

- 1). Фактичною підставою фінансово-правової відповідальності, як і інших видів юридичної відповідальності, є правопорушення. Визначення фінансового правопорушення в законодавстві відсутнє.
- 2). Фінансово-правова відповідальність установлюється державою й пов'язана із застосуванням санкцій правових норм до правопорушників уповноваженими особами в охоронних фінансово-правових нормах і містить у своїй структурі фінансово-правові санкції.

Фінансово-правову відповідальність застосовують Державні податкові органи, Державне казначейство, Міністерство фінансів, Митний комітет, суди, господарські суди.

- 3). Фінансово-правова відповідальність має на меті завдати правопорушнику негативних наслідків майнового характеру. Це зумовлене специфікою фінансово-правових санкцій, необхідністю для держави отримати

відшкодування й покарати правопорушника в специфічній, характерній для фінансового права майновій формі. 4. Реалізується в особливій процесуальній формі.

Фактичною підставою фінансово-правової відповідальності є фінансове правопорушення. У будь-якому разі поняття фінансового правопорушення повинно охоплювати податкові, бюджетні правопорушення, порушення валютного, банківського законодавства, за які встановлено фінансово-правову відповідальність. З урахуванням цього фінансове правопорушення можна визначити як винне протиправне діяння суб'єкта фінансових правовідносин, яке посягає на суспільні відносини у сфері фінансової діяльності держави, за яке чинними нормативно-правовими актами передбачено фінансово-правову відповідальність. Склад фінансового правопорушення утворюють наведені нижче елементи:

Об'єкт — установлений державою порядок формування, розподілу й використання державних фондів грошових коштів, що охороняються заходами фінансово-правової відповідальності.

Суб'єкт — індивідуальний та колективний (одержувачі бюджетних коштів, суб'єкти підприємницької діяльності, які надають фінансові послуги).

Об'єктивний бік — дії або бездіяльність, заборонені фінансовим правом. До дій відносять надання фінансових послуг без ліцензії, бездіяльність — неподання податкової декларації.

Фінансові правопорушення переважно завдають матеріальних збитків (наприклад, несплата сум податків), але є й такі, які вносять дезорганізацію в існуючий порядок формування, розподілу й використання державних фондів грошових коштів (неподання податкової декларації). Зазвичай законодавство України не вимагає встановлення причинного зв'язку між дією та правопорушенням.

Суб'єктивний бік — це психічне ставлення суб'єкта до протиправних дій або бездіяльності та їх наслідків. Суб'єктивний бік фінансового правопорушення з колективним суб'єктом (юридична особа) визначається через психічне ставлення до правопорушення посадових осіб такої юридичної особи. Характерною особливістю фінансового правопорушення є те, що вина не визнається обов'язковим елементом його складу.

Фінансово-правову санкцію можна визначити як захід фінансово-правової відповідальності, що застосовується до суб'єктів фінансового правопорушення за рішенням контролюючого органу, суб'єкта правопорушення або суду у випадках і в порядку, передбачених фінансовим законодавством, і полягає у стягненні додаткових щодо обов'язку, який існував до скоєння фінансового правопорушення, сум грошових коштів, що спрямовуються до державного або місцевих бюджетів з метою відновлення порушених прав держави та покарання правопорушника.

Видами фінансових санкцій є фінансовий штраф і фінансова пеня. Сплата фінансових санкцій здійснюється в добровільному й примусовому порядку. Примусова сплата відбувається за рахунок коштів, що знаходяться на рахунку особи, якщо їх недостатньо, то за рахунок іншого майна на підставі рішення податкового органу, підписаного його керівником.

Лекція 5. (2 год.) Договори про передачу майна у власність та користування.

1. Договір купівлі-продажу.

Поняття договору купівлі-продажу. Предмет договору купівлі-продажу. Форма окремих видів договорів купівлі-продажу.

2. Договір найму (оренди). Договір комерційної концесії.

Поняття договору найму (оренди). Предмет договору найму (оренди). Строк договору найму (оренди).

3. Поняття договору комерційної концесії. Предмет договору комерційної концесії. Форма договору комерційної концесії та його державна реєстрація. Договір комерційної субконцесії.

Договір купівлі-продажу — це угода, за якою продавець (одна сторона) зобов'язується передати майно у власність покупцеві (друга сторона), а покупець зобов'язується прийняти майно і сплатити за нього певну грошову суму (ст. 224 ЦК).

Однак не всі учасники цивільних правовідносин можуть набувати майно у власність. Так, відповідно до законів України "Про власність" (ст. 37 і 39), "Про підприємства в Україні" (ст. 10) майно, що є державною власністю і закріплене за державним підприємством, належить йому на праві повного господарського відання, крім випадків, передбачених законодавством України, а майно, що є державною власністю і закріплене за державною установою, яка перебуває на державному бюджеті, та казенними підприємствами — на праві оперативного управління.

Таким чином, за договором купівлі-продажу продавець зобов'язується передати покупцеві майно у власність або повне господарське відання чи оперативне управління, а останній зобов'язується прийняти це майно і сплатити за нього обумовлену угодою, грошову суму. Це сплатний, двосторонній і консенсуальний договір. Він спрямований на безповоротне відчуження

продавцем майна і перехід його у власність (повне господарське відання чи оперативне управління) покупця і, отже, є юридичною підставою виникнення таких зобов'язальних правовідносин, які зумовлюють появу у покупця абсолютного речового права.

Договір купівлі-продажу, як правило, має одноразовий характер і укладається переважно на те майно, що є в наявності і підготовлене для відчуження. При цьому продавцеві сплачується вартість відчужуваного майна лише у грошовому вираженні. В деяких випадках для покупця становить інтерес не саме придбане майно як матеріальний об'єкт, а зафіксоване в ньому те чи інше право вимоги, наприклад у разі купівлі цінних паперів. Оплата придбаного майна має здійснюватися у національній валюті України, за винятком випадків, передбачених законом.

Двосторонній характер договору купівлі-продажу зумовлює взаємне виникнення у кожної із сторін прав та обов'язків. Так, з укладенням такого договору продавець приймає на себе обов'язок передати покупцеві певну річ і водночас набуває права вимагати її оплати, а покупець у свою чергу зобов'язаний здійснити оплату придбаної речі і водночас набуває права вимагати від покупця її передачі. Іншими словами, у договорі купівлі-продажу відповідним правам та обов'язкам продавця кореспондуються відповідні права та обов'язки покупця навпаки.

Договір купівлі-продажу є консенсуальним, оскільки права та обов'язки сторін виникають у момент досягнення ними згоди щодо всіх істотних умов. Настання цього моменту може мати ряд особливостей, зумовлених тим, що для окремих видів договорів купівлі-продажу законодавець передбачає спеціальні вимоги до їх оформлення, без додержання яких укладена угода не може вважатися дійсною.

Договір купівлі-продажу є одним з найефективніших засобів взаємозв'язку виробництва і споживання, регулятором нормального функціонування господарського комплексу країни. Він може укладатися між громадянами, між організаціями (підприємствами, установами), а також між організаціями та громадянами, що свідчить про його універсальність.

Предмет договору купівлі-продажу

Предметом договору купівлі-продажу може бути товар, який є у продавця на момент укладення договору або буде створений (придбаний, набутий) продавцем у майбутньому. Предметом договору купівлі-продажу можуть бути майнові права. До договору купівлі-продажу майнових прав застосовуються загальні положення про купівлю-продаж, якщо інше не впливає із змісту або характеру цих прав. Предметом договору купівлі-продажу може бути право вимоги, якщо вимога не має особистого характеру. До договору купівлі-продажу права вимоги застосовуються правила про уступку вимоги, якщо інше не встановлено договором або законом. До договору купівлі-продажу на

біржах, конкурсах, аукціонах (публічних торгах), договору купівлі-продажу валютних цінностей і цінних паперів застосовуються загальні положення про купівлю-продаж, якщо інше не встановлено законом про ці види договорів купівлі-продажу або не впливає з їхньої суті. Особливості договору купівлі-продажу окремих видів майна можуть встановлюватися законом.

Істотними умовами договору купівлі-продажу є умови про предмет і ціну. Доки сторони не дійдуть згоди щодо цих умов, договір не може вважатися укладеним, незважаючи на погодження всіх можливих інших умов (строк, місце, спосіб виконання тощо). Предмет договору — це майно (товар), яке продавець зобов'язується передати покупцю. Предметом договору можуть бути як індивідуально визначені речі, так і визначені родовими ознаками. Це можуть бути як окремі речі, так і їх сукупність (об'єкти природи або створені людиною матеріальні блага), як рухоме, так і нерухоме майно (за винятком випадків, передбачених законом), цінні папери, а також певні зобов'язальні права, пов'язані з можливістю реалізації зафіксованих у них повноважень на отримання майнових вигод (зафіксованих, зокрема, у цінних паперах). Коментована стаття передбачає, що предметом договору купівлі-продажу може бути не тільки товар, який є у продавця на момент укладання договору, але й також товар, який буде створений (придбаний, набутий) продавцем у майбутньому. Предметом договору купівлі-продажу можуть бути також і майнові права. При цьому до договору купівлі-продажу майнових прав застосовуються загальні положення про купівлю-продаж, якщо інше не впливає із змісту або характеру цих прав. Ті майнові права, які тісно пов'язані з особою і є невіддільними від неї, не можуть бути предметом купівлі-продажу. Коментована стаття 657 закріплює імперативну норму, згідно якої предметом договору купівлі-продажу може бути право вимоги у тому випадку, якщо вимога не має особистого характеру (наприклад, відшкодування моральної шкоди). До договору купівлі-продажу права вимоги застосовуються правила про уступку вимоги, якщо інше не встановлено договором або законом (див. коментар до статей 512-516, 641 ЦК). Відповідно до коментованої статті до договору купівлі-продажу на біржах, конкурсах, аукціонах (публічних торгах), договору купівлі-продажу валютних цінностей і цінних паперів застосовуються загальні положення про купівлю-продаж, якщо інше не встановлено законом про ці види договорів купівлі-продажу або не впливає з їх суті. У становленні та функціонуванні ринкової економіки значну роль відіграють товарні і фондові біржі, правове становище яких визначається, відповідно, законами України «Про товарну біржу» і «Про цінні папери та фондову біржу». На біржі укладають різні біржові операції, яким окрім притаманних юридичних ознак цивільно-правових (позабіржових) угод, притаманні також характерні особливості, які мають відповідати сукупності таких умов: 1) вона має являти собою купівлю-продаж, поставку та обмін товарів, допущених до обігу на товарній біржі; 2) її учасниками є члени біржі; 3) вона подана до реєстрації та зареєстрована на біржі не пізніше наступного за здійсненням угоди дня. Угоди, зареєстровані на біржі, не потребують нотаріального посвідчення і вважаються

укладеними з моменту їх реєстрації на біржі. Порядок та умови здійснення біржових операцій регламентуються Правилами біржової торгівлі, які розробляються відповідно до чинного законодавства і затверджуються загальними зборами членів товарної біржі або уповноваженим ними органом. Аукціон — це організаційно-правовий спосіб продажу товару в обумовлений час і в певному місці тому покупцеві, який на засадах змагальності запропонує найвищу ціну. Аукціони можуть проводитися на власний розсуд продавця (за встановленими правилами), на підставі актів законодавства (наприклад, щодо об'єктів приватизації) та у примусовому порядку (наприклад, за судовими рішеннями про продаж майна боржника). Продаж майна можливий також на конкурсних умовах, що застосовуються переважно щодо об'єктів приватизації державного майна, порядок здійснення якого визначено Положенням про застосування способів приватизації майна державних підприємств. Продаж об'єктів за конкурсом — це спосіб приватизації, за яким власником об'єкта стає покупець, який запропонував найвищі умови подальшої експлуатації його (некомерційний конкурс), або за рівних фіксованих умов — найвищу ціну (комерційний конкурс).

Форма договору купівлі-продажу залежить від різновиду цього договору. Наприклад, договір роздрібною купівлі-продажу не вимагає письмової форми, оскільки відповідна угода повністю виконується сторонами у момент її вчинення (ст. 206 ЦК України). Договори купівлі-продажу між юридичними особами та інші договори відповідно до вимог ст. 208 ЦК України повинні укладатися в письмовій формі. Договір купівлі-продажу земельної ділянки, єдиного майнового комплексу, житлового будинку (квартири) або іншого нерухомого майна укладається у письмовій формі і підлягає нотаріальному посвідченню та державній реєстрації (ст. 657 ЦК України). Згідно зі ст. 181 ГК України господарський договір за загальним правилом викладається у формі єдиного документа, підписаного сторонами та скріпленого печатками. Проте це не означає, що всі господарські договори купівлі-продажу повинні укладатися у письмовій формі. Вказівка на "загальний" характер цього правила означає рекомендаційний характер відповідної норми, а отже, питання щодо форми договору купівлі-продажу вирішується за загальними правилами ЦК України та інших актів законодавства. Порядок укладення договору купівлі-продажу також залежить від різновиду цього договору. Класичний договір купівлі-продажу укладається відповідно до загальних підстав виникнення зобов'язань (гл. 47 ЦК України). Договір роздрібною купівлі-продажу є публічним і на нього поширюються вимоги ст. 633 ЦК України, зокрема щодо однакових для всіх споживачів, крім тих, кому за законом надані відповідні пільги, умов публічного договору, заборони відмови від укладення публічного договору за наявності у продавця можливостей надання споживачеві відповідних товарів тощо. За загальним правилом договір купівлі-продажу вважається укладеним, коли між сторонами в потрібній у належних випадках формі досягнуто згоди з усіх істотних умов (ст. 638 ЦК України).

Договір найму (оренди)

Згідно зі ст. 759 ЦК України за договором найму (оренди) наймодавець передає або зобов'язується передати наймачеві майно у користування за плату на певний строк.

Характеристика найму (оренди)

1. За договором найму наймодавець передає або зобов'язується передати наймачеві майно. Згідно зі ст. 760 ЦК України предметом договору найму може бути річ, яка визначена індивідуальними ознаками і яка зберігає свій первісний вигляд при неодноразовому використанні (неспоживна річ). Проте законодавство не обмежується можливістю передання в найм лише речей: ч. 2 ст. 760 ЦК України дозволяє передавати в найм майнові права. Характерною ознакою класичного договору найму є те, що законодавство не вказує, яке майно може бути предметом найму і на які цілі воно може використовуватися. Це означає, що предметом найму може бути будь-яке майно, що відповідає вищенаведеним ознакам, не обмежене у цивільному обігу (наприклад, громадянин, який має вогнепальну мисливську зброю та відповідний дозвіл на її використання, не може передати її у користування іншій особі, яка не має такого дозволу) та сферою застосування.

2. За загальними положеннями ЦК України наймодавцями і наймачами можуть бути будь-які юридичні та фізичні особи, в тому числі суб'єкти підприємницької діяльності. Стаття 761 ЦК України надає право на передання майна у найм власником речі або особою, якій належать майнові права; наймодавцем може бути також особа, уповноважена на укладання договору найму. Проте певні особливості щодо суб'єктного складу передбачені законодавством для деяких різновидів найму. Зокрема, за ст. 787 ЦК України наймодавцем за договором прокату може бути особа, що здійснює підприємницьку діяльність із передання речей у найм, тобто суб'єкт підприємницької діяльності.

3. Майно, що є предметом найму, надається у користування. Згідно зі ст. 773 ЦК України наймач зобов'язаний користуватися річчю відповідно до її призначення та умов договору. Якщо наймач користується річчю, переданою йому у найм, не за її призначенням або з порушенням умов договору найму, наймодавець має право вимагати розірвання договору та відшкодування збитків. Наймач має право змінювати стан речі, переданої йому у найм, лише за згодою наймодавця.

4. Майно, що є предметом найму, надається на певний строк, встановлений договором. Це означає, що наймач після припинення договору найму зобов'язаний повернути майно. ЦК України також передбачає укладання договору найму на невизначений строк. У цьому разі кожна із сторін договору найму може відмовитися від договору в будь-який час, письмово попередивши про це другу сторону за один місяць, а у разі найму нерухомого майна - за три місяці. Договором або законом може бути встановлений інший строк для

попередження про відмову від договору найму, укладеного на невизначений строк.

Законом можуть бути встановлені максимальні (граничні) строки договору найму окремих видів майна. Якщо до спливу встановленого законом максимального строку найму жодна із сторін не відмовилася від договору, укладеного на невизначений строк, він припиняється зі спливом максимального строку договору. Договір найму, строк якого перевищує встановлений законом максимальний строк, вважається укладеним на строк, що відповідає максимальному строку. Якщо наймач продовжує користуватися майном після закінчення строку договору найму, то, за відсутності заперечень наймодавця протягом одного місяця договір вважається поновленим на строк, який був раніше встановлений договором (ст. 764 ЦК України).

5. Договір найму має оплатний характер, що передбачає виплату наймачем певної грошової суми (або еквіваленту в натуральній формі) за користування майном. За загальними положеннями ст. 762 ЦК України розмір і форма такої оплати встановлюються договором і законодавством не обмежуються. Специфіка передбачена, зокрема, щодо державного та комунального майна, про що йдеться далі. Також ЦК України передбачає можливість безоплатного користування майном (гл. 60), що оформляється договором позички, із обмеженнями можливостей юридичних осіб, що здійснюють підприємницьку діяльність, на передачу у безоплатне користування особі, яка є її засновником, учасником, керівником, членом її органу управління або контролю (ст. 829 ЦК України).

6. Форма договору найму залежить від його різновидів. Так, договір оренди землі укладається у письмовій формі і за бажанням однієї із сторін може бути посвідчений нотаріально (ст. 14 Закону України "Про оренду землі"); договір найму будівлі або іншої капітальної споруди (їх окремої частини) укладається у письмовій формі, а договір, укладений строком на один рік і більше, підлягає нотаріальному посвідченню (ст. 793 ЦК України); договір позички речі побутового призначення між фізичними особами взагалі може укладатися усно (ст. 828 ЦК України). Якщо законодавством нормативно не встановлено форму конкретного різновиду договору найму, слід керуватися загальними положеннями гл. 53 ЦК України.

7. Наймодавець зобов'язаний передати наймачеві майно у користування негайно або у строк, встановлений договором найму, у комплекті і у стані, що відповідають умовам договору найму та його призначенню. Якщо наймодавець не передає наймачеві майно, наймач має право за своїм вибором:

- вимагати від наймодавця передання майна і відшкодування збитків, завданих затримкою;
- відмовитися від договору найму і вимагати відшкодування завданих йому збитків.

8. ЦК України передбачає декілька підстав припинення договору найму. Договір найму припиняється у разі смерті фізичної особи-наймача, якщо інше не встановлено договором або законом, а також у разі ліквідації юридичної особи, яка була наймачем або наймодавцем. Припинення договору може відбуватися і на підставі одностороннього розірвання договору найму (відмова від договору), а також шляхом дострокового розірвання договору найму на вимогу наймача та наймодавця. Останнє не тотожне відмові від договору в односторонньому порядку і здійснюється за згодою сторін або в судовому порядку.

Згідно зі ст. 782 ЦК України наймодавець має право відмовитися від договору найму і вимагати повернення речі, якщо наймач не вносить плату за користування річчю протягом трьох місяців підряд. У разі відмови наймодавця від договору найму договір є розірваним з моменту одержання наймачем повідомлення наймодавця про відмову від договору. Наймодавець має право вимагати розірвання договору найму, якщо:

- наймач користується річчю всупереч договору або призначенню речі;
- наймач без дозволу наймодавця передав річ у користування іншій особі;
- наймач своєю недбалою поведінкою створює загрозу пошкодження речі;
- наймач не приступив до проведення капітального ремонту речі, якщо обов'язок проведення капітального ремонту був покладений на наймача (ст. 783 ЦК України).

Наймач, в свою чергу, має право вимагати розірвання договору найму, якщо:

- наймодавець передав у користування річ, якість якої не відповідає умовам договору та призначенню речі;
- наймодавець не виконує свого обов'язку щодо проведення капітального ремонту речі (ст. 784 ЦК України).

У разі припинення договору найму наймач зобов'язаний негайно повернути наймодавцеві річ у стані, в якому вона була одержана, з урахуванням нормального зносу, або у стані, який було обумовлено в договорі. Якщо він не виконує обов'язку щодо повернення речі, наймодавець має право вимагати від наймача сплати неустойки у розмірі подвійної плати за користування річчю за час прострочення.

Договір комерційної концесії

Договір комерційної концесії в Україні вперше законодавчо закріплено в ЦК, хоча застосовується у правовій системі нашої держави уже тривалий час. Інша назва комерційної концесії — франчайзинг. Його мета — створення широкої мережі однорідних підприємств, котрі мають знак для товарів і послуг, що

об'єднує багатьох підприємців, які дотримуються однакових умов стилю, методів та форм продажу товарів і надання послуг, а в деяких випадках і виробництва товарів.

За договором комерційної концесії (франчайзингу) одна сторона (правоволоділець) зобов'язується надати другій стороні (користувачеві) за плату право користування відповідно до її вимог комплексом належних цій стороні прав із метою виготовлення та (або) продажу певного виду товару та (або) надання послуг.

Юридичні ознаки договору: взаємний, консенсуальний, відплатний.

Особливістю договору комерційної концесії є його каузальність, оскільки з його змісту впливає наявність конкретної мети, якої сторони мають намір досягти внаслідок його укладення.

Сторонами договору комерційної концесії є виключно суб'єкти підприємницької діяльності: юридичні особи та фізичні особи-підприємці, як українські, так і іноземні.

Істотною умовою договору є умова про предмет. Предметом договору комерційної концесії є виключні права, які надаються правоволодільцем користувачеві на використання таких об'єктів права інтелектуальної власності, як торговельні марки, промислові зразки, винаходи, твори, комерційні таємниці тощо, а також комерційний досвід та ділова репутація.

Форма договору комерційної концесії — письмова, наслідком її недодержання є нікчемність договору. Крім цього, цивільне законодавство вимагає державної реєстрації договору тим органом, який здійснив державну реєстрацію правоволодільца.

ЦК України дає можливість користувачеві укласти договір комерційної субконцесії, за яким він надає іншій особі (субкористувачеві) право користуватися наданим йому правоволодільцем комплексом прав чи частиною комплексу прав за погодженням із правоволодільцем.

Змістом договору є права і обов'язки сторін.

Обов'язки правоволодільца:

- 1) правоволоділець зобов'язаний передати користувачеві технічну та комерційну документацію і надати іншу інформацію, необхідну для здійснення прав, наданих йому за договором комерційної концесії, а також проінформувати користувача та його працівників із питань, пов'язаних зі здійсненням цих прав; забезпечити державну реєстрацію договору;

2) надавати користувачеві постійне технічне та консультативне сприяння, включаючи сприяння у навчанні та підвищенні кваліфікації працівників;

3) контролювати якість товарів (робіт, послуг), що виробляє (виконує або надає) користувач на підставі договору комерційної концесії.

Обов'язки користувача:

1) використовувати торговельну марку та інші позначення правоволодільця визначеним у договорі способом;

2) забезпечити відповідність якості товарів (робіт, послуг), що виробляються (виконуються, надаються) договору комерційної концесії, якості аналогічних товарів (робіт, послуг), які виробляє (виконує, надає) правоволоділець;

3) дотримуватися інструкцій та вказівок правоволодільця, спрямованих на забезпечення відповідності характеру, способів та умов використання комплексу наданих прав використанню цих прав правоволодільцем;

4) надавати покупцям (замовникам) додаткові послуги, на які вони могли б розраховувати, купуючи (замовляючи) товар (роботу, послугу) безпосередньо у правоволодільця;

5) інформувати покупців (замовників) найбільш очевидним для них способом про використання ним торговельної марки та інших позначень правоволодільця за договором комерційної концесії;

6) не розголошувати секрети виробництва правоволодільця, іншу одержану від нього конфіденційну інформацію.

Висновки:

1. Договір комерційної концесії повинен бути укладений у письмовій формі у вигляді єдиного документа. Недодержання цієї вимоги тягне за собою недійсність договору.

2. Договір комерційної концесії підлягає державній реєстрації органом, який здійснив реєстрацію суб'єкта господарювання, що виступає за договором як правоволоділець. Якщо правоволоділець зареєстрований як суб'єкт господарювання не в Україні, реєстрація договору комерційної концесії здійснюється органом, який зареєстрував суб'єкта господарювання, що є користувачем.

3. У відносинах з третіми особами сторони договору комерційної концесії мають право посилалися на договір лише з дня його державної реєстрації. Відсутність реєстрації договору позбавляє сторони права в разі спору посилалися на цей договір.

4. Інші вимоги щодо укладання договору комерційної концесії встановлюються законом.

Лекція 6 (2 год.) Договори про надання послуг

1. Загальні положення про надання послуг. Договір про надання послуг. Виконання договору про надання послуг. Плата за договором про надання послуг. Відшкодування фактичних витрат за договором про безоплатне надання послуг. Розірвання договору про надання послуг.
2. Договір перевезення. Договір транспортного експедування. Форма договору транспортного експедування.
3. Договір зберігання. Форма договору зберігання.

Загальні положення про надання послуг. Договір про надання послуг.

Договір про надання послуг як окремий правочин уперше посів своє місце в цивільному законодавстві України у главі 63 ЦК України.

За договором про надання послуг одна сторона (виконавець) зобов'язується за завданням другої сторони (замовника) надати послугу, яка споживається в процесі вчинення певної дії або здійснення певної діяльності, а замовник зобов'язується оплатити виконавцеві зазначену послугу.

Юридичні ознаки та форма договору про надання послуг визначаються спеціальними нормами про конкретні види договірних зобов'язань.

Сторонами договору про надання послуг є виконавець та замовник, це можуть бути фізичні (в тому числі й фізичні особи-підприємці) та юридичні особи.

Предметом договору про надання послуг є виконання певних дій або здійснення певної діяльності, які не мають матеріального результату.

Специфічною рисою договору про надання послуг є встановлення вимоги щодо виконавця надати послугу особисто, хоча і допускається можливість покладення виконання договору на іншу особу, за умови повної відповідальності виконавця перед замовником.

Строк договору про надання послуг встановлюється за домовленістю сторін, якщо інше не встановлено законом або іншими нормативно-правовими актами.

Законодавство допускає можливість розірвання договору про надання послуг, в тому числі й шляхом односторонньої відмови від договору, в порядку, передбаченому законом.

Загальні положення щодо договору про надання послуг поширюється на всю низку договорів, предметом яких є надання послуги, яка споживається в

процесі вчинення певної дії або здійснення певної діяльності. Їх передбачено в ЦК України поза межами глави (перевезення, страхування, транспортне експедирування, зберігання, доручення, комісія, управління майном та ін.) та в інших нормативно-правових актах і законах України.

Виконання договору про надання послуг.

У зобов'язаннях по наданню послуг результат невіддільний від діяльності виконавця, а процес споживання послуги здійснюється, як правило, у момент її надання, тому важливе значення має особистість самого виконавця в розумінні його професіоналізму, індивідуальних даних, досвіду тощо. Тому в якості загального правила ст. 902 ЦК передбачає обов'язок надати послугу особисто. Разом з тим зобов'язання по наданню послуг не набувають особисто довірительного характеру, оскільки у відносинах замовника і виконавця відсутній будь-який особистий зв'язок. Головне полягає в тому, що замовника цікавить не послуга як така, а послуга, що надається конкретним фахівцем. Наприклад, клієнт звернувся за консультацією до відомого адвоката, а той доручив консультацію своєму помічнику. Незалежно від якості консультації, замовника цікавила думка власне адвоката.

За загальним правилом не допускається покладення виконання обов'язків за договором про надання послуг на іншу особу, оскільки з особистістю виконавця тісно пов'язаний процес виконання, його результат та якість послуги. І тільки за умови, якщо в договорі прямо передбачена можливість покладення виконання на третю особу, то таке покладення стане можливим. У цьому виявляється також відмінність інституту послуги від інституту підряду, де передбачено протилежне. Наприклад, якщо на стороні виконавця виступає юридична особа, то послуга може бути надана будь-яким кваліфікованим спеціалістом, який працює на цьому підприємстві. Проте в договорі може бути застережено, що зобов'язання повинно бути виконане конкретною особою. Наприклад, звертаючись в автошколу, можна домовитись, що навчання бути проводити конкретний інструктор.

Незалежно від того, що термін «особисте виконання» пов'язують з фізичною особою, він повною мірою стосується і юридичних осіб. Отже, нематеріальні послуги нерозривно пов'язані з особистістю виконавця.

Разом з тим спеціальна норма, що регулює питання участі у зобов'язанні кількох кредиторів або кількох боржників (ст. 540 ЦК) повністю поширюється і на зобов'язання про надання послуг. Так, якщо у зобов'язанні на стороні виконавця виступають одночасно двоє чи більше осіб, то при неподільності предмета зобов'язання вони повинні визнаватися щодо замовника солідарними боржниками щодо обов'язку надати йому відповідну послугу, а отже, і солідарними кредиторами щодо права вимагати прийняти та оплатити послугу.

Якщо предмет послуги є подільним, то кожен із зазначених учасників набуває права і несе обов'язки щодо замовника лише у межах своєї частки.

Сторони за договором про надання послуг можуть передбачити право виконавця покласти виконання на іншу особу. Це може відбуватися як шляхом включення такої умови в основний договір, так і в результаті укладення додаткової угоди. Відносини між виконавцем та третьою особою можуть регламентуватися окремим договором або ж включенням останньої в основний договір на правах сторони (ч. 4 ст. 626, ч. 2 ст. 628 ЦК). У цьому разі кредитор повинен прийняти за боржника виконання іншою особою. Якщо третя особа, що включена як сторона в основний договір, відмовиться від виконання зобов'язання, то це позбавляє виконавця можливості застосовувати ч. 2 ст. 902 ЦК. Разом з тим відповідно до ч. 2. ст. 528 ЦК у випадку невиконання чи неналежного виконання обов'язку боржника іншою особою цей обов'язок боржник повинен виконати сам. Таким чином, дозволивши виконавцю покласти обов'язок по наданню послуги на іншу особу, замовник має право вимагати надання послуги як від виконавця, так і від третьої особи. Але у будь-якому випадку відповідальним за виконання в повному обсязі залишається генеральний виконавець.

Плата за договором про надання послуг

Якщо договором передбачено надання послуг за плату, замовник зобов'язаний оплатити надану йому послугу в розмірі, у строки та в порядку, встановлених договором.

У разі неможливості виконати договір про надання послуг, що виникла не з вини виконавця, замовник зобов'язаний виплатити виконавцеві розумну плату. Якщо неможливість виконати договір виникла з вини замовника, він зобов'язаний виплатити виконавцеві плату в повному обсязі, якщо інше не встановлено договором або законом.

Оскільки договір про надання послуг презумується як платний, то серед умов договору має міститися положення про ціну чи способи її визначення. Ціна за договором про надання послуг поділяється на дві частини: плата за саму діяльність та відшкодування витрат. Такий поділ ціни має значення, коли мова йде про розрахунки за платними чи безоплатними договорами. За платним договором виконавцеві оплачуються і діяльність, і витрати. Ціна в договорі послуг може визначатися прейскурантами, тарифами, які, як правило, узгоджуються із самим виконавцем або містяться у підзаконних нормативних актах. Якщо ціна у договорі не може бути визначена, то вона визначається за правилами «звичайних цін», які склалися на дані послуги на момент укладення договору (ст. 632 ЦК).

У ч. 1 статті 903 ЦК передбачається обов'язок замовника оплатити надану йому послугу в розмірі, строки та порядку, передбаченому в договорі. Аналогічно, як

і ціна, строки та порядок внесення плати можуть визначатися у договорі. Проте загальними правилами, які застосовуються у певних сферах діяльності з надання послуг, можуть передбачатися загальні для усіх замовників правила щодо строків та порядку оплати. Наприклад, надання комунальних послуг оплачується у десятиденний строк після отримання рахунку, але не пізніше 20-го числа наступного за розрахунковим періодом. Оплата послуг по оформленню документів на право виїзду за кордон і послуг, пов'язаних з в'їздом іноземних громадян в Україну, регламентована спеціальним Положенням, яке встановлює порядок здійснення та оплати таких послуг.

Зобов'язання з надання послуг повинно бути оплачене у гривнях. Відповідно до ст. 533 ЦК, якщо у зобов'язанні зазначений грошовий еквівалент у іноземній валюті, то сума в гривнях визначається за офіційним курсом відповідної валюти на день платежу. Використання іноземної валюти при розрахунках на території України за зобов'язаннями допускається у випадках, порядку та на умовах, встановлених законом.

На відміну від договору підряду на виконавця послуги не покладається ризик недосягнення результату. Пояснюється це тим, що в силу самого характеру послуги досягнення результату виконавцем не гарантується. Укладаючи договір, замовник повинен усвідомлювати, що ризик випадкового невиконання послуги замовник приймає на себе. Частина 2 статті 903 ЦК закріплює загальне правило відповідальності за вину. Тільки за наявності вини виконавець несе відповідальність за невиконання договору про надання послуг. При такій ситуації (за відсутності непереборної сили чи вини замовника), якщо інше не передбачено договором чи законом, виконавець повністю втрачає право на оплату, а якщо вона була раніше виплачена, то, як правило, повинна бути повернена. У випадку, коли неможливість виконання виникла за незалежних від сторін обставин, обов'язок по оплаті не повинен виникати. Проте, якщо замовник уже приступив до надання послуги, то частину наданої послуги уже неможливо повернути і тому законодавець зобов'язує замовника сплатити виконавцеві розумну плату.

Поняття «розумна плата» слід тлумачити як звичайні за даних умов витрати, які поніс виконавець до настання певних обставин. Коли невиконання обов'язків за договором виникло з вини замовника, він зобов'язаний сплатити виконавцю плату в повному обсязі. Відступити від такого положення можливо, лише передбачаючи інше у самому договорі або ж коли інше передбачено законом. За наявності змішаної вини (вини обох сторін) суд може зобов'язати замовника виплатити виконавцю вказану в договорі вартість робіт лише частково.

Відшкодування фактичних витрат за договором про безоплатне надання послуг.

За договором про безоплатне надання послуг замовник зобов'язаний відшкодувати виконавцеві усі фактичні витрати, необхідні для виконання договору. Положення частини 1 статті 904 ЦК застосовуються також у випадках, коли неможливість виконати договір про безоплатне надання послуг виникла з вини замовника або внаслідок непереборної сили.

Презумуючи оплатність надання послуг (ст. 901 ЦК), законодавець у першу чергу мав на увазі послуги, що надаються у сфері підприємництва або у сфері обслуговування. Проте послуги можуть надаватися і безоплатно, як наприклад за договором доручення. Тому з урахуванням випадків укладення безоплатних договорів про надання послуг законодавець передбачив цю обставину. За договором про безоплатне надання послуг замовник зобов'язаний відшкодувати виконавцеві усі фактично понесені витрати. Звідси можна дійти висновку, що плата за саму діяльність виконавця замовником не вноситься. Фактичні витрати носять компенсаційний характер і, як правило, полягають в оплаті витрачених матеріальних ресурсів. Оцінюючи фактично понесені витрати, слід враховувати тільки ті, які були необхідними для виконання (чи часткового виконання) укладеного договору і не виходили за межі розумних витрат, і які можна довести. Ніяких інших коштів замовник виконавцеві не сплачує. Тільки за такої умови може йтися про безоплатність договору про надання послуг. На відносини, що впливають з цього виду договору, поширюються усі положення глави 63 ЦК, окрім тих, що торкаються ціни, строків та порядку оплати за договором. Особливість зобов'язань безоплатного надання послуг полягає також у тому, що виконавцю можуть авансом виплачуватись кошти, необхідні для надання послуги. При включенні такої умови в договір і при її невиконанні зі сторони замовника це може слугувати підставою для одностороннього розірвання договору.

Положення про відшкодування фактично понесених витрат законодавець поширює також на наступні випадки невиконання договору про надання безоплатних послуг: 1) невиконання зобов'язань за договором виникло з вини замовника; 2) невиконання зобов'язань за договором виникло внаслідок непереборної сили. Іншими словами, тільки вина виконавця позбавляє його права на отримання відшкодування понесених витрат при виконанні договору про надання безоплатних послуг. У першому випадку положення про відшкодування фактично понесених витрат набуває форми відповідальності. На правовідносини, що виникли, поширюються загальні положення про цивільно-правову відповідальність, яка настає за вину (ст. 614 ЦК). При цьому особа, яка порушила зобов'язання, доводить відсутність своєї вини. Ризик понесених витрат при невиконанні зобов'язання внаслідок непереборної сили несе замовник. Під непереборною силою розуміють зовнішні та надзвичайні події, яких не було під час укладення договору. Вони виникли незалежно від волі сторін. Непереборною силою визнаються, але не обмежуються ними, наступні події: землетруси, повені, пожежі, епідемії, аварії на транспорті, бойові дії, війни, страйки, громадянські безпорядки, втручання влади, ембарго. Інститут

непереборної сили у цивільному праві є підставою для звільнення від відповідальності, але у зазначеному випадку йдеться про відшкодування виконавцеві усіх понесених фактичних витрат. І тільки в одному випадку за договором про надання безоплатних послуг ризик понесених витрат покладається на виконавця – за наявності в його діях вини.

Розірвання договору про надання послуг.

Договір про надання послуг може бути розірваний, у тому числі шляхом односторонньої відмови від договору в порядку, на підставах, встановлених Цивільним Кодексом України, іншим законом або за домовленістю сторін.

Порядок і наслідки розірвання договору про надання послуг визначаються домовленістю сторін або законом.

Зобов'язання може бути припинене як за взаємною згодою сторін, так і на вимогу однієї сторони. В останньому випадку мова йде про одностороннє розірвання договору, яке передбачає активні дії сторін. Розірвання договору також може відбуватися у формі односторонньої відмови, яка може настати в результаті порушення умов договору на підставах та в порядку, передбачених Цивільним Кодексом України, законом або домовленістю сторін. В останньому випадку мається на увазі одностороння відмова від договору при потребі, наслідком якої є розірвання договору. Сторони можуть скористатися наданим правом у будь-який час – як до початку виконання, так і під час надання послуги. Крім того, таке право на законних підставах може належати будь-якій із сторін.

Надання сторонам вказаного права пов'язане з особливостями послуги і може відбуватися у трьох випадках: коли підстави розірвання договору передбаченні Цивільним Кодексом України; коли підстави розірвання договору передбачені законом; за домовленістю сторін. Право на одностороннє розірвання допускається лише у випадках, прямо встановлених у договорі або в законі (ст. 598 ЦК). Відповідно до ст. 10 Закону України «Про захист прав споживачів» споживач має право відмовитися від договору про виконання робіт і надання послуг, якщо виконавець своєчасно не приступив до виконання договору або виконує роботу так повільно, що закінчити її у визначений термін стає неможливим.

Якщо сторони в договорі передбачили право сторін на односторонню відмову від виконання договору, то вони повинні погодити порядок та наслідки такої односторонньої відмови. У першу чергу ці питання пов'язані з відшкодуванням понесених сторонами витрат та збитків.

Якщо сторони в договорі передбачили можливість одностороннього розірвання, але не погодили наслідки, єдиною умовою одностороннього розірвання договору за ініціативою замовника є відшкодування виконавцеві фактично

понесених витрат (на відміну від договору підряду, де замовник також зобов'язаний відшкодувати підряднику і частину виконаної роботи, коли той приступив до виконання робіт).

Право на одностороннє розірвання договору про надання послуг шляхом відмови від виконання надається не тільки замовнику, але й виконавцю. Але положення Кодексу виявляють різний підхід до сторін при відшкодуванні збитків. За загальним правилом за невиконання зобов'язання боржник повинен компенсувати збитки кредиторю. Тому, якщо виконавець скористається правом на односторонню відмову від виконання договору, то він повинен повністю відшкодувати замовнику понесені збитки. Таким чином виконавець може в будь-який час за наявності підстав, встановлених у законі чи договорі, відмовитися від виконання, за умови відшкодування замовнику збитків.

Стаття 907 ЦК дає можливість сторонам скористатися правом відступу від зазначених положень і передбачити у договорі інші правила. Проте при цьому слід пам'ятати, що для договорів про надання послуг, які підпадають під дію законодавства про захист прав споживачів, встановлена норма, що проголошує недійсними умови договорів, які обмежують права споживача порівняно із правами, встановленими законодавством (ст. 21 Закону України «Про захист прав споживачів»).

Якщо договір про надання послуг підпадає під ознаки публічного, то відсутні підстави вести мову про заборону односторонньої відмови від виконання. Стаття 633 ЦК встановлює заборону для виконавця тільки від укладення публічного договору. Наслідком односторонньої відмови буде зміна зобов'язання або його припинення.

Договір перевезення.

Відповідно до статті 909 Цивільного кодексу України за договором перевезення вантажу одна сторона (перевізник) зобов'язується доставити довірений їй другою стороною (відправником) вантаж до пункту призначення і видати його особі, яка має право на одержання вантажу (одержувачеві), а відправник зобов'язується сплатити за перевезення вантажу встановлену плату. Такий договір має бути укладений у письмовій формі, а його укладення має бути підтверджено складенням транспортної накладної (коносаменту чи іншого документа, встановленого транспортними кодексами, або статутами).

За договором перевезення пасажирів одна сторона (перевізник) зобов'язується перевезти другу сторону (пасажирів) до пункту призначення, а в разі здавання багажу – також доставити багаж до пункту призначення і видати його особі, яка має право на одержання багажу, а пасажир зобов'язується сплатити встановлену плату за проїзд, а у разі здавання багажу – за його провезення. Укладення договору перевезення пасажирів та багажу підтверджується видачею квитка і багажної квитанції, форми яких установлені транспортними кодексами

(статутами). Особливим видом договору перевезення є договір перевезення у прямому змішаному сполученні. У цьому разі перевезення вантажу, пасажирів, багажу, пошти здійснюється кількома видами транспорту за єдиним транспортним документом. Крім того, перевізник і власник (володілець) вантажу в разі необхідності здійснення систематичних перевезень можуть укласти довгостроковий договір. За ним перевізник зобов'язується у встановлені строки приймати, а власник (володілець) вантажу – передавати для перевезення вантажу в установленому обсязі. У довгостроковому договорі перевезення вантажу зазначаються обсяг, строки та інші умови надання транспортних засобів і передавання вантажу для перевезення, порядок розрахунків, а також інші умови перевезення.

Якщо із закону, інших нормативно-правових актів чи ліцензії, виданої юридичній особі, випливає, що вона повинна здійснювати перевезення вантажу, пасажирів, багажу, пошти за зверненням будь-якої особи, таке перевезення вважатиметься перевезенням транспортом загального користування. Договір перевезення транспортом загального користування є публічним договором. Публічним є договір, в якому одна сторона – підприємець узяла на себе зобов'язання здійснювати продаж товарів, виконання робіт або надання послуг кожному, хто до неї звернеться. Умови публічного договору встановлюються однаковими для всіх споживачів, крім тих, кому за законом надані відповідні пільги. Підприємець не має права надавати переваги одному споживачеві перед іншим щодо укладення публічного договору, якщо інше не встановлено законом. Він також не має права відмовитися від укладення публічного договору за наявності у нього можливостей надання споживачеві відповідних товарів (робіт, послуг). У разі необґрунтованої відмови підприємця від укладення публічного договору він повинен відшкодувати збитки, завдані споживачеві такою відмовою. Актами цивільного законодавства можуть бути встановлені правила, обов'язкові для сторін при укладенні та виконанні публічного договору.

Договір транспортного експедування. (ст.929 ЦК)

1. За договором транспортного експедування одна сторона (експедитор) зобов'язується за плату і за рахунок другої сторони (клієнта) виконати або організувати виконання визначених договором послуг, пов'язаних з перевезенням вантажу.

Договором транспортного експедування може бути встановлено обов'язок експедитора організувати перевезення вантажу транспортом і за маршрутом, вибраним експедитором або клієнтом, зобов'язання експедитора укласти від свого імені або від імені клієнта договір перевезення вантажу, забезпечити відправку і одержання вантажу, а також інші зобов'язання, пов'язані з перевезенням.

Договором транспортного експедирування може бути передбачено надання додаткових послуг, необхідних для доставки вантажу (перевірка кількості та стану вантажу, його завантаження та вивантаження, сплата мита, зборів і витрат, покладених на клієнта, зберігання вантажу до його одержання у пункті призначення, одержання необхідних для експорту та імпорту документів, виконання митних формальностей тощо).

2. Положення цієї глави поширюються також на випадки, коли обов'язки експедитора виконуються перевізником.

3. Умови договору транспортного експедирування визначаються за домовленістю сторін, якщо інше не встановлено законом, іншими нормативно-правовими актами.

Аналіз вказаної норми дає підстави для висновку, що договір транспортного експедирування є двостороннім, оплатним та консенсуальним.

Двостороннім та взаємним він є тому, що експедитор зобов'язується виконати чи організувати виконання визначених договором транспортного експедирування послуг за винагороду та за рахунок клієнта. Однак, обов'язки останнього не обмежуються здійсненням оплати послуг експедитора, оскільки клієнт бере на себе також обов'язок надання експедитору документів та іншої необхідної інформації, зокрема, про властивості вантажу та про умови перевезення. Причому виконання експедитором свого обов'язку має по відношенню до виконання клієнта зустрічний характер (ч. 3 ст. 933 ЦК). У разі ненадання клієнтом документів та необхідної інформації експедитор має право відкласти виконання своїх обов'язків за договором транспортного експедирування до надання документів та інформації в повному обсязі.

Консенсуальність договору транспортного експедирування виявляється у тому, що за даним договором експедитор зобов'язується за винагороду та за рахунок іншої сторони виконати або організувати виконання послуг, що визначені договором. Отже, зобов'язання виникають в силу самого факту укладення договору, законодавець жодним чином не пов'язує момент виникнення вказаного правовідношення з необхідністю передачі вантажу експедитору.

Сторонами договору є експедитор та клієнт. При цьому ЦК не встановлює спеціальних вимог до сторін договору транспортного експедирування. Детальніше це питання врегульоване у Законі України "Про транспортно-експедиторську діяльність" від 1 липня 2004 року № 1955 (надалі - ЗУ "Про транспортно-експедиторську діяльність"). Зокрема, вказаний Закон містить визначення понять клієнта та експедитора. Так, відповідно до ст. 1 Закону клієнт - це споживач послуг експедитора (юридична або фізична особа), який за договором транспортного експедирування самостійно або через представника, що діє від його імені, доручає експедитору виконати чи організувати або забезпечити виконання визначених договором транспортного експедирування

послуг та оплачує їх, включаючи плату експедитору. Експедитор (транспортний експедитор), в свою чергу, визначається як суб'єкт господарювання, який за дорученням клієнта та за його рахунок виконує або організовує виконання транспортно-експедиторських послуг, визначених договором транспортного експедирування.

Зміст договору транспортного експедирування складають права та обов'язки сторін договору. Зокрема, на експедитора покладаються обов'язки з організації та виконання послуг, пов'язаних з перевезенням вантажу. Усі послуги, що надаються за договором транспортного експедирування, поділяються на основні та додаткові. До основних послуг належать, зокрема, організація перевезення вантажу певним транспортом та за визначеним маршрутом, причому останній може встановлюватися як клієнтом, так і експедитором, укладення договору перевезення вантажу та ін. При цьому слід зауважити, що договір перевезення вантажу може укладатися експедитором як від власного імені, так і від імені клієнта. В останньому випадку повноваження експедитора мають підтверджуватися довіреністю, виданою клієнтом.

Перелік основних та додаткових послуг за договором транспортного експедирування, закріплений законодавчо, не є вичерпним, відтак, сторони у договорі можуть передбачити й інші послуги, що будуть складати предмет договору.

Форма договору транспортного експедирування. (ст. 930 ЦК)

- 1. Договір транспортного експедирування укладається у письмовій формі.*
- 2. Клієнт повинен видати експедиторові довіреність, якщо вона є необхідною для виконання його обов'язків.*

При укладенні договору транспортного експедирування необхідно дотримуватися вимог, передбачених ст. 207 ЦК України щодо письмової форми правочину. Недотримання сторонами вимог щодо письмової форми договору тягне за собою наслідки, передбачені ст. 218 ЦК України, тобто позбавляє сторони у випадку виникнення спору посилатися на свідчення свідків з метою встановлення умов договору, але не позбавляє права використовувати письмові докази, засоби аудіо- та відеозапису та інші докази, наприклад, виконання договору експедитором або клієнтом повністю чи частково.

Клієнт видає експедитору довіреність, якщо вона є необхідною для виконання його обов'язків, наприклад, у тому випадку, коли експедитор укладає договір перевезення вантажу не від власного імені, а від імені клієнта. Довіреність експедитору видається з урахуванням правил, встановлених главою 17 ЦК України.

Договір зберігання. Форма договору зберігання.

Згідно зі ст. 936 ЦК України за договором зберігання одна сторона (зберігач) зобов'язується зберігати річ, яка передана їй другою стороною (поклажодавцем), і повернути її поклажодавцеві у схоронності.

Предметом договору зберігання є зберігання речі (майно).

Сторонами договору зберігання можуть бути юридичні і фізичні особи, в тому числі суб'єкти підприємницької діяльності. Це означає, що в загальному розумінні юридичні та фізичні особи можуть виступати як зберігачами, так і поклажодавцями в договорах зберігання. Проте вже за договором складського зберігання зберігачем є організація (товарний склад), яка зберігає товар та надає послуги, пов'язані зі зберіганням, на засадах підприємницької діяльності (ст. 956 ЦК України), тобто має статус суб'єкта підприємницької діяльності. Статус суб'єкта господарської (підприємницької) діяльності мають інші професійні зберігачі - ломбарди (ст. 967), банки (ст. ст. 969, 970, 971), підприємства транспорту, у віданні яких є камери схову (ст. 972), готелі (ст. 975 ЦК України), а також охоронці (ст. 978 ЦК України). Тому статус зберігачів договорів зберігання залежить від виду таких договорів.

В деяких випадках законодавство встановлює обмеження щодо наявності відповідного статусу і у поклажодавців. Так, поклажодавцями у договорах відповідального зберігання можуть бути виключно суб'єкти господарювання. За визначенням Закону України "Про оподаткування прибутку підприємств" відповідальне зберігання є господарською операцією із передачі на зберігання певного майна. Це означає, що поклажодавець у будь-якому разі повинен бути суб'єктом господарювання, тобто зареєстрованою в установленому законодавством порядку юридичною особою або фізичною особою - суб'єктом підприємницької діяльності

Обов'язком зберігача за договором зберігання є збереження майна, а також його повернення в схоронності. Згідно зі ст. 942 ЦК України зберігач зобов'язаний вживати усіх заходів, встановлених договором, законом, іншими актами цивільного законодавства, для забезпечення схоронності речі. Якщо зберігання здійснюється безоплатно, зберігач зобов'язаний піклуватися про річ як про свою власну. Також зберігач не має права без згоди поклажодавця користуватися річчю, переданою йому на зберігання, а також передавати її у користування іншій особі.

За загальними правилами строк не є істотною умовою договору зберігання. Згідно зі ст. 938 ЦК України зберігач зобов'язаний зберігати річ протягом строку, встановленого у договорі зберігання, а якщо він не встановлений і не може бути визначений виходячи з його умов - до пред'явлення поклажодавцем вимоги про її повернення. Проте згідно зі ст. 180 ГК України при укладенні господарського договору сторони зобов'язані у будь-якому разі погодити, зокрема, строк дії договору.

Договір зберігання може бути оплатним і безоплатним. Характер договору обумовлюється як угодою сторін з цього приводу, так і вимогами законодавства до зберігання конкретного виду. Так, наприклад, виходячи зі змісту ч. 1 ст. 956 ЦК України про те, що товарним складом є організація, яка зберігає товар та

надає послуги, пов'язані зі зберіганням, на засадах підприємницької діяльності, договір складського зберігання є оплатним. Проте установчими документами юридичної особи або договором може бути передбачено безоплатне зберігання речі. Згідно зі ст. 947 ЦК України витрати зберігача на зберігання речі можуть бути включені до плати за зберігання. Витрати, які сторони не могли передбачити при укладенні договору зберігання (надзвичайні витрати), відшкодовуються понад плату, яка належить зберігачеві. При безоплатному зберіганні поклажодавець зобов'язаний відшкодувати зберігачеві здійснені ним витрати на зберігання речі, якщо інше не встановлено договором або законом. Поклажодавець зобов'язаний забрати річ від зберігача після закінчення строку зберігання, а, відповідно, зберігач - повернути поклажодавцеві річ, яка була передана на зберігання, або відповідну кількість речей такого самого роду та такої самої якості в такому стані, в якому вона була прийнята на зберігання, з урахуванням зміни її природних властивостей.

Із питанням про повернення речей, зданих на зберігання, тісно пов'язане питання оформлення первісного факту їх передачі зберігачу. Наприклад, договір зберігання речі, прийнятої ломбардом від фізичної особи, оформляється видачею іменної квитанції (ч. 1 ст. 967); укладення договору зберігання цінностей у банку засвідчується видачею банком поклажодавцеві іменного документа, пред'явлення якого є підставою для повернення цінностей поклажодавцеві (ст. 969); на підтвердження прийняття речі на зберігання до камери схову (крім автоматичних камер) поклажодавцеві видається квитанція або номерний жетон (ст. 972 ЦК України) та ін. Згідно зі ст. 961 ЦК України товарний склад на підтвердження прийняття товару видає один із таких складських документів: - складську квитанцію -просте складське свідоцтво; - подвійне складське свідоцтво.

Письмова форма договору вважається дотриманою, якщо прийняття речі на зберігання посвідчене розпискою, квитанцією або іншим документом, підписаним зберігачем. За загальними правилами договір зберігання є реальним, оскільки вважається укладеним з моменту передачі речі, а не з часу досягнення про це згоди. Проте, виходячи зі змісту ч. 2 ст. 936 ЦК України, згідно з якою договором зберігання, в якому зберігачем є особа, що здійснює зберігання на засадах підприємницької діяльності, може бути встановлений обов'язок зберігача зберігати річ, яка буде передана зберігачеві в майбутньому, у деяких випадках договір зберігання може бути консенсуальним.

Лекція 7 (2 год.) Банківські договори

Загальні положення про банківські договори.

Поняття банківського договору. Правова природа банківського договору. особливості банківського договору.

Окремі види банківських договорів.

Договір банківського кредиту. Договір банківського рахунку. Договір банківського факторингу.

Загальні положення про банківські договори.

Цивільний кодекс України досить велику увагу приділяє регулюванню банківських договорів і зобов'язань, які виникають на їх підставі. Вперше в українському законодавстві закріплено розгорнуту регламентацію цих відносин, які раніше регулювалися за допомогою підзаконних, загалом відомчих нормативних актів, а їх законодавче регулювання обмежувалось нормами відсилочного характеру.

Поняття банківського договору. Правова природа банківського договору. особливості банківського договору.

Відносини між установами банків і клієнтами ґрунтуються на договірній основі, тобто банківських договорах. Правове регулювання банківських договорів здійснюється на підставі значної кількості різноманітних нормативно-правових актів, які належать до різних галузей вітчизняного законодавства, і, як наслідок, постає питання про галузеву приналежність банківських договорів.

Банківські договори є комплексними за своєю правовою природою та об'єднують в собі публічно-правові та приватно-правові аспекти

Банківські договори складають інститут цивільного права, оскільки вони визначаються як відокремлена група взаємопов'язаних правових норм, що регулюють конкретну сторону однорідних суспільних відносин і утворюють самостійний елемент системи права. Відносини між банком та клієнтом з приводу укладання та виконання цивільно-правових договорів засновані на юридичній рівності сторін.

У банківських договорах присутствує публічні елементи правовідносин, які виникають в результаті здійснення банківських операцій, в результаті чого виникає імперативний режим деяких приватних правовідносин (режим банківської таємниці в договорі банківського рахунку). Акцентується увага на введенні окремих норм, які обмежують свободу договору між банком та клієнтом, що веде до безпосереднього втручання держави в приватноправові відносини (обов'язок клієнта – юридичної особи тримати всі свої гроші в банківській установі, обов'язок банку – укладати договір банківського рахунку, арешт рахунку та безспірне списання з рахунку платника, отримання ліцензії для здійснення банківських операцій в Національному банку України тощо).

В нормативно-правових актах, які регулюють окремі банківські договори, зустрічаються імперативні норми двох видів: адміністративно-правові та цивільно-правові.

Договір банківського кредиту.

Визначення кредиту дає Положення "Про кредитування", затверджене постановою Правління НБУ № 246 від 28.09.95.

Кредити, які надаються згідно з яким кредит - позичковий капітал банку у грошовій формі, що передається у тимчасове користування на умовах забезпеченості, повернення, строковості, платності та цільового характеру використання.

Суб'єкти господарської діяльності можуть використовувати такі форми кредиту: банківський, комерційний, лізинговий, іпотечний, бланковий, консорціумний.

Фізичні особи - споживчий кредит (лише в національній грошовій одиниці).

Види банківського кредиту банками, поділяються:

- за строками користування

- а) короткострокові - до 1 року,
- б) середньострокові - до 3 років, з
- в) довгострокові - понад 3 років.

Строк кредиту, а також відсотки за його користування (якщо інше не передбачено умовами кредитного договору) розраховуються з моменту отримання (зарахування на рахунок позичальника або сплати платіжних документів з позичкового рахунку позичальника) до повного погашення кредиту та відсотків за його користування.

Короткострокові кредити можуть надаватись банками у разі тимчасових фінансових труднощів, що виникають у зв'язку із витратами виробництва та обігу, не забезпечених надходженнями коштів у відповідному періоді.

Середньострокові кредити можуть надаватись на оплату обладнання, поточні витрати, на фінансування капітальних вкладень.

Довгострокові кредити можуть надаватись для формування основних фондів. Об'єктами кредитування можуть бути капітальні витрати на реконструкцію, модернізацію та розширення вже діючих основних фондів, на нове будівництво, на приватизацію та інше;

- за забезпеченням:

- а) забезпечені заставою (майном, майновими правами, цінними паперами);
- б) гарантовані (банками, фінансами чи майном третьої особи);
- в) з іншим забезпеченням (поручительство, свідоцтво страхової організації);
- г) незабезпечені (бланкові).

- за ступенем ризику:

- а) стандартні кредити;
- б) кредити з підвищеним ризиком;

- за методами надання:

- а) у разовому порядку;

б) відповідно до відкритої кредитної лінії;
в) гарантійні (із заздалегідь обумовленою датою надання, за потребою, із стягненням комісії за зобов'язання).

- за строками поєашення:

а) водночас;

б) у розстрочку;

в) достроково; (за вимогою кредитора, або за заявоюї позичальника);

г) з регресією платежів;

д) після закінчення обумовленого періоду (місяця, кварталу).

2. Банківський кредит та джерела його формування

Банківський кредит надається суб'єктам кредитування усіх форм власності у тимчасове користування на умовах, передбачених кредитним договором.

Основними із них є: забезпеченість, повернення, строковість, платність та цільова направленість.

Принцип забезпеченості кредиту означає наявність у банку права для захисту своїх інтересів, недопущення збитків від неповернення боргу через неплатоспроможність позичальника.

Принцип повернення, строковості та платності означає, що кредит має бути поверненим позичальником банку у визначений у кредитному договорі строк з відповідною сплатою за його користування.

Цільовий характер використання передбачає вкладення позичкових коштів на конкретні цілі, передбачені кредитним договором.

Основними джерелами формування банківських кредитних ресурсів є власні кошти банків, залишки на розрахункових та поточних (валютних) рахунках, залучені кошти юридичних та фізичних осіб на депозитні рахунки до запитання та строкові, міжбанківські кредити та кошти, одержані від випуску цінних паперів.

Кредитні операції здійснюються банками у межах кредитних ресурсів.

Комерційний кредит - це товарна форма кредиту, яка визначає відносини з питань перерозподілу матеріальних фондів і характеризує кредитну угоду між двома суб'єктами господарської діяльності. Учасники кредитних відносин при комерційному кредиті регулюють свої господарчі відносини і можуть створювати платіжні засоби у вигляді векселів - зобов'язань боржника сплатити кредитору зазначену суму у визначений термін.

Об'єктом комерційного кредиту можуть бути реалізовані товари, виконані роботи, надані послуги щодо яких продавцем надається відстрочка платежу.

Лізинговий кредит - це відносини між юридичними особами, які виникають у разі оренди майна і супроводжується укладанням лізингової угоди. Лізинг є формою майнового кредиту. Об'єктом лізингу є різне рухоме (машини, обладнання, транспортні засоби, обчислювальна та інша техніка) та нерухоме (будинки, споруди, система телекомунікаціє та ін.) майно.

Договір банківського рахунку.

Правове регулювання відносин між установами банків і клієнтами ґрунтується на договорі банківського рахунку. *За договором банківського рахунку власник*

рахунка зобов'язується зберігати кошти в банку і розпоряджатися ними відповідно до встановлених правил, а банк — забезпечувати зберігання коштів, а також здійснювати операції із зарахування коштів на рахунок власника та списання їх з дозволу власника. У банківській практиці цей договір найчастіше називають договором на здійснення розрахунково-касового обслуговування. Відносини, які виникають між банком і клієнтом, умовно можна поділити на дві групи: а) відносини, що стосуються відкриття та закриття банківського рахунка; б) відносини, що пов'язані зі зберіганням у банку коштів клієнта та здійсненням банком розрахункових операцій, тобто безпосередньо здійсненням розрахунково-касового обслуговування. За своєю природою інститут банківського рахунка має складний характер і охоплює як публічно-правові, так і приватні риси. З одного боку, відповідно до законодавства юридичні особи зобов'язані перед державою зберігати свої кошти в банку, а комерційні банки, керуючись приписами НБУ, укладають договори з клієнтурою про відкриття й обслуговування банківського рахунка. Чинне законодавство також визначає порядок здійснення операцій на рахунках. З іншого боку, між банком і клієнтом виникають договірні відносини про встановлення цивільних прав і обов'язків, як відображують їхні інтереси. Зазначений договір складається за довільною формою і має містити реквізити сторін, номер та вид рахунків, умови відкриття та закриття рахунків, види послуг, що надаються банком, зобов'язання сторін, відповідальність за невиконання їх, інші положення за домовленістю сторін та умови, за яких договір може бути розірвано. У договорі на розрахунково-касове обслуговування передбачається конкретна відповідальність обох сторін за невиконання взятих на себе зобов'язань. Так, банк несе відповідальність за несвоєчасне чи неправильне списання коштів з рахунка клієнта або неправильне зарахування банком сум. Клієнт, у свою чергу, несе відповідальність за: неповідомлення банку про помилково зараховані на його рахунок суми; неодержання клієнтом замовленої суми готівки; несвоєчасну сплату послуг банку тощо. Цей договір є правовою формою, в рамках якої здійснюються розрахункові операції між підприємствами, організаціями. Договір банківського рахунка є господарським, двостороннім, консенсуальним, безстроковим і платним. У договорі банківського рахунка зазначаються права й обов'язки сторін (банку і його клієнта). Так, одна сторона — власник рахунка вправі вимагати від банку оперативного здійснення банківських операцій, а обов'язком є виконання всіх встановлених правил розрахунків. Відповідно банк має право використовувати тимчасово вільні кошти власника рахунка, вимагати виконання банківських правил, зобов'язується здійснювати касово-розрахункове обслуговування його, зберігати банківську таємницю. Зміст відносин між банком і власником рахунка визначається не тільки волею учасників, а й банком, який визначає умови договору. Права й обов'язки власника рахунка і кредитної установи здійснюються на умовах, визначених у правилах Національного банку України. Власник рахунка зобов'язаний виконувати правила Національного банку України і не може включати умови, пов'язані з додатковими зобов'язаннями з договору. Крім того, він зобов'язується чітко виконувати встановлені правила здійснення розрахунків і

підпорядковується щоденному контролю комерційного банку за цільовим використанням готівки, своєчасним перерахуванням коштів на рахунок клієнтів. Отже, обидві сторони розрахункових правовідносин (комерційний банк і власник рахунка) не мають права ухилятися від закону — вони діють лише в його межах. Крім договору банківського рахунка, між банком і клієнтом може бути укладений договір банківського вкладу, за яким банк бере на себе зобов'язання зберігання грошових коштів, виплати по них доходів, повернення взятих сум на вимогу клієнта, виконання доручень вкладників по розрахунках за вкладом.

Договір банківського факторингу.

Факторинг широко поширений у міжнародній підприємницькій практиці, оскільки він є економічно вигідним для суб'єктів факторингових операцій - клієнта і фактора. Зміст факторингових операцій є взаємовигідним для обох сторін, оскільки клієнт може комплексно отримувати фінансування оборотних коштів, покриття ризиків, адміністративне управління дебіторською заборгованістю, а фактор - отримати прибуток від здійснення факторингових операцій, за рахунок яких розширюється сфера надання їм фінансових послуг.

Факторинг вперше отримав законодавчу регламентацію в ЦК, де враховані склалася у світовій практиці основні положення про факторинг, у тому числі Конвенція ЮНІДРУА про міжнародні факторингових операціях.

Договір факторингу (фінансування під відступлення права грошової вимоги) - це договір, за яким одна сторона (фактор) передає або зобов'язується передати грошові кошти в розпорядження іншій стороні (клієнту) за плату, а клієнт відступає або зобов'язується відступити факторові своє право грошової вимоги до третьої особи (боржника) (ч. 1 ст. 1077 ЦК).

Клієнт може відступити факторові свою грошову вимогу до боржника з метою забезпечення виконання зобов'язання клієнта перед фактором.

Зобов'язання фактора за договором факторингу може передбачати надання клієнтові послуг, пов'язаних з грошовим вимогою, право якої він поступається.

Предмет договору факторингу - право грошової вимоги, строк платежу за якою настав (наявне вимога), а також право вимоги, яке виникне в майбутньому (майбутня вимога).

Майбутнє вимога вважається переданим фактору з дня виникнення права вимоги до боржника. Якщо передача права грошової вимоги обумовлена певною подією, воно вважається переданим з моменту настання цієї події. У цих випадках додаткове оформлення відступлення права грошової вимоги не вимагається.

Сторони у договорі факторингу - клієнт і фактор. Клієнтом у договорі факторингу може бути фізична або юридична особа, яка є суб'єктом підприємницької діяльності. Фактором може бути банк або фінансова установа, а також фізична особа-суб'єкт підприємницької діяльності, яка відповідно до закону має право здійснювати факторингові операції.

Факторингові операції в Україні здійснюють переважно банки. Банк, для того щоб бути фактором, повинен мати банківську ліцензію, видану Національним банком України відповідно до ст.47 Закону України «Про банки і банківську діяльність». Якщо предметом факторингових операцій є вимоги в іноземній валюті, то банк повинен мати письмовий дозвіл Національного банку України, що є генеральною ліцензією на здійснення валютних операцій згідно з Декретом Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» від 19.02.93 р. № 15 - 93.

Інші фінансові установи (юридичні особи, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг) можуть укладати договори факторингу, якщо право на надання цієї фінансової послуги встановлено законами про діяльність відповідної фінансової установи та нормативно-правовими актами державних органів, що здійснюють регулювання ринків фінансових послуг.

Зміст договору безпосередньо не визначено в ЦК. Виходячи зі ст.6 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12.07.2001 р., договір факторингу повинен містити: назву документа; назву, адресу та реквізити суб'єкта підприємницької діяльності; прізвище, ім'я, по батькові фізичної особи, яка отримує фінансові послуги, і його адресу, найменування, місцезнаходження юридичної особи; найменування фінансової операції; розмір фінансового активу, зазначений у грошовому виразі, строки його внесення та умови взаєморозрахунків; термін дії договору; порядок зміни і припинення дії договору, права та обов'язки сторін, відповідальність сторін за невиконання або неналежне виконання умов договору; інші умови за згодою сторін; підписи сторін.

Договір факторингу є дійсним незалежно від наявності домовленості між клієнтом та боржником про заборону відступлення права грошової вимоги або її обмеження. У цьому випадку клієнт не звільняється від зобов'язань або відповідальності перед боржником у зв'язку з порушенням клієнтом умови про заборону або обмеження відступлення права грошової вимоги.

ГК регламентує відповідальність клієнта перед фактором за дійсність грошової вимоги, право якої відступається, якщо інше не встановлено договором факторингу. Грошова вимога, право якої відступається, дійсно, якщо клієнт має право відступити право грошової вимоги і в момент відступлення цієї вимоги йому не були відомі обставини, внаслідок яких боржник має право не виконувати вимогу. Клієнт не відповідає за невиконання або неналежне

виконання боржником грошової вимоги, право якої відступається і яка пред'явлена до виконання фактором, якщо інше не встановлено договором факторингу.

Наступна поступка фактором права грошової вимоги третій особі не допускається, якщо інше не встановлено договором факторингу. Якщо договором факторингу допускається подальша відступлення права грошової вимоги, вона здійснюється відповідно до положень глави 73 ЦК.

Права фактора:

1. якщо відповідно до умов договору факторингу фінансування клієнта здійснюється шляхом купівлі у нього фактором права грошової вимоги, фактор набуває права на всі суми, які він одержить від боржника на виконання вимоги, а клієнт не несе відповідальності перед фактором, якщо одержані ним суми виявилися меншими суми, сплаченої фактором клієнтові;
2. якщо відступлення права грошової вимоги факторові здійснюється з метою забезпечення виконання зобов'язання клієнта перед фактором, фактор зобов'язаний надати клієнтові звіт і передати суму, що перевищує суму боргу клієнта, забезпеченого відступленням права грошової вимоги, якщо інше не встановлено договором факторингу (ст. 1084 ЦК).

Права та обов'язки боржника.

Цивільним кодексом регламентовано не тільки внутрішні відносини між клієнтом і чинником, що виникають з договору факторингу, а й зовнішні відносини між фактором і боржником, який не є стороною договору факторингу, однак зобов'язаний вчинити певні дії на користь фактора. Відповідно до ст.1085 ДК, якщо фактор пред'явив боржнику вимогу здійснити платіж, боржник має право пред'явити до заліку свої грошові вимоги, що ґрунтуються на договорі боржника з клієнтом, які виникли у боржника до моменту, коли він отримав повідомлення про відступлення права грошової вимоги факторові. Боржник не може пред'явити факторові вимоги до клієнта у зв'язку з порушенням ним умови про заборону або обмеження відступлення права грошової вимоги.

Права боржника захищаються законом. У разі порушення клієнтом своїх обов'язків за договором, укладеним з боржником, боржник не має права вимагати від фактора повернення сум, уже сплачених йому за уступленню грошовою вимогою, якщо боржник має право одержати ці суми безпосередньо від клієнта.

Боржник, який має право одержати безпосередньо від клієнта суми, сплачені факторові за уступленню грошовою вимогою, має право вимагати повернення цих сум фактором, якщо фактор не виконав своє зобов'язання

передати клієнтові грошові кошти, пов'язані з відступленням права грошової вимоги, або передав клієнтові грошові кошти, знаючи про порушення клієнтом зобов'язання перед боржником, пов'язаного з відступленням права грошової вимоги.

Лекція 8 (2 год.) Загальноцільові договори

1. Загальні положення про договори, які направлені на досягнення загальної мети для усіх учасників.

Поняття договорів, які направлені на досягнення загальної мети для усіх учасників.

2. Загальні підстави укладання договорів , які направлені на досягнення загальної мети для усіх учасників.

Особливості укладання договорів , які направлені на досягнення загальної мети для усіх учасників.

3. Засновницький договір повного товариства. Засновницький договір командитного товариства. Договір про заснування товариства з обмеженою відповідальністю. Договір про створення акціонерного товариства.

Загальні положення про договори, які направлені на досягнення загальної мети для усіх учасників.

Об'єднання двома (або кількома) самостійними особами майна, трудових зусиль та інших внесків і організація спільної діяльності для досягнення спільної мети (цілей) без створення юридичної особи здійснюються за договором про спільну діяльність.

Відповідно до статті 430 ЦК України за договорами про спільну діяльність сторони зобов'язуються спільно діяти для досягнення спільної господарської мети.

Суб'єктами (сторонами або учасниками) договору про спільну діяльність виступають громадяни та юридичні особи. Проте участь юридичної особи у цих договорах повинна відповідати цілям, передбаченим її статутом. Щодо спільної мети договору про спільну діяльність, законодавство України припускає як господарську, так й іншу (наприклад, благодійну чи науково-дослідну) мету такого співробітництва.

Договори про спільну діяльність можуть бути дво- та багатосторонніми угодами. Вони також вважаються консесуальними договорами, оскільки для укладення їх досить згоди сторін і не потрібен сам факт передачі внесків та здійснення спільних дій.

Багато суперечок в юридичній літературі виникає з приводу вирішення питання про оплатність чи безоплатність договорів про спільну діяльність. Одні автори вважають, що договори про спільну діяльність є сплатними, оскільки кожний з учасників, який зробив майновий внесок, має право вимагати від інших відповідного зустрічного задоволення.'

Інші вчені обстоюють думку про безоплатний характер даних відносин, ґрунтуючи її на відсутності матеріального еквівалента діям учасника, що зробив майновий внесок.

На підставі аналізу договорів про спільну діяльність можна констатувати, що вони можуть бути як сплатними, так і безоплатними. Такий критерій, як «зустрічне задоволення», не завжди свідчить про оплатність договорів про спільну діяльність, тому що оплатність (як ознака договорів купівлі-продажу, міни, поставки, майнового найму (оренди), комісії тощо) передбачає задоволення будь-яких майнових (економічних) інтересів, майнове задоволення. Наприклад, за договором про спільну діяльність по виробництву певної продукції один учасник зобов'язується надати приміщення, а другий — зробити внесок обладнанням для розміщення його у цьому приміщенні. Тут дійсно один учасник задовольняє свої майнові інтереси у потрібному йому приміщенні, а другий — в обладнанні, оскільки це майно спільно використовується. У випадках, коли сторони об'єднують майно, трудові зусилля для досягнення спільно, благодійної мети, то задоволення ними майнових інтересів (майнове задоволення) первісне відступає. У зв'язку з цим немає й ознаки оплатності даного договору, хоча сторони і роблять «зустрічне задоволення». Отже, найбільш прийнятним критерієм оплатності договорів про спільну діяльність виступає мета, що передбачає задоволення майнового (економічного) інтересу кожної із сторін.

Різновиди договорів про спільну діяльність. Чинний Цивільний кодекс України не містить вичерпного переліку різновидів договорів про спільну діяльність. Цивільне законодавство надало права громадянам і юридичним особам вільно і без обмежень здійснювати господарську та іншу діяльність.

Поняття договорів, які направлені на досягнення загальної мети для усіх учасників.

Відповідно до ст. 87 ЦК діяльність юридичної особи здійснюється на основі установчих документів, які розробляють учасники (засновники) з дотриманням письмової форми. Установчі документи мають бути підписані всіма учасниками.

Установчим документом товариства є затверджений учасниками статут або засновницький договір між учасниками, якщо інше не встановлено законом.

Під засновницьким слід розуміти такий договір, за яким засновники зобов'язуються створити юридичну особу, встановлюють порядок та умови спільної діяльності щодо її створення, а також умови передання юридичній особі майна та участі в її діяльності.

Статут відрізняється від засновницького договору тим, що він врегульовує відносини між учасниками товариства (в тому числі корпоративні) з моменту його державної реєстрації і до моменту припинення, а також питання правового статусу товариства. Засновницький договір, поряд із корпоративними, врегульовує відносини між учасниками ще до створення та реєстрації юридичної особи, які мають зобов'язальний характер. Ще однією ознакою є те, що статут, на відміну від засновницького договору, за своєю юридичною природою є локальним нормативним актом. Засновницький договір ознак нормативності не має.

Засновницький договір, як і договір простого товариства, був ще за часів римського права. Конструкцію засновницького договору використовували під час створення товариських об'єднань — юридичних осіб, метою яких була підприємницька діяльність. З XIX ст. такий договір називають установчим і використовують при створенні торгових товариств. ЦК УРСР 1922 р. та ЦК УРСР 1964 р. термін "установчий договір" не використовували.

Законом України "Про господарські товариства" термін "установчий договір" було офіційно закріплено. У ЦК категорію "установчий договір" було змінено на "засновницький договір".

Загальні підстави укладання договорів , які направлені на досягнення загальної мети для усіх учасників.

Відповідно до цивільного законодавства на основі засновницького договору створюються: а) повні та командитні товариства (ст.ст. 120 і 134 ЦК); б) товариства з додатковою та обмеженою відповідальністю (ст.ст. 142 і 151 ЦК). Причому для командитних та повних товариств засновницький договір є єдиним установчим документом. Для товариств із додатковою чи обмеженою відповідальністю закон вимагає, крім засновницького договору, ще й наявність статуту.

Юридичні ознаки договору: взаємний, консенсуальний, відплатний. Однак мета, з якою укладають цей договір, має інший характер, аніж у договорі простого товариства. Укладення засновницького договору спрямоване на створення нового суб'єкта права, за результатами діяльності якого учасники можуть отримувати певний майновий зиск.

Учасниками засновницького договору, за загальним правилом, можуть бути фізичні та юридичні особи, а також публічно-правові утворення. Однак у низці випадків закон встановлює спеціальні вимоги до суб'єктного складу договорів про створення окремих видів юридичних осіб. Наприклад, засновницький договір про створення повного товариства вправі укладати тільки особи (як фізичні, так і юридичні), зареєстровані у встановленому законом порядку як суб'єкти підприємницької діяльності.

До істотних умов засновницького договору належать вимоги стосовно зобов'язань учасників щодо створення товариства, порядку їх спільної діяльності щодо його створення, умови про передання товариству майна учасників, якщо додаткові вимоги щодо змісту засновницького договору не

встановлено ЦК або іншим законом (ст. 88 ЦК). Однак при створенні окремих товариств законодавством може бути встановлено спеціальні істотні умови. Це зумовлено організаційно-правовою формою створюваної юридичної особи. Наприклад, для засновницького договору про створення повного товариства істотними умовами, крім передбачених ст. 88 ЦК України, є умови про розмір та склад складеного капіталу товариства; розмір та порядок зміни часток кожного з учасників у складеному капіталі; розмір, склад та строки внесення ними вкладів (ст. 120 ЦК).

Засновницький договір про створення командитного товариства має містити умови про розмір та склад складеного капіталу товариства; розмір та порядок зміни часток кожного з повних учасників у складеному капіталі; сукупний розмір вкладів учасників (ст. 134 ЦК), а також умови передбачені ст. 88 ЦК.

Щодо товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю, то ст. 142 ЦК використовує поняття "договір про заснування товариства з обмеженою відповідальністю", який за своєю суттю є засновницьким. Зокрема, до істотних умов такого договору віднесено умови про порядок заснування товариства, умови здійснення спільної діяльності щодо створення товариства, розмір статутного капіталу, частку в статутному капіталі кожного з учасників, строки та порядок внесення вкладів та інші умови.

Особливості укладання договорів , які направлені на досягнення загальної мети для усіх учасників.

Засновницький договір, як один із установчих документів, укладають у письмовій формі, його вважають укладеним із моменту досягнення згоди між його учасниками за всіма істотними умовами. Обов'язковою умовою укладення договору є його підписання сторонами.

До основних прав учасників товариства належать:

1) право брати участь в управлінні товариством у порядку, визначеному в установчому документі, крім випадків, встановлених законом;

2) право брати участь у розподілі прибутку товариства та одержувати його частину (дивіденди);

3) право виходу у встановленому порядку з товариства;

4) право здійснювати відчуження часток у статутному (складеному) капіталі товариства, цінних паперів, що засвідчують участь у товаристві, у порядку, встановленому законом;

5) одержувати інформацію про діяльність товариства у порядку, встановленому установчим документом (ст. 116 ЦК).

Основними обов'язками учасників товариства є:

1) додержуватися установчого документа товариства та виконувати рішення загальних зборів;

2) виконувати свої зобов'язання перед товариством, у тому числі пов'язані з майновою участю, а також робити вклади у розмірі, в порядку та засобами, що передбачено установчим документом;

3) не розголошувати комерційну таємницю та конфіденційну інформацію про діяльність товариства;

4) брати участь у розподілі витрат та збитків, а також нести відповідальність перед третіми особами в порядку, передбаченому законодавством (ст.ст. 117 і 123 ЦК).

Зміна чи розірвання засновницького договору до моменту реєстрації товариства здійснюється на загальних підставах, у силу норм ст.ст. 516—523, 598—609 ЦК.

Зміна у складі учасників договору відбувається в разі виходу, виключення чи вибуття учасника (ст.ст. 125—131 ЦК).

Учасник товариства за загальним правилом може вийти з нього незалежно від згоди інших учасників. Однак законом може бути встановлено порядок виходу з товариства. Зокрема, учасник повного товариства, яке було створено на невизначений строк, може у будь-який момент вийти з товариства, заявивши про це не пізніше, ніж за 3 місяці до фактичного виходу із товариства. Достроковий вихід учасника з повного товариства, що засновано на певний строк, допускається лише з товариства з обмеженою відповідальністю.

Законом передбачено випадки, коли особа може втратити право участі у товаристві. Згідно зі ст. 149 ЦК, звернення стягнення на частку в статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю припиняє його участь у товаристві.

Зміна учасників відбувається також у разі відчуження учасником своєї частки третім особам, або ж у разі, якщо частка переходить правонаступникові юридичної особи (при реорганізації) чи спадкоємцеві фізичної особи (ст.ст. 129 і 148 ЦК).

Припинення засновницького договору відбувається внаслідок ліквідації створеної на основі нього юридичної особи або в разі визнання договору недійсним. Визнання засновницького договору недійсним має наслідком визнання недійсним факту державної реєстрації юридичної особи та ліквідацію останньої.

Засновницький договір повного товариства.

Стаття 120. Засновницький договір повного товариства

Повне товариство створюється і діє на підставі засновницького договору. Засновницький договір підписується всіма його учасниками.

Засновницький договір повного товариства крім відомостей, передбачених статтею 88 цього Кодексу, має містити відомості про: розмір та склад складеного капіталу товариства; розмір та порядок зміни часток кожного з учасників у складеному капіталі; розмір, склад та строки внесення ними вкладів.

Процедура створення повного товариства не встановлює необхідності наявності статуту як внутрішнього корпоративного документа товариства, що регулює, в основному, питання створення й компетенції органів керування й контролю над діяльністю товариства. Це пояснюється тим, що кожний з учасників може діяти від імені товариства, таким чином відпадає необхідність у формуванні структури керування товариством, У зв'язку з відсутністю статуту до змісту установчого договору повного товариства висувається ряд додаткових вимог. Так, крім загальних положень, зазначених у ст. 88 ЦК, обов'язковими є вказівки, що стосуються: найменування юридичної особи, її місцезнаходження, адреси, визначення зобов'язання учасників створити товариство, порядку їхньої загальної діяльності по створенню товариства, умов передачі товариству майна учасників, мети створення товариства. У ньому також визначаються майно, що передається товариству, необхідне для досягнення його мети, структура керування. Також необхідно вказати інформацію про розмір і склад складеного капіталу, розмір і порядок зміни частки кожного з учасників у складеному капіталі, розмір, склад та строки внесення учасниками своїх внесків для формування часток у складеному капіталі. Установчий договір повинен містити всі необхідні положення про формування й використання складеного капіталу товариства, а також повинен регулювати відносини учасників при їх участі в спільних справах товариства, наслідки виходу або виключення учасника товариства, порядок припинення товариства й т. п. Договір про створення повного товариства повинен бути обов'язково укладений у письмовому вигляді й підписаний всіма учасниками. Доцільно також його нотаріальне посвідчення, незважаючи на те, що закон прямо не вимагає цього. Зазначені формальні умови укладання договору про створення повного товариства необхідні для захисту інтересів третіх осіб і також мають значення для чіткого закріплення й визначення прав та обов'язків учасників товариства й контрагентів. Нотаріальна форма установчого договору гарантує законність і гласність зареєстрованих відносин учасників. Повне товариство набуває права юридичної особи з моменту його державної реєстрації й внесення в Єдиний державний реєстр підприємств та організацій України відповідно до процедури, встановленої чинним законодавством.

Засновницький договір командитного товариства.

Стаття 134. Засновницький договір командитного товариства

Командитне товариство створюється і діє на підставі засновницького договору. Засновницький договір підписується усіма повними учасниками

Засновницький договір командитного товариства крім відомостей, передбачених статтею 88 цього Кодексу, має містити відомості про: розмір та склад складеного капіталу товариства; розмір та порядок зміни часток

кожного з повних учасників у складеному капіталі; сукупний розмір вкладів вкладників.

Якщо внаслідок виходу, виключення чи вибуття у командитному товаристві залишився один повний учасник, засновницький договір переоформляється в одноособову заяву, підписану повним учасником. Якщо командитне товариство створюється одним повним учасником, то установчим документом є одноособова заява (меморандум), яка містить усі відомості, встановлені цією статтею для командитного товариства.

Особливістю установчих документів командитного товариства є те, що, на відміну від акціонерного товариства й товариства з обмеженою відповідальністю, командитне товариство діє на підставі тільки установчого договору. Це пов'язано, насамперед, з тим, що в статуті акціонерного товариства або товариства з обмеженою відповідальністю закріплюються норми, пов'язані з діяльністю товариства, як особливого суб'єкта господарських правовідносин. Що стосується командитного товариства, то під діяльністю такого товариства розуміється діяльність його повних учасників. Тому закріплення якихось положень відносно, наприклад, органів керування товариства, які звичайно містяться в статуті, у командитному товаристві не потрібно. Установчий договір командитного товариства підписується тільки повними учасниками, вкладники в установчому договорі участі не приймають. Ця обставина є важливою у зв'язку з тим, що зобов'язальні правовідносини вкладників виникають тільки із самим товариством, а не з його повними учасниками. Крім того, вихід із товариства вкладника не вимагає внесення змін в установчий договір, що, у свою чергу, не вимагає додаткової державної реєстрації цих змін.

В установчому договорі командитного товариства, крім визначення зобов'язань повних учасників створити товариство, порядку їхньої загальної діяльності по його створенню й умов передачі товариству майна учасників, обов'язково повинні бути визначені: розмір і склад складеного капіталу товариства; розмір і порядок зміни частин кожного з повних учасників у складеному капіталі; сукупний розмір внесків вкладників.

Особливо варто підкреслити ту обставину, що в дійсній статті не зазначено, яким чином вкладники впливають на створення командитного товариства, а також яким чином повинні бути закріплені в установчому договорі їхні внески в створене товариство. Це питання є принциповим у зв'язку з тим, що без закріпленої волі вкладників відносно створення командитного товариства, а також у випадку відсутності їхніх внесків, саме товариство не може бути створено. Відсутність документів, що підтверджують цю обставину, призведе до неможливості державної реєстрації командитного товариства.

Крім того, внаслідок укладення установчого договору між повними учасниками, виникають права (наприклад, на одержання частини прибутку) і обов'язки (наприклад, внесення своєї частини у фонд створеного командитного товариства) у вкладників. Таким чином, згода вкладників при створенні командитного товариства є дуже важливою. Підтвердженням волевиявлення вкладників щодо вступу в командитне товариство може бути, наприклад, письмова заява, у якій повинні бути зазначені бажання вступити в товариство, і визначений внесок в установчий фонд товариства. Крім того, у зв'язку з тим, що деякі положення установчого договору стосуються змін прав та обов'язків вкладників, ці положення не можуть бути змінені шляхом простого внесення змін в установчий договір без одержання згоди вкладників. Ще однією особливістю правового положення командитного товариства відповідно до цієї статті є закріплення положення, яке стосується випадків виходу із товариства повних учасників і залишення тільки одного повного учасника. Оскільки договір є, як мінімум, двосторонньою угодою, у цьому випадку установчий договір втрачає свою сутність. Тому встановлюється можливість переоформлення установчого договору в одноособову заяву (меморандум). Закріплення даного положення, насамперед, захищає права вкладників від одноособового волевиявлення будь-кого з повних учасників. Крім того, встановлюється також право створення командитного товариства повним учасником одноособово. У цьому випадку одноособова заява здобуває статус установчого документа, тому повинна містити всі реквізити, встановлені чинним Кодексом для установчого договору командитного товариства.

Договір про заснування товариства з обмеженою відповідальністю.

Стаття 142. Договір про заснування товариства з обмеженою відповідальністю

1. Якщо товариство з обмеженою відповідальністю засновується кількома особами, ці особи у разі необхідності визначити взаємовідносини між собою щодо створення товариства укладають договір у письмовій формі, який встановлює порядок заснування товариства, умови здійснення спільної діяльності щодо створення товариства, розмір статутного капіталу, частку у статутному капіталі кожного з учасників, строки та порядок внесення вкладів та інші умови.

2. Договір про заснування товариства з обмеженою відповідальністю не є установчим документом. Подання цього договору при державній реєстрації товариства не є обов'язковим.

Чинний ЦК закріплює новий підхід до визначення установчих документів товариства з обмеженою відповідальністю. На відміну від ст. 4 Закону України

«Про господарські товариства», яка кваліфікує договір про створення товариства як установчий документ, ст. 142 ЦК розглядає його як акт, що створює правові наслідки виключно для його учасників.

Зазначений договір укладається у письмовій формі і виконує функції регулятора взаємовідносин між учасниками товариства (за умови, що їх декілька). Зокрема, у договорі про створення товариства регламентуються питання про розмір статутного капіталу, частку у статутному капіталі кожного з учасників, порядок внесення вкладів учасниками, а також інші умови, узгоджені сторонами та пов'язані передусім із порядком створення товариства. За своєю природою цей договір є угодою про сумісну діяльність, мета якої — створення самостійної юридичної особи.

Після державної реєстрації юридичної особи договір про її створення, укладений засновниками, автоматично не припиняється. Договір про заснування товариства може бути припинений на загальних підставах, передбачених законом або визначених самими засновниками в договорі.

Договір про заснування товариства юридично закріплює склад його засновників (кількісний та персональний), майнові та організаційно-правові засади товариства, основні права та обов'язки учасників. Цей договір є консенсуальним та багатостороннім, на нього поширюються основні положення, передбачені у Книзі п'ятій цього Кодексу.

Оскільки договір про заснування товариства з обмеженою відповідальністю не належить до установчих документів, його подання при здійсненні державної реєстрації товариства як юридичної особи до органів, що здійснюють цю реєстрацію, не передбачається. Це правило, закріплене у ч. 2 ст. 142 ЦК, підкреслює внутрішній (локальний) характер договору про заснування товариства.

Договір про створення акціонерного товариства.

Стаття 153. Створення акціонерного товариства.

1. Акціонерне товариство може бути створене юридичними та (або) фізичними особами, а також державою в особі уповноваженого органу, територіальною громадою в особі уповноваженого органу.

2. Якщо акціонерне товариство створюється кількома особами, вони укладають між собою договір, який визначає порядок здійснення ними спільної діяльності щодо створення товариства.

Цей договір не є установчим документом товариства.

Договір про створення акціонерного товариства укладається в письмовій формі, а якщо товариство створюється фізичними особами, договір підлягає нотаріальному посвідченню.

3. Особи, що створюють акціонерне товариство, несуть солідарну відповідальність за зобов'язаннями, що виникли до державної реєстрації товариства.

Акціонерне товариство відповідає за зобов'язаннями учасників, пов'язаними з його створенням, лише у разі наступного схвалення їх дій загальними зборами акціонерів.

4. Акціонерне товариство може бути створене однією особою чи може складатися з однієї особи у разі придбання одним акціонером усіх акцій товариства. Відомості про це підлягають реєстрації і опублікуванню для загального відома.

Акціонерне товариство не може мати єдиним учасником інше підприємницьке товариство, учасником якого є одна особа.

5. Порядок і строки вчинення дій щодо створення акціонерного товариства, у тому числі порядок проведення установчих зборів та їхня компетенція, встановлюються законом.

Для створення акціонерного товариства необхідно надати такі документи:

1) Якщо до складу засновників входить фізична особа:

- копії паспорта громадянина України (для фізичних осіб – резидентів) або копія паспорта/паспортного документа/ (для фізичних осіб – нерезидентів) та копія документа про присвоєння ідентифікаційного номера згідно з державним реєстром фізичних осіб – платників податків (за наявності);
- декларація про доходи і майно за період, у якому отримано дохід, який є джерелом здійснення внеску до статутного капіталу (по кожному із засновників).
- нотаріально посвідчену довіреність від кожного із засновників на представників нашої компанії.

2) Якщо до складу засновників входить юридична особа:

- копія свідоцтва про державну реєстрацію засновника;
- копія статуту;
- копія довідки з Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України (довідки «статистики»);
- копія паспорта, довідки про ідентифікаційний номер керівника (директора) засновника та документи, що підтверджують його повноваження;
- виписку з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, чинну на дату подання документів для реєстрації випуску акцій, та довідку про взяття на облік в податковій інспекції за формою 4—ОПП (у разі наявності серед засновників товариства юридичних осіб-резидентів, подаються

по кожному із засновників), або копія легалізованого витягу з торговельного, банківського або судового реєстру або реєстраційного посвідчення місцевого органу влади іноземної держави про реєстрацію юридичної особи-нерезидента, засвідчену нотаріально;

-проміжна фінансова звітність за звітний період, що передував кварталу, в якому подаються документи для реєстрації випуску акцій, у складі балансу та звіту про фінансові результати (окремо по кожному із засновників);

-аудиторський висновок та довідка про фінансовий стан у разі наявності засновників товариства – юридичних осіб (окремо по кожному із таких засновників);

-аудиторський висновок щодо спроможності засновника – юридичної особи сплатити внески до статутного капіталу товариства (окремо по кожному із засновників);

3) Додатково потрібно визначитися щодо:

-типу акціонерного товариства;

-назви акціонерного товариства;

-адреси місцезнаходження товариства.

Для цього необхідно або надати документ, що підтверджує право використання певного приміщення (наприклад, договір оренди, купівлі-продажу, свідоцтво про право власності).

-видів діяльності, які буде здійснювати товариство. Визначити види діяльності особа може як самостійно

-мети діяльності;

-персонального складу органів управління;

-розміру статутного капіталу;

-виду акцій;

-кількості та номінальної вартості акцій;

-порядку формування статутного капіталу;

-розподілу статутного капіталу між засновниками.

Лекція 9 (2 год.) Господарські договори

1. Поняття господарського договору. Істотні умови господарського договору. Загальний порядок укладання господарського договору. Особливості порядку укладання попереднього господарського договору. Порядок змін та розірвання господарського договору.

2. Окремі види господарських договорів.

Договір поставки.

Договір енергопостачання.

Договір лізингу.

Агентський договір.

Договір підяду на капітальне будівництво.

Поняття господарського договору.

Поняття "господарський договір" законодавством України не визначене. Стаття 173 ГК України лише дає загальне визначення господарського зобов'язання - ним визнається зобов'язання, що виникає між суб'єктом господарювання та іншим учасником (учасниками) відносин у сфері господарювання з підстав, передбачених ГК України, в силу якого один суб'єкт (зобов'язана сторона, у тому числі боржник) зобов'язаний вчинити певну дію господарського чи управлінсько-господарського характеру на користь іншого суб'єкта (виконати роботу, передати майно, сплатити гроші, надати інформацію тощо), або утриматися від певних дій, а інший суб'єкт (управлена сторона, у тому числі кредитор) має право вимагати від зобов'язаної сторони виконання її обов'язку. Також у ст. 179 ГК України міститься визначення господарсько-договірних зобов'язань як майново-господарських зобов'язань, що виникають між суб'єктами господарювання або між суб'єктами господарювання і не господарюючими суб'єктами - юридичними особами на підставі господарських договорів.

Зважаючи на те, що господарський договір є різновидом цивільно-правової угоди, тобто - за своєю юридичною природою - є погодженою дією двох або більше сторін, спрямованою на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків (ст.ст. 202, 626 ЦК України), на нього поширюються загальні положення гл. 16, глав 47-53 та інші положення ЦК України щодо угод (зобов'язань) у разі, якщо вони не суперечать положенням господарського законодавства України. Підтвердженням цього є ч. 7 ст. 179 ГК України, відповідно до якої господарські договори укладаються за правилами, встановленими ЦК України з урахуванням особливостей, передбачених ГК України, іншими нормативно-правовими актами щодо окремих видів договорів. Поняття господарського договору виступає у двох аспектах: 1) під поняттям "договір" розуміються правовідносини, що виникають із договору як юридичного акта; 2) мається на увазі правовий документ, яким зафіксовано виникнення договірної зобов'язання з волі його учасників.

Господарський договір опосередковує відносини (конкретніше, як йшлося вище, - зобов'язання), що виникають між суб'єктами господарювання або між суб'єктами господарювання і не господарюючими суб'єктами - юридичними особами, а також органами державної влади, органами місцевого самоврядування, наділеними господарською компетенцією. Іншими словами, характерною ознакою господарського договору є те, що він укладається між суб'єктами господарської (в тому числі підприємницької) діяльності або між одним чи декількома такими особами і не господарюючою юридичною особою, в тому числі органами влади. Зобов'язання майнового характеру, що виникають між суб'єктами господарювання та не господарюючими суб'єктами - громадянами, не є господарськими і регулюються іншими актами законодавства (ч. 3 ст. 175 ГК України).

Укладення господарських договорів між суб'єктами господарської (підприємницької) діяльності зумовлює необхідність набуття ними цього статусу шляхом їх державної реєстрації.

Проте вищевказаним не обмежуються ознаки господарських договорів. Окрім суб'єктного складу такого договору, важливе значення має його предмет. Ним, як йшлося вище, є майново-господарські зобов'язання сторін, необхідність оформлення яких зумовлює існування господарського договору.

Згідно з ч. 1 ст. 175 ГК України майново-господарськими визнаються цивільно-правові зобов'язання, що виникають між учасниками господарських відносин при здійсненні господарської діяльності, в силу яких зобов'язана сторона повинна вчинити певну господарську дію на користь другої сторони або утриматися від певної дії, а управнена сторона має право вимагати від зобов'язаної сторони виконання її обов'язку. Господарським зобов'язання, відповідно, стає у разі, коли воно виникає з приводу чи у зв'язку зі здійсненням суб'єктами господарської (зокрема підприємницької) діяльності, ознаки якої наводяться у ст. 3 (ст. 42) ГК України.

Таким чином, господарським є договір, укладений між суб'єктами господарської (в тому числі підприємницької) діяльності або між одним чи декількома такими особами і не господарюючою юридичною особою з приводу чи у зв'язку зі здійсненням ними господарської (зокрема підприємницької) діяльності.

Виникає питання про правомірність віднесення до господарських категорії договорів, що безпосередньо не є господарською діяльністю, проте укладаються в зв'язку зі здійсненням такої діяльності. Наприклад, суб'єкт підприємницької діяльності укладає договір оренди вільного приміщення, що належить іншому суб'єкту підприємницької діяльності, для розміщення в ньому свого офісу. Для орендаря наявність офісу виступає необхідною передумовою здійснення власної підприємницької діяльності, метою якої є отримання прибутку. Орендодавець, в свою чергу, отримує від здачі в оренду приміщення доход, який, за вирахуванням суми валових витрат та суми амортизаційних відрахувань, також стає його прибутком.

Такий договір не можна вважати господарським. Власне використання офісу (розміщення в ньому меблів, оргтехніки, знаходження директора і персоналу) ще не є діяльністю, що підпадає під ознаки підприємницької. Це є діяльністю для задоволення власних потреб суб'єкта підприємницької діяльності (якщо, звичайно, орендар не займається виставковою діяльністю і вищенаведене розміщення майна в орендованому приміщенні не проводиться в межах його основної діяльності), що, в свою чергу, як вірно зазначається в юридичній літературі, не може вважатися предметом господарського договору. Для орендодавця договір також не буде вважатися господарським, за винятком випадків, коли така діяльність проводиться систематично (систематична здача в оренду приміщення для проведення виставок).

Законодавством встановлений і специфічний орган, який вирішує спори, що виникають із господарських відносин, - господарський суд. Так, відповідно до ст. 1 Господарського процесуального кодексу України підприємства, установи,

організації, інші юридичні особи (у тому числі іноземні), громадяни, які здійснюють підприємницьку діяльність без створення юридичної особи і в установленому порядку набули статусу суб'єкта підприємницької діяльності, мають право звертатися до господарського суду згідно з встановленою підвідомчістю господарських справ за захистом своїх порушених або оспорюваних прав і охоронюваних законом інтересів, а також для вжиття заходів, спрямованих на запобігання правопорушенням. У випадках, передбачених законодавчими актами України, до господарського суду мають право також звертатися державні та інші органи, громадяни, що не є суб'єктами підприємницької діяльності.

Стаття 179. Загальні умови укладання договорів, що породжують господарські зобов'язання

1. Майново-господарські зобов'язання, які виникають між суб'єктами господарювання або між суб'єктами господарювання і негосподарюючими суб'єктами - юридичними особами на підставі господарських договорів, є господарсько-договірними зобов'язаннями.
2. Кабінет Міністрів України, уповноважені ним органи виконавчої влади можуть рекомендувати суб'єктам господарювання орієнтовні умови господарських договорів (примірні договори), а у визначених законом випадках - затверджувати типові договори.
3. Укладення господарського договору є обов'язковим для сторін, якщо він заснований на державному замовленні, виконання якого є обов'язком для суб'єкта господарювання у випадках, передбачених законом, або існує пряма вказівка закону щодо обов'язковості укладення договору для певних категорій суб'єктів господарювання чи органів державної влади або органів місцевого самоврядування.
4. При укладенні господарських договорів сторони можуть визначати зміст договору на основі:
 - вільного волевиявлення, коли сторони мають право погоджувати на свій розсуд будь-які умови договору, що не суперечать законодавству;
 - примірного договору, рекомендованого органом управління суб'єктам господарювання для використання при укладенні ними договорів, коли сторони мають право за взаємною згодою змінювати окремі умови, передбачені примірним договором, або доповнювати його зміст;
 - типового договору, затвердженого Кабінетом Міністрів України, чи у випадках, передбачених законом, іншим органом державної влади, коли сторони не можуть відступати від змісту типового договору, але мають право конкретизувати його умови;
 - договору приєднання, запропонованого однією стороною для інших можливих суб'єктів, коли ці суб'єкти у разі вступу в договір не мають права наполягати на зміні його змісту.
5. Зміст договору, що укладається на підставі державного замовлення, повинен відповідати цьому замовленню.

6. Суб'єкти господарювання, які забезпечують споживачів, зазначених у частині першій цієї статті, електроенергією, зв'язком, послугами залізничного та інших видів транспорту, а у випадках, передбачених законом, також інші суб'єкти зобов'язані укладати договори з усіма споживачами їхньої продукції (послуг). Законодавством можуть бути передбачені обов'язкові умови таких договорів.
7. Господарські договори укладаються за правилами, встановленими Цивільним кодексом України з урахуванням особливостей, передбачених цим Кодексом, іншими нормативно-правовими актами щодо окремих видів договорів.

Стаття 180. Істотні умови господарського договору

1. Зміст господарського договору становлять умови договору, визначені угодою його сторін, спрямованою на встановлення, зміну або припинення господарських зобов'язань, як погоджені сторонами, так і ті, що приймаються ними як обов'язкові умови договору відповідно до законодавства.
2. Господарський договір вважається укладеним, якщо між сторонами у передбачених законом порядку та формі досягнуто згоди щодо усіх його істотних умов. Істотними є умови, визнані такими за законом чи необхідні для договорів даного виду, а також умови, щодо яких на вимогу однієї із сторін повинна бути досягнута згода.
3. При укладенні господарського договору сторони зобов'язані у будь-якому разі погодити предмет, ціну та строк дії договору.
4. Умови про предмет у господарському договорі повинні визначати найменування (номенклатуру, асортимент) та кількість продукції (робіт, послуг), а також вимоги до їх якості. Вимоги щодо якості предмета договору визначаються відповідно до обов'язкових для сторін нормативних документів, зазначених у статті 15 цього Кодексу, а у разі їх відсутності - в договірному порядку, з додержанням умов, що забезпечують захист інтересів кінцевих споживачів товарів і послуг.
5. Ціна у господарському договорі визначається в порядку, встановленому цим Кодексом, іншими законами, актами Кабінету Міністрів України. За згодою сторін у господарському договорі може бути передбачено доплати до встановленої ціни за продукцію (роботи, послуги) вищої якості або виконання робіт у скорочені строки порівняно з нормативними.
6. У разі визнання погодженої сторонами в договорі ціни такою, що порушує вимоги антимонопольно-конкурентного законодавства, антимонопольний орган має право вимагати від сторін зміни умови договору щодо ціни.
7. Строком дії господарського договору є час, впродовж якого існують господарські зобов'язання сторін, що виникли на основі цього договору. На зобов'язання, що виникли у сторін до укладення ними господарського договору, не поширюються умови укладеного договору, якщо договором не передбачено інше. Закінчення строку дії господарського договору не звільняє сторони від відповідальності за його порушення, що мало місце під час дії договору.

Стаття 181. Загальний порядок укладання господарських договорів

1. Господарський договір за загальним правилом викладається у формі єдиного документа, підписаного сторонами та скріпленого печатками. Допускається укладення господарських договорів у спрощений спосіб, тобто шляхом обміну листами, факсограмами, телеграмами, телефонограмами тощо, а також шляхом підтвердження прийняття до виконання замовлень, якщо законом не встановлено спеціальні вимоги до форми та порядку укладення даного виду договорів.
2. Проект договору може бути запропонований будь-якою з сторін. У разі якщо проект договору викладено як єдиний документ, він надається другій стороні у двох примірниках.
3. Сторона, яка одержала проект договору, у разі згоди з його умовами оформляє договір відповідно до вимог частини першої цієї статті і повертає один примірник договору другій стороні або надсилає відповідь на лист, факсограму тощо у двадцятиденний строк після одержання договору.
4. За наявності заперечень щодо окремих умов договору сторона, яка одержала проект договору, складає протокол розбіжностей, про що робиться застереження у договорі, та у двадцятиденний строк надсилає другій стороні два примірники протоколу розбіжностей разом з підписаним договором.
5. Сторона, яка одержала протокол розбіжностей до договору, зобов'язана протягом двадцяти днів розглянути його, в цей же строк вжити заходів для врегулювання розбіжностей з другою стороною та включити до договору всі прийняті пропозиції, а ті розбіжності, що залишились неврегульованими, передати в цей же строк до суду, якщо на це є згода другої сторони.
6. У разі досягнення сторонами згоди щодо всіх або окремих умов, зазначених у протоколі розбіжностей, така згода повинна бути підтверджена у письмовій формі (протоколом узгодження розбіжностей, листами, телеграмами, телетайпограмами тощо).
7. Якщо сторона, яка одержала протокол розбіжностей щодо умов договору, заснованого на державному замовленні або такого, укладення якого є обов'язковим для сторін на підставі закону, або сторона - виконавець за договором, що в установленому порядку визнаний монополістом на певному ринку товарів (робіт, послуг), яка одержала протокол розбіжностей, не передасть у зазначений двадцятиденний строк до суду розбіжності, що залишились неврегульованими, то пропозиції другої сторони вважаються прийнятими.
8. У разі якщо сторони не досягли згоди з усіх істотних умов господарського договору, такий договір вважається неукладеним (таким, що не відбувся). Якщо одна із сторін здійснила фактичні дії щодо його виконання, правові наслідки таких дій визначаються нормами Цивільного кодексу України.

Стаття 182. Особливості укладання попередніх договорів

1. За попереднім договором суб'єкт господарювання зобов'язується у певний строк, але не пізніше одного року з моменту укладення попереднього договору,

укласти основний господарський договір на умовах, передбачених попереднім договором.

2. Попередній договір повинен містити умови, що дозволяють визначити предмет, а також інші істотні умови основного договору. До укладення попередніх договорів не застосовується загальний порядок укладення господарських договорів.

3. У разі якщо сторона, яка уклала попередній договір, одержавши проект договору від іншої сторони, ухиляється від укладення основного договору, друга сторона має право вимагати укладення такого договору в судовому порядку.

4. Зобов'язання укласти основний договір, передбачене попереднім договором, припиняється, якщо до закінчення строку, в який сторони мають укласти основний договір, одна із сторін не надішле проект такого договору другій стороні.

5. Відносини щодо укладення попередніх договорів регулюються Цивільним кодексом України з урахуванням особливостей, передбачених цим Кодексом.

6. Угода сторін про наміри (протокол про наміри тощо) не визнається попереднім договором і не породжує юридичних наслідків.

Стаття 183. Особливості укладання господарських договорів за державним замовленням

1. Договори за державним замовленням укладаються між визначеними законом суб'єктами господарювання - виконавцями державного замовлення та державними замовниками, що уповноважені від імені держави укладати договори (державні контракти), в яких визначаються господарські зобов'язання сторін та регулюються відносини замовника з виконавцем щодо виконання державного замовлення.

2. Держава в особі Кабінету Міністрів України виступає гарантом за зобов'язаннями державних замовників.

3. Укладення сторонами договору за державним замовленням (державного контракту) здійснюється в порядку, передбаченому статтею 181 цього Кодексу, з урахуванням особливостей, передбачених законодавством. Державний контракт укладається шляхом підписання сторонами єдиного документа.

4. Ухилення від укладення договору за державним замовленням є порушенням господарського законодавства і тягне за собою відповідальність, передбачену цим Кодексом та іншими законами. Спори, пов'язані з укладенням договору за державним замовленням, в тому числі при ухиленні від укладення договору однієї або обох сторін, вирішуються в судовому порядку.

5. Виконавець державного замовлення звільняється від обов'язку укладення державного контракту на умовах, визначених державним замовленням, у разі визнання в судовому порядку державного замовлення недійсним.

Стаття 184. Особливості укладання господарських договорів на основі вільного волевиявлення сторін, примірних і типових договорів

1. При укладенні господарського договору на основі вільного волевиявлення сторін проект договору може бути розроблений за ініціативою будь-якої із сторін у строки, погоджені самими сторонами.
2. Укладення договору на основі вільного волевиявлення сторін може відбуватися у спрощений спосіб або у формі єдиного документа, з додержанням загального порядку укладення договорів, встановленого статтею 181 цього Кодексу.
3. Укладення господарських договорів на основі примірних і типових договорів повинно здійснюватися з додержанням умов, передбачених статтею 179 цього Кодексу, не інакше як шляхом викладення договору у вигляді єдиного документа, оформленого згідно з вимогами статті 181 цього Кодексу та відповідно до правил, встановлених нормативно-правовими актами щодо застосування примірного або типового договору.

Стаття 188. Порядок зміни та розірвання господарських договорів

1. Зміна та розірвання господарських договорів в односторонньому порядку не допускаються, якщо інше не передбачено законом або договором.
2. Сторона договору, яка вважає за необхідне змінити або розірвати договір, повинна надіслати пропозиції про це другій стороні за договором.
3. Сторона договору, яка одержала пропозицію про зміну чи розірвання договору, у двадцятиденний строк після одержання пропозиції повідомляє другу сторону про результати її розгляду.
4. У разі якщо сторони не досягли згоди щодо зміни (розірвання) договору або у разі неодержання відповіді у встановлений строк з урахуванням часу поштового обігу, заінтересована сторона має право передати спір на вирішення суду.
5. Якщо судовим рішенням договір змінено або розірвано, договір вважається зміненим або розірваним з дня набрання чинності даним рішенням, якщо іншого строку набрання чинності не встановлено за рішенням суду.

Окремі види господарських договорів.

Договір поставки.

Предметом договору поставки, за визначенням, є товар. Стаття 266 ГК України уточнює, що предметом поставки є визначені родовими ознаками продукція, вироби з найменуванням, зазначеним у стандартах, технічних умовах, документації до зразків (еталонів), преїскурантах чи товарознавчих довідниках. Предметом поставки можуть бути також продукція, вироби, визначені індивідуальними ознаками.

Визначення поняття "продукція" дається в Законі України від 14 січня 2000 р. № 1393-ХІУ "Про вилучення з обігу, переробку, утилізацію, знищення або подальше використання неякісної та небезпечної продукції". Згідно зі ст. 2 цього Закону продукцією вважається будь-яка продукція (товари) вітчизняного виробництва або імпортована на митну територію України, призначена для споживання та (або) виробництва іншої продукції, у тому числі напівфабрикати і сировина, а також матеріали, які використовуються у процесі її виробництва,

зберігання, транспортування, реалізації, пакування та маркування. Більш розгорнуте тлумачення поняття "продукції" міститься в Законі України "Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти", за ст. 1 якого до неї належить продукція будь-якого виду та призначення, у тому числі сировина, вироби, устаткування, технології, предмети у твердому, рідкому, газоподібному стані, включаючи електроенергію, а також послуги, пов'язані з поставкою товарів, якщо їх вартість не перевищує вартості самих товарів. На відміну від договору купівлі-продажу, предметом поставки є товар, призначений для ведення підприємницької діяльності чи іншої діяльності, яка не пов'язана з особистим споживанням. Відповідно до своєї природи предметом поставки не можуть бути цінні папери (хоча ч. 2 ст. 5 Закону України від 10 грудня 1997 р. № 710/97-ВР "Про Національну депозитарну систему та особливості електронного обігу цінних паперів в Україні" вже передбачає таку можливість), грошові кошти та майнові права. Згідно зі ст. 712 ЦК України відповідна продукція передається "у власність". Проте зважаючи на те, що майно може набуватися державними або комунальними підприємствами, зокрема, за договорами поставки, воно може передаватися їм не у власність, а у повне господарське відання або оперативне управління.

Сторонами договору поставки є постачальник і покупець. Згідно із ч. 3 ст. 265 ГК України ними можуть бути господарські організації, а також фізичні особи - суб'єкти підприємницької діяльності (п. 1-2 ч. 2 ст. 55 ГК України). Договір купівлі-продажу, в свою чергу, може бути укладений між будь-якими суб'єктами - як між юридичними особами, так і між або за участю громадян. Постачальником товару може бути як його виготовлювач, так і посередницька організація, яка реалізує товари. Покупцем виступає суб'єкт, який одержує товар для виробничого споживання чи для наступної реалізації громадянам-споживачам.

Постачальник передає замовникові продукцію в обумовлені строки. Строк є істотною умовою договору поставки. Згідно зі ст. 267 ГК України договір поставки може бути укладений на 1 рік, на строк більше 1 року (довгостроковий договір) або на інший строк, визначений угодою сторін. Якщо в договорі строк його дії не визначений, він вважається укладеним на 1 рік. Особливістю договору поставки є також те, що укладення договору і передача товару не збігаються в часі; остання, як правило, має відбуватися пізніше. Товар, що його належить поставити, до часу оформлення договору може бути відсутнім у натурі. Якщо в довгостроковому договорі кількість поставки визначена лише на рік або менший строк, у договорі повинен бути передбачений порядок погодження сторонами строків поставки на наступні періоди до закінчення строку дії договору. Якщо такий порядок не передбачений, договір вважається укладеним на 1 рік (ч. 3 ст. 267 ЦК України). Покупець зобов'язаний прийняти продукцію, що була поставлена. Проте ГК України, загальні положення ЦК України, а також положення про поставки передбачають підстави відмови покупця від прийняття продукції. Наприклад, ч. 5 ст. 268 ГК України передбачено право покупця відмовитися від прийняття і оплати товарів у разі, якщо вони більш низької якості, ніж вимагається

стандартом, технічними умовами чи зразком (еталоном), а якщо товари уже оплачені покупцем, - вимагати повернення сплаченої суми. Проте якщо продукція виявиться такою, що не відповідає умовам договору, покупець має право відмовитися від неї на підставі загальних положень ч. 2 ст. 678 ЦК України.

Покупець також має право відмовитися від прийняття товару у разі неуконплектування продукції, що виявилася некомплектною, в установленій за погодженням сторін строк (ч. 3 ст. 270 ГК України); у разі поставки продукції в асортименті, що не відповідає умовам договору поставки, тощо (ч. 1 ст. 672 ЦК України); у разі передання продукції без тари та (або) упаковки чи в неналежних тарі та (або) упаковці (ст. 686 ЦК України) тощо. Порядок приймання продукції за кількістю визначено Інструкцією про порядок приймання продукції виробничо-технічного призначення і товарів народного споживання за кількістю, затв. постановою Держарбітражу при Раді Міністрів СРСР від 15 червня 1965 р. № П-6. Приймання продукції, що поставляється без тари, у відкритій тарі, а також приймання за вагою бруutto і кількістю місць продукції, що поставляється в тарі, провадиться на складі одержувача - при доставці продукції постачальником; на складі постачальника - при вивозі продукції одержувачем; у місці розкриття опломбованих чи в місці розвантаження неопломбованих транспортних засобів і контейнерів чи на складі органу транспорту - при доставці і видачі продукції органом залізничного, водного, повітряного чи автомобільного транспорту. Приймання продукції, що надійшла без тари, у відкритій тарі та в ушкодженій тарі здійснюється в момент одержання її від постачальника чи зі складу органу транспорту або в момент розкриття опломбованих і розвантаження неопломбованих транспортних засобів і контейнерів, але не пізніше термінів, установлених для їх розвантаження. Приймання продукції, що надійшла в справній тарі, за вагою бруutto і кількістю місць, здійснюється в ті ж терміни; за вагою нетто і кількістю товарних одиниць у кожному місці - одночасно з розкриттям тари, але не пізніше 10 днів; а продукції, що швидко псується, - не пізніше 24 годин з моменту одержання продукції - при доставці продукції постачальником чи при вивезенні її одержувачем зі складу постачальника, - з моменту видачі вантажу органом транспорту - у всіх інших випадках. Приймання продукції провадиться особами, уповноваженими на те керівником чи заступником керівника підприємства-одержувача. Приймання продукції за кількістю провадиться за транспортними і супровідними документами (рахунком-фактурою, специфікацією, описом, пакувальними ярликами та ін.) відправника (виготовлювача). Якщо при прийманні продукції буде виявлена нестача, то одержувач зобов'язаний призупинити подальше приймання, забезпечити схоронність продукції, а також ужити заходів до запобігання її змішування з іншою однорідною продукцією. Про виявлену нестачу продукції складається акт за підписами осіб, що здійснювали приймання продукції. Одночасно з призупиненням приймання одержувач зобов'язаний викликати для участі в продовженні приймання продукції і складання двостороннього акта представника відправника, а якщо продукція отримана в оригінальному

упакуванні або в непорушеній тарі виготовлювача - представника виготовлювача. При неявці представника відправника (виготовлювача) на виклик одержувача, а також у випадках, коли виклик представника іногороднього відправника (виготовлювача) не є обов'язковим, приймання продукції за кількістю і складання акта про нестачу провадиться: а) за участю представника іншого підприємства (організації), виділеного керівником чи заступником керівника цього підприємства (організації), або б) за участю представника громадськості підприємства-одержувача, призначеного керівником чи заступником керівника підприємства з числа осіб, затверджених рішенням заводського, фабричного чи місцевого комітету профспілки цього підприємства, або в) односторонньо підприємством-одержувачем, якщо відправник (виготовлювач) дав згоду на одностороннє приймання продукції. Якщо при прийманні продукції за участю представника буде виявлена нестача продукції проти даних, зазначених у транспортних і супровідних документах (рахунку-фактурі, специфікації, описі, у пакувальних ярликах та ін.), результати приймання продукції за кількістю оформляються актом.

Акт повинен бути складений у той же день, коли було виявлено нестачу, і підписаний всіма особами, що брали участь у прийманні продукції за кількістю. Порядок приймання продукції за якістю встановлено Інструкцією про порядок приймання продукції виробничо-технічного призначення і товарів народного споживання за якістю, затв. постановою Держарбітражу при Раді Міністрів СРСР від 25 квітня 1966 р. № П-7. Продукція, що надійшла в справній тарі, приймається за якістю і комплектністю, як правило, на складі кінцевого одержувача.

Приймання продукції за якістю і комплектністю здійснюється на складі одержувача при іногородньому постачанні - не пізніше 20 днів, а продукції, що швидко псується, - не пізніше 24 годин після видачі продукції органом транспорту чи надходження її на склад одержувача при доставці продукції чи постачальником при вивезенні продукції одержувачем; при одноміському постачанні - не пізніше 10 днів, а продукції, що швидко псується, - 24 годин після надходження продукції на склад одержувача. Перевірка якості і комплектності продукції, що надійшла в тарі, провадиться при розкритті тари, але не пізніше зазначених вище термінів, якщо інші терміни не передбачені в договорі.

Акт про приховані недоліки продукції повинен бути складений протягом 5 днів після виявлення недоліків, однак не пізніше чотирьох місяців із дня надходження продукції на склад одержувача, що знайшов приховані недоліки, якщо інші терміни не встановлені обов'язковими для сторін правилами. Прихованими визнаються такі недоліки, що не могли бути виявлені при звичайній для цього виду продукції перевірці і виявлені лише в процесі обробки, підготовки до монтажу, у процесі монтажу, перевірки використання і збереження продукції. Одночасно з прийманням продукції за якістю провадиться перевірка комплектності продукції, а також відповідності тари, упакування, маркування вимогам стандартів, технічних умов, особливих умов, інших обов'язкових для сторін чи правил договору, кресленням, зразкам

(еталонам). Приймання продукції провадиться уповноваженими на те керівником одержувача чи його заступником. Приймання продукції за якістю та комплектністю провадиться за супровідними документами, які засвідчують якість і комплектність продукції, що поставляється (технічний паспорт, сертифікат, посвідчення якості, рахунок-фактура, специфікація і т. ін.). При виявленні невідповідності якості, комплектності, маркування продукції, що надійшла, чи тари упакування вимогам стандартів, технічних умов, кресленням, зразкам (еталонам) договору або даним, зазначеним у маркуванні і супровідних документах, що засвідчують якість продукції, одержувач припиняє подальше приймання продукції і складає акт, у якому вказує кількість оглянутої продукції і характер виявлених при прийманні дефектів. Одержувач також зобов'язаний викликати для участі в продовженні приймання продукції і складання двостороннього акта представника виготовлювача (відправника). При неявці представника виготовлювача (відправника) на виклик одержувача (покупця) і у випадках, коли виклик представника іногороднього виготовлювача (відправника) не є обов'язковим, перевірка якості продукції провадиться представником відповідної галузевої інспекції з якості продукції, а перевірка якості товарів - експертом бюро товарних експертиз або представником відповідної інспекції з якості. При відсутності відповідної інспекції з якості чи бюро товарних експертиз у місці перебування одержувача (покупця), при відмовленні їх виділити представника чи неявці його за викликом одержувача (покупця) перевірка провадиться: а) за участю компетентного представника іншого підприємства (організації), виділеного керівником чи заступником керівника цього підприємства (організації), або б) за участю компетентного представника громадськості підприємства-одержувача, призначеного керівником чи заступником керівника підприємства з числа осіб, затверджених рішенням фабричного, заводського чи місцевого комітету профспілки цього підприємства, або в) односторонньо підприємством-одержувачем, якщо виготовлювач (відправник) дав згоду на одностороннє приймання продукції. За результатами приймання продукції за якістю і комплектністю за участю представників складається акт про фактичну якість і комплектність отриманої продукції. Акт повинен бути складений у день закінчення приймання продукції за якістю і комплектністю і підписаний всіма особами, що брали участь у перевірці якості і комплектності продукції.

Замовник зобов'язаний оплатити продукцію за встановленими договором цінами.

Умовами договору поставки товарів може бути передбачене право покупця на відстрочення кінцевого розрахунку за певний процент що, відповідно до підпункту 1.11.2 п. 1.11 ст. 1 Закону України від 28 грудня 1994 р. № 334/94-ВР "Про оподаткування прибутку підприємств" (в редакції Закону від 22 травня 1997 р.), є товарним кредитом.

Договори поставки, зважаючи, зокрема, на тривалий характер відносин між постачальниками і покупцями укладаються у письмовій формі. Він, як і договір купівлі-продажу, вважається укладеним, коли між сторонами в потрібній у

належних випадках формі досягнуто згоди з усіх істотних умов, що дає підстави віднести його до консенсуальних договорів.

Згідно із п. 19 Положення про поставки продукції виробничо-технічного призначення, затв. постановою Ради Міністрів СРСР від 25 липня 1988 р. № 888, у договорі поставки повинні обов'язково визначатися номенклатура (асортимент), кількість і якість продукції, терміни постачання і ціна, а в довгостроковому договорі по прямих тривалих і тривалих господарських зв'язках - найменування, групова номенклатура (асортимент) і кількість продукції, порядок і терміни узгодження і представлення специфікацій. У разі відсутності цих умов договір вважається неукладеним.

Також згідно із ч. 4 ст. 265 ГК України умови договорів поставки повинні викладатися сторонами відповідно до вимог Міжнародних правил щодо тлумачення термінів "Інкотермс" (редакція 2000 року).

На відміну від договору купівлі-продажу, законодавство, що регулює поставку, досить чітко визначає санкції за порушення її умов. Оскільки санкції, що вказуються нижче, поширюються виключно на договори поставки дуже важливим є вірно називати відповідні договори про передачу майна у власність та формулювати їх умови відповідно до назв. Так, за прострочення постачання чи недопоставку продукції виробничо-технічного призначення постачальник сплачує покупцю неустойку в розмірі 8% вартості не поставленої в строк продукції за окремими найменуваннями номенклатури (асортименту). За прострочення постачання чи недопоставку товарів народного споживання постачальник сплачує покупцю неустойку в розмірі 4%, а щодо ювелірних виробів і годинників з дорогоцінних металів - 1,5% вартості не поставлених у строк товарів з окремих найменувань асортименту. За прострочення постачання чи недопоставку сільськогосподарської продукції стягується неустойка в розмірі 4% вартості не поставленої в строк продукції, а товарів дитячого асортименту - в розмірі 8% вартості не поставлених у строк товарів. Якщо поставлена продукція виробничо-технічного призначення і товари народного споживання не відповідають за якістю стандартам, технічним умовам, іншій документації, зразкам (еталонам) чи умовам договору, а також якщо поставлена некомплектна продукція, виготовлювач (постачальник) сплачує покупцю (одержувачу) штраф у розмірі 20% вартості продукції неналежної якості чи некомплектної, а по ювелірних виробках і годинниках з дорогоцінних металів - 5% вартості товарів неналежної якості чи некомплектних. Зазначений штраф стягується з виготовлювача, а у випадках, передбачених у договорі, - з постачальника. За постачання всупереч вимогам стандартів, технічних умов чи договору продукції без тари чи упакування або в неналежній тарі чи упакуванні постачальник сплачує покупцю штраф у розмірі 5% вартості такої продукції.

Згідно зі ст. 4 Закону України "Про поставки продукції для державних потреб" у разі необгрунтованої відмови виконавця державного замовлення від укладення державного контракту на поставку продукції для державних потреб у випадках, коли обов'язковість його укладення встановлена цим Законом та за наявності технічних можливостей його виконання, виконавець сплачує

державному замовнику штраф у розмірі вартості державного контракту. При невиконанні зобов'язань за державним контрактом виконавець, крім сплати неустойки, відшкодовує збитки в повному обсязі, які було завдано неналежним виконанням зобов'язань.

За порушення строків розрахунків за договором поставки сторони на підставі Закону України від 22 листопада 1996 р. № 543/96-ВР "Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань" можуть також передбачити неустойку (пеню), яку покупець має сплатити постачальнику в разі невиконання зобов'язання розрахуватися у визначений договором строк, у розмірі, що не перевищує подвійної облікової ставки Національного банку України, яка діяла у період, за який сплачується пеня.

Умовою відповідальності за невиконання або неналежне виконання договірною зобов'язання, у тому числі у вигляді відшкодування збитків, є вина боржника. Таким чином, у разі заподіяння збитків боржник може бути звільненим від цієї відповідальності, якщо він доведе відсутність своєї вини у порушенні зобов'язання (ст. 614 ЦК України).

Договір енергопостачання.

Згідно зі ст. 275 ГК України за договором енергопостачання енергопостачальне підприємство (енергопостачальник) відпускає електричну енергію, пару, гарячу і перегріту воду (енергію) споживачеві (абоненту), який зобов'язаний оплатити прийняту енергію та дотримуватися передбаченого договором режиму її використання, а також забезпечити безпечну експлуатацію енергетичного обладнання, що ним використовується.

Подібне визначення міститься в ст. 714 ЦК України.

Характеристика договору енергопостачання

Предметом договору енергопостачання є енергія - електрична енергія, пара, гаряча і перегріта вода. Оскільки ЦК України, на відміну від ГК України, не містить закритого переліку ресурсів, що складають поняття "енергія", це дозволяє віднести до нього газ - ресурс, який також поставляється через приєднану мережу.

Сторонами договору енергопостачання є енергопостачальник і споживач.

ГК України закріплює, що енергопостачальником може бути лише юридична особа. За Законом України "Про житлово-комунальні послуги" - актом спеціальним, порівняно з ГК України, і прийнятим пізніше - суміжне поняття "виробник житлово-комунальних послуг" визначається як суб'єкт господарювання, який виробляє або створює житлово-комунальні послуги, спрямовані на задоволення потреб фізичної чи юридичної особи у забезпеченні холодною та гарячою водою, водовідведенням, газо- та електропостачанням, опаленням, а також вивезення побутових відходів у порядку, встановленому законодавством. Тобто Закон не обмежує коло виробників лише юридичними особами. Тому, на нашу думку, цей термін слід тлумачити ширше і, за аналогією із Законом України "Про електроенергетику", розуміти суб'єктів підприємницької діяльності незалежно від їх відомчої належності та форм

власності, що займаються виробництвом, передачею, постачанням енергії. Відповідно, споживачами енергії, за тим же Законом, є суб'єкти господарської діяльності та фізичні особи, що використовують енергію для власних потреб на підставі договору про її продаж та купівлю.

Споживач зобов'язаний оплатити прийняту енергію. Згідно із ч. 6 ст. 272 ГК України розрахунки за договорами енергопостачання здійснюються на підставі цін (тарифів), встановлених відповідно до вимог закону. Ціни на енергію можуть встановлюватися вільно, за угодою сторін (див., зокрема, Умови та правила здійснення підприємницької діяльності з постачання електричної енергії за нерегульованим тарифом, затв. постановою Національної комісії з питань регулювання електроенергетики України від 12 серпня 1996 р. № 36), а також державою (див., зокрема, Порядок формування роздрібного тарифу на Електроенергію для споживачів (крім населення і населених пунктів) ліцензіатами з постачання електроенергії за регульованим тарифом, затв. постановою Національної комісії регулювання електроенергетики України від 22 січня 2001 р. № 47) залежно від категорії споживачів енергії.

Оплата енергії, що відпускається, здійснюється, як правило, у формі попередньої оплати. За погодженням сторін можуть застосовуватися планові платежі з наступним перерахунком або оплата, що провадиться за фактично відпущену енергію.

Споживач зобов'язаний дотримуватися передбаченого договором режиму використання енергії, а також забезпечити безпечну експлуатацію енергетичного обладнання. Згідно зі ст. 277 ГК України абоненти користуються енергією з додержанням правил користування енергією відповідного виду, що затверджуються Кабінетом Міністрів України. Так, зокрема, постановами Кабінету Міністрів України від 30 грудня 1997 р. № 1497 були затверджені Правила надання населенню послуг з водо-, теплопостачання та водовідведення, від 26 липня 1999 р. № 1357 - Правила користування електричною енергією для населення, від 9 грудня 1999 р. № 2246 - Правила надання населенню послуг з газопостачання, затв. постановою Кабінету Міністрів України (14 квітня 2004 р. постановою № 476 були викладені в новій редакції) тощо.

Договір лізингу.

За договором лізингу одна сторона (лізингодавець) передає або зобов'язується передати іншій стороні (лізингоодержувачеві) у користування належне їй на праві власності майно, яке було набуто ним без попередньої домовленості з лізингоодержувачем (прямий лізинг), або майно, спеціально придбане лізингодавцем у продавця (постачальника) відповідно до встановлених лізингоодержувачем специфікацій та умов (непрямий лізинг), на певний строк і за встановлену плату (лізингові платежі).

Предметом договору лізингу можуть бути неспоживча річ, визначена індивідуальними ознаками, віднесена відповідно до законодавства до основних

фондів. Не можуть бути предметом договору лізингу земельні ділянки та інші природні об'єкти, а також інші речі, встановлені законом.

До договору лізингу застосовують правила, що регулюють договори купівлі-продажу, поставки, найму (оренди), якщо інше не передбачено договором лізингу, законом, іншими нормативно-правовими актами. Особливості окремих видів і форм лізингу встановлюються законом. Ризик випадкового знищення або випадкового пошкодження предмета договору лізингу несе лізингоодержувач, якщо інше не встановлено договором або законом.

Лізинг — це особлива форма оренди, пов'язана з передачею в користування машин, обладнання, інших матеріальних засобів і майна. Застосування лізингу дає можливість підприємцям розширювати і модернізувати виробництво, не витрачаючи грошових коштів для інвестицій у власний основний капітал, а сплачуючи лише лізингові платежі.

Відносини між суб'єктами лізингу регулюються Цивільним кодексом України, Законом України "Про лізинг" та укладеним відповідно до них договором лізингу. Залежно від особливостей відносин сторін, передбачених договором, лізинг може бути зворотним, фінансовим, оперативним або іншого виду.

За договором оперативного лізингу лізингоодержувач користується одержаним за договором з лізингодавцем майном протягом строку, який є коротшим від строку амортизації цього майна. По закінченні строку дії договору майно, як правило, повертається лізингодавцеві, який його здає в оренду іншому лізингоодержувачу. Тобто лізингодавець не розраховує на амортизацію всіх витрат за рахунок надходжень від одного орендаря і строки дії договору не охоплюють терміну фактичного зносу майна. Ризик псування або втрати майна несе в основному лізингодавець. В іноземній літературі оперативний лізинг називають лізингом з неповною окупністю.

На відміну від оперативного лізинг з повною окупністю має назву фінансовий лізинг (іноді вживають термін "інвестиційний лізинг"). Переважну кількість лізингових угод у світовій і господарській діяльності становить саме ця форма оренди, яку іноді розглядають як рівноцінну з наданням орендареві довгострокового кредиту. В операціях фіксованого лізингу на початкових стадіях беруть участь три суб'єкти: 1) виробник або продавець устаткування, який, уклавши правочин купівлі-продажу або поставки, втрачає право власності на зазначене устаткування; 2) лізингодавець (лізингова компанія), який укладає договір купівлі-продажу (поставки) з виробником і стає власником устаткування; 3) лізингоодержувач, який отримує майно у володіння та користування і здійснює лізингові (орендні) платежі повної амортизації цього майна.

Лізингоодержувач має право набути використовуване майно із закінченням строку оренди за встановлену строками ціну, що відповідає передбачуваній залишковій вартості майна. Лізингоодержувач має стосовно продавця (постачальника) майна (предмет лізингу) усі права вимоги, що випливають із договору купівлі-продажу (поставки) цього майна, зокрема щодо якості та комплектності майна, строків його передання (поставки). Однак лізингоодержувач не має права припиняти або змінювати дію договору купівлі-продажу (поставки). Право лізингоодержувача на ремонт і технічне обслуговування майна (предмет лізингу) визначається у самостійному договорі з продавцем (постачальником).

Це традиційна і найпоширеніша з погляду техніки проведення лізингова операція, яка повністю фінансується лізингодавцем, і тому називається прямою лізинговою операцією (прямим лізингом). Разом з тим у комерційній практиці використовують непрямий лізинг, за якого до кола суб'єктів, що беруть участі у такій практиці, залучається банк, що фінансує угоду. При цьому важливо укласти договір про сумісну діяльність між банком та лізинговою компанією. Ризик випадкового знищення або випадкового псування майна, що є предметом прямого лізингу, несе лізингоодержувач, коли інше не встановлено договором чи законом. Якщо лізингодавець або продавець (постачальник) прострочили передання предмета договору лізингоодержувачу або лізингоодержувач прострочив повернення договору лізингу лізингодавцю, ризик випадкового знищення або випадкового пошкодження несе сторона, яка прострочила. Певний інтерес з погляду перспектив застосування в господарській практиці України становить і так званий зворотний лізинг. У разі виникнення потреби в грошових коштах (наприклад, для повернення отриманого для придбання устаткування кредиту і процентів за ним) підприємець — володілець устаткування може продати його лізинговій компанії з тим, щоб потім взяти це устаткування в оренду. Як правило, предметом такого виду лізингу є устаткування, що певний час експлуатувалося.

Видом лізингу, здатним задовольнити як підприємства — лізингоодержувачів, так і лізингові компанії, можна назвати компенсаційний лізинг. За цього виду лізингу лізингоодержувач поставляє лізингодавцю частину продукції, що виробляється на орендованому устаткуванні. Заміна лізингових платежів у грошовій формі розрахунками виробленою продукцією особливо приваблива за міжнародного лізингу для товаровиробників, що не мають валютних коштів для розрахунків з іноземним лізингодавцем або для придбання імпортного обладнання в інофінансово-виробника. Лізингоодержувач зобов'язаний: 1) належним чином користуватися майном, підтримувати його відповідно до умов договору, на яких воно було передане, з урахуванням його природного зносу та змін майна, погоджених сторонами; 2) своєчасно та у повному обсязі за погодженням з лізингодавцем графіком здійснювати лізингові платежі; 3) у разі припинення договору, якщо він не

реалізує своє право на купівлю (викуп) майна та не продовжить його використання, повернути майно у стані, зазначеному в договорі.

Лізингоодержувач має право: 1) відмовитися від прийняття предмета лізингу, який не відповідає умовам договору, або затримувати належні лізингодавцеві платежі до усунення ним порушення; 2) вимагати від лізингодавця відшкодування збитків, що виникли внаслідок його винних дій або упущень.

Агентський договір.

Як йдеться у ст. 295 ГК України, комерційним посередництвом (агентською діяльністю) є підприємницька діяльність, що полягає в наданні комерційним агентом послуг суб'єктам господарювання при здійсненні ними господарської діяльності шляхом посередництва від імені, в інтересах, під контролем і за рахунок суб'єкта, якого він представляє. Така діяльність охоплюється більш широкою загальноцивільною категорією "доручення" (ч. 2 ст. 305 ГК України) зі специфікою, обумовленою, зокрема, сферою існування агентських відносин - підприємницька діяльність, сферою застосування - надання послуг в укладенні угод та іншими чинниками. Тому на неї, як вже зазначалося вище, поширюються загальні положення ЦК України, що регулюють відносини доручення, та спеціальні положення ГК України щодо відносин доручення (або термінологією ГК України - агентських відносин).

Згідно зі ст. 297 ГК України за агентським договором одна сторона (комерційний агент) зобов'язується надати послуги другій стороні (суб'єкту, якого представляє агент) в укладенні угод чи сприяти їх укладенню (надання фактичних послуг) від імені цього суб'єкта і за його рахунок.

Сферою застосування агентських договорів є винятково господарська (підприємницька) діяльність. Клієнти агента мають статус суб'єктів господарювання та здійснюють господарську діяльність, в процесі і з приводу якої користуються послугами агента. Комерційний агент надає суб'єкту, якого він представляє, послуги в укладенні угод чи сприяє їх укладенню. В цьому разі в обов'язки агента можуть входити як безпосереднє укладення угоди в інтересах довірителя на умовах, що вказані в агентському договорі, так і пошук можливих партнерів в широкому розумінні (організація промо-акцій та ін.), що охоплюється категорією "сприяння". Згідно з ч. 2 ст. 303 ГК України комерційний агент не гарантує суб'єкту, якого він представляє, виконання третіми особами зобов'язань за угодами, укладеними за його посередництва, якщо інше не передбачено агентським договором.

Агентський договір є різновидом ширшого за предметом договору доручення. Предмет договору доручення не вичерпується укладенням повіреним угод, а може включати, наприклад, представництво перед третіми особами (в тому числі представництво в судових та інших органах держави) або вчинення інших

дій, не заборонених законодавством. Крім того, договір доручення, на відміну від агентського договору, не обов'язково укладається в сфері і з приводу здійснення господарської (підприємницької) діяльності.

Якщо предмет договору, хоча б укладеного в сфері і з приводу здійснення господарської (підприємницької) діяльності, складає надання повіреним інших послуг, такий договір вважається договором доручення і регулюється нормами ЦК України (гл. 68).

Надання відповідних послуг є однією з істотних умов агентського договору, що відрізняє його від інших договорів, зокрема, від договорів підряду, предметом яких є не дії, а кінцевий матеріальний результат.

Сторонами агентського договору є комерційний агент і суб'єкт, інтереси якого він представляє (клієнт).

Згідно зі ст. 296 ГК України агентські відносини виникають у разі: - надання суб'єктом господарювання на підставі договору повноважень комерційному агентові на вчинення відповідних дій;

- схвалення суб'єктом господарювання, якого представляє комерційний агент, угоди, укладеної в інтересах цього суб'єкта агентом без повноваження на її укладення або з перевищенням наданого йому повноваження. Така угода, за ч. 2 ст. 298 ГК України, вважається схваленою клієнтом за умови, якщо він не відхилить перед третьою особою дії комерційного агента. Наступне схвалення угоди суб'єктом, якого представляє агент, робить угоду дійсною з дня її укладення.

Агент надає послуги від імені клієнта. Згідно зі ст. 239 ЦК України угода, вчинена представником, створює, змінює, припиняє цивільні права та обов'язки особи, яку він представляє. Це означає, що агент ніяких прав та обов'язків за угодами, які він уклав на виконання агентського договору, не набуває. Крім того, ч. 4 ст. 295 ГК України передбачає, що комерційний агент не може укладати угоди від імені того, кого він представляє, стосовно себе особисто.

Не є комерційними агентами підприємці, що діють хоча і в чужих інтересах, але від власного імені. В цьому разі відносини між ними та клієнтами регулюються не агентськими договорами (договорами доручення), а договорами комісії.

Згідно зі ст. 244 ЦК України представництво, яке ґрунтується на договорі, може здійснюватися за довіреністю. Проте це не є обов'язковим, зокрема, у відносинах, що оформляються агентськими договорами (див., наприклад, Інструкцію про порядок організації та здійснення валютно-обмінних операцій на території України, затв. постановою Правління Національного банку України від 12 грудня 2002 р. № 502, яка встановлює порядок здійснення діяльності банків і агентів, що здійснюють від імені банків валютно-обмінні операції через пункти обміну іноземної валюти). У будь-якому разі відповідно

до вимог ч. 4 ст. 297 ГК України у агентському договорі має бути визначено форму підтвердження повноважень (представництва) комерційного агента.

Агент надає послуги за рахунок клієнта. Це означає обов'язок клієнта забезпечити агента коштами, необхідними для виконання агентського договору, а також відшкодувати агенту фактичні витрати, яких він зазнав при виконанні агентського договору (ч. 2 ст. 1007 ЦК України). Крім того, згідно зі ст. 301 ГК України відповідно до агентського договору комерційний агент одержує агентську винагороду за посередницькі операції, що здійснені ним в інтересах суб'єкта, якого він представляє, у розмірі, передбаченому договором. Агентська винагорода виплачується комерційному агенту після оплати третьою особою за угодою, укладеною з його посередництвом, якщо інше не передбачено договором сторін. Сторони можуть передбачити в договорі, що комерційному агенту сплачується додаткова винагорода у разі, якщо він бере на себе зобов'язання гарантувати виконання угоди, укладеної ним в інтересах суб'єкта, якого він представляє.

Клієнт розраховує винагороду, на яку має право комерційний агент, відповідно до розмірів і строків, передбачених агентським договором.

Агентський договір укладається в письмовій формі і є консенсуальним. Він повинен визначати сферу, характер і порядок виконання комерційним агентом посередницьких послуг, права та обов'язки сторін, умови і розмір винагороди комерційному агенту, строк дії договору, санкції у разі порушення сторонами умов договору, інші необхідні умови, визначені сторонами. За змістом ч. 3 ст. 297 ГК України агентським договором повинна бути передбачена умова щодо території, в межах якої комерційний агент здійснює діяльність, визначену угодою сторін. У разі якщо територію дії агента в договорі не визначено, вважається, що агент діє в межах території України.

Згідно зі ст. 304 ГК України агентський договір припиняється за угодою сторін, а також у разі: відкликання повноважень комерційного агента суб'єктом, якого він представляє, або відмови комерційного агента від подальшого здійснення комерційного посередництва за договором, укладеним сторонами без визначення строку його дії; вибуття однієї із сторін договору внаслідок її припинення або смерті; виникнення інших обставин, що припиняють повноваження комерційного агента або суб'єкта, якого він представляє. У разі відкликання повноважень комерційного агента суб'єкт, якого представляє комерційний агент, повинен сповістити його про припинення договору не менш як за 1 місяць, якщо більш тривалий строк не передбачений договором.

У разі усунення (закінчення) обставин, що призвели до припинення повноважень комерційного агента, ці повноваження за згодою сторін можуть бути поновлені.

Договір підряду на капітальне будівництво.

Глава 61 ЦК України регламентує підряд як єдиний у своїй правовій сутності тип договору, що спрямований на виконання певної роботи і об'єднує такі його види, як договір побутового підряду, договір будівельного підряду, договір підряду на проектні та пошукові роботи.

Договір підряду – консесуальний, відплатний та двосторонній договір. Сторонами в ньому можуть виступати як фізичні так і юридичні особи.

Стаття 318. Договір підряду на капітальне будівництво

1. За договором підряду на капітальне будівництво одна сторона (підрядник) зобов'язується своїми силами і засобами на замовлення другої сторони (замовника) побудувати і здати замовникові у встановлений строк визначений договором об'єкт відповідно до проектно-кошторисної документації або виконати зумовлені договором будівельні та інші роботи, а замовник зобов'язується передати підряднику затверджену проектно-кошторисну документацію, надати йому будівельний майданчик, прийняти закінчені будівництвом об'єкти і оплатити їх.

2. Договір підряду відповідно до цієї статті укладається на будівництво, розширення, реконструкцію та перепрофілювання об'єктів; будівництво об'єктів з покладенням повністю або частково на підрядника виконання робіт з проектування, поставки обладнання, пусконаладжувальних та інших робіт; виконання окремих комплексів будівельних, монтажних, спеціальних, проектно-конструкторських та інших робіт, пов'язаних з будівництвом об'єктів.

3. Забезпечення будівництва матеріалами, технологічним, енергетичним, електротехнічним та іншим устаткуванням покладається на підрядника, якщо інше не передбачено законодавством або договором.

4. Зміст договору підряду на капітальне будівництво, що укладається на підставі державного замовлення, має відповідати цьому замовленню.

5. Договір підряду на капітальне будівництво повинен передбачати: найменування сторін; місце і дату укладення; предмет договору (найменування об'єкта, обсяги і види робіт, передбачених проектом); строки початку і завершення будівництва, виконання робіт; права і обов'язки сторін; вартість і порядок фінансування будівництва об'єкта (робіт); порядок матеріально-технічного, проектного та іншого забезпечення будівництва; режим контролю якості робіт і матеріалів замовником; порядок прийняття об'єкта (робіт); порядок розрахунків за виконані роботи, умови про дефекти і гарантійні строки; страхування ризиків, фінансові гарантії; відповідальність сторін (відшкодування збитків); урегулювання спорів, підстави та умови зміни і розірвання договору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України : Прийнята на V сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. // Голос України . – 1996 – 13 липня .
2. Декларація про державний суверенітет України : Прийнятий Верховною Радою Української РСР 16 липня 1990 р. – К.: Україна, 1991.
3. Акт проголошення незалежності України : Прийнятий Верховною Радою України 24 серпня 1991 р. // Відомості Верховної Ради (ВВР)УРСР. – 1991- №38- ст. 502.
4. ЗУ “Про власність” від 7 лютого 1991 р. // ВВРУ, 1991р., № 201.
5. ЗУ “Про підприємництво України” від 27 березня 1991 р. // ВВРУ, 1991 р., № 21.
6. ЗУ “Про арбітражний суд” від 4 червня 1991 р. // ВВРУ, 1991р., № 36.
7. ЗУ “Про колективні договори і угоди” від 1 липня 1993 р. // К: Парламентське вид., 1999.
8. ЗУ
9. ЗУ “Про державну службу” від 16 грудня 1993 р. // К: Парламентське вид., 1999.
10. ЗУ “Про систему оподаткування ” від 18 лютого 1997 р. // К: Парламентське вид., 1999.
11. ЗУ
12. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р.- К.: Атака, 2003.-416 с.
13. Господарський кодекс України: Коментар / За ред. Н. О. Саниахметової. - Харків: Одіссей, 2004.- 848с.
14. Кодекс законів про працю (КЗпП) : Закон УРСР від 10 грудня 1971 / із змінами і доповненнями // Кодекси України К: юрінком інтер, 2001.
15. Бюджетний кодекс України: Закон України від 21 червня 2001 р.// ВВРУ- 2001 - №37-38 – с.189.
16. Земельний кодекс України : Закон України від 25 жовтня 2001 р. // ОВУ– 2001-№46-ст.2038.
17. Водний кодекс України : ЗУ від 6 червня 1995 р. // Кодекси України . К: юрінком інтер , 2000.
18. Кодекс України про надра : ЗУ від 27 липня 1994 р. // ВВРУ – 1994 - №36 – ст..340.
19. Кодекс України про адміністративні правопорушення (КпАП) : Закон УРСР від 7 грудня 1984 р. / із змінами та доповненнями // Кодекси України . К: юрінком інтер , 2000.
20. Кримінальний кодекс України . Закон України від 5 квітня 2001 р. // ОВУ – 2001-№21-ст. 920.
21. Цивільний процесуальний кодекс України : З УРСР від 18 липня 1963 р. / із змінами і доповненнями // Кодекси України К: юрінком інтер, 2000.
22. Господарський процесуальний кодекс України : ЗУ від 6 листопада 1991 р. // Кодекси України .К: юрінком інтер 2000.
23. Договірне право України. Загальна частина: Навч. посіб. / Т.В. Боднар, О.В.Дзера, Н.С.Кузнецова та ін.;за ред.. О.В.Дзери.- К.: Юрінком Інтер, 2008.- 896с.
24. Договірне право України. Особлива частина: Навч. посіб. / Т.В. Боднар, О.В.Дзера, Н.С.Кузнецова та ін.;за ред.. О.В.Дзери.- К.: Юрінком Інтер, 2009.- 1200с.
26. Договірне право. Конспект лекцій. За ред. проф. І.В.Жилінкової, доц. В.І.Борисової. Х.:Право/ 2008.- 116с.
25. Карманов Є. В. Банківські договори. Договори в іноземній валюті: Навч. пос.: Рек. Мін. освіти і науки України.- Харків: Право, 2004.- 312с.
26. Колпаков В.К «Адміністративне право України». К.: Юрінком Інтер.- 1999.
27. Данилькевич Н.И. «Административное право Украины», Днепропетровск, Арт – Пресс, 1999.
28. .Алисов Е.Л «Финансовое право Украины», Харьков: Єспада, 1999.
29. .Воронова Л.К Фінансове право, Харків, 1998.
30. Бекерская Д.А Налоговое право и налоговое законодательство в Украине., Одесса, 2000.
31. Харитонов Е.С., Саниахметова Н.А.. Гражданское право.,К., 2001.
32. Міжнародне право: Навчальний посібник А.С. Мацько / К.: МАУП 2002.

33. Цивільне право України: підручник (під редакцією О.А Підопритори) К. 2000.
34. Трудове право України: Підручник В.І. Прокопенко Харків ; Консул . 2000.
35. Карпенко Д.О. Трудове право України, К., 1999.
36. Аграрное, земельное и экологическое права Украины: учебное пособие под ред. А.А. Погребного Харьков : 2001.
37. Нове у кримінально-процесуальному законодавстві України: Навчальний посібник / за ред. Ю.М. Грошевого Харків , “Право” 2002.
38. Гражданский процесс. Курс лекций В.И. Тертышников. Харьков: ф Консум, 2001.
39. Арбітражний процес: Навчальний посібник Д.М. Притика ; М.І. Тітов , 2000.
40. Медведчук В. Держава в умовах перехідного суспільства // Право України – 1998.- №3.
41. Полешко А. Становлення в Україні корпоративного права // Право України. - 2003.- № 11.- С. 162-171.
42. Різник В. Істотні умови договору лізингу: законодавство, доктрина та право застосовна практика // Вісник НБУ (2 прим.).- 2003.- № 12.- С. 42-45.
43. Степанов О. Проблеми питання визнання недійсними правочинів боржника у процедурі неспроможності (банкрутства) // Право України.- 2004.- № 12.-С.44-47.
44. Васильєва В. Поняття та особливості посередницьких договорів // Право України. - 2004.- № 12.- С. 42-44.
45. Панова Л. До питання про умови укладання шлюбу // Підприємництво, господарство і право. - 2004.- № 12.- С. 32-34.
46. Мілаш В. Підприємницький (комерційний) договір у системі господарських договорів // Підприємництво, господарство і право. - 2004.- № 12.- С. 73-76.
47. Яворський Я. Правове регулювання недобросовісної конкуренції: світовий досвід та Україні // Право України. - 2005.- № 10.- С. 39-41.
48. Квасницкая О. Процедура государственной регистрации субъектов предпринимательства // Підприємництво, господарство і право.-2005.-№ 4.-С.64- 68.
49. Чуйкова В. Правова характеристика спадкового договору // Підприємництво, господарство і право. - 2005.- № 4.- С. 3-7.
50. Гончаренко О. Конституційно-правові гарантії економічних прав людини і громадянина в Україні // Підприємництво, господарство і право.-2005.-№ 4.-С. 88-91.
51. Павлова Л. Спадкування за новим Цивільним кодексом // Урядовий кур'єр.- 2005.- № 87.- С. 10.
52. Прасов О. Деякі аспекти безпосередньої реалізації права на медичну допомогу // Підприємництво, господарство і право. - 2005.- № 5.- С. 34-37.
53. Ткалич М. Поняття та юридична характеристика договору ренти за цивільним правом України // Підприємництво, господарство і право. - 2005.- № 5.- С. 38-40.

ЗМІСТ

Вступ	3
Лекція 1 Тема. Загальна характеристика системи договорів	4
Лекція 2 Тема. Виконання договорів	17
Лекція 3 Тема. Види забезпечення виконання договорів.	27
Лекція 4. Відповідальність за порушення договорів	38
Лекція 5. (2 год.) Договори про передачу майна у власність та користування.	45
Лекція 6 (2 год.) Договори про надання послуг	54
Лекція 7 (2 год.) Банківські договори	66
Лекція 8 (2 год.) Загальноцільові договори	73
Лекція 9 (2 год.) Господарські договори	83
ЛІТЕРАТУРА	106

Навчальне видання

ДОГОВІРНЕ ПРАВО
КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

укладач

МАРУШЕВА Оксана Георгіївна

Відповідальна за випуск зав. кафедри економічної теорії та права проф.
Н.Г.Ушакова

План 2016 р., поз. 152

Підп. до друку 13.06.2016. Формат 60×84 . Папір офсет. .

Ум. друк. арк. 6,25. Тираж 10 прим.

Видавництво МОНОГРАФ

ФОП Іванченко І.С.

пр. Тракторобудівників, 89-а/62, м. Харків, 61135.

Тел. +38-057-756-09-25, +38-050-40-243-50.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників та розповсюджувачів
видавничої продукції серія ДК № 4388 від 15.08.2012 р.

www.monograf.com.ua